

ઓરત-

મોહબત અને મરવતનું એક મંદીર !

એક વાર્તા.

૧૯૧૨-૧૯૧૩

(મુદ્રિત ઉપરથી)

અનામત—

આદમનજી નં ૫૫૨૪૭.

૩૧, ૧૩૩

પ્રગટ કરનાર—

દીનસાહ એન્ડ કરકરીયા.

દીધાચો.

આ નાહનકડી વારતાને કોઈ લાંગાલટાક દીધાચાની જરૂર
થી. આ વારતાનો પેહલી આવૃત્તીનો હક જાણીનાં “લોંગ-સોંગ”ના
પરવરતાવનાર ભાઈ દીનશાહજી કરકરયાને મેં વેચ્યો છે, અને તેવણ
હસ્તક તેમની કારસાજી હેકલ આ નહાનું નાવેલ, તેથી, નથીન ધુમ-
ધડાકા સાથે બાહર પડે છે. એ ધણા ઉમંગી અથોરતાન છે—
મજાદુર હસ્તુર દીનશાહજી કરકરયા. સાહીત્યનાં રણક્ષેત્રમાં લાલ
આપણા એકાદ બે ધર્મગૃહ સાહેબોએ પણ ઉત્તમદંડ કંમર કસેલી
જાણાય છે, તે તેમાં અવ્યક્ત નામ કરનાર આએ નામદાર દીનશાહજી
કરકરયા છે. એવણને ઉત્તમ ધણી છે, અને તે ઉત્તમનાં પરીણામમાં
આ માદરી નાધલી વારતા એક નવાજ લેખાસ સાથે બાહરમાં ફેળાય
દેતી થઈ છે, જે મને ગમ્યું છે. આપણું ગુજરાતી સાહીત્ય હજી
તેની છેક આજ્યાવસ્થામાં છે તે બેતાં તુરતવેલા વાંચકનાં સગીન-
પાખાંમાંજ વાંચનારાં

સંવેદનાનું અંશે એ મા.

આખ્યાં તે ઘણાં ટેસ્ટકુલ બનાવાને એ આપણા અથોરનાન ખીરાદરે ઘણી કાલજી કરી છે, અને તે રીતે માહરી વારતાઓની એક લાંબી હારમાળામાં આ કીસમનું એક પુસ્તક પેહલુંજ છે.

વળી એના સંબંધમાં એના એ પરવરતાવનાર ગૃહસ્થનો એક ખીજો વખાણવાળોગ ઉમંગ જે મને વિશેષ ગમ્યો છે તે એ વારતાને પારસી નઓરોઝની મુઆરક્યાદીમાં અરસપરસ ભેટ આપી શકાય એવી “સાલ મુઆરકા” ની એક પ્રસંગોવાર તખ્તી સાથે તે બાહર પાડવાનો છે. તે માટે એ વારતાની બાંધણી ઘણી મનોહર કરી શકવાની એ ભાઈ મને અનેક ખાત્રી આપે છે, ને એમના એ સંબંધના ટેસ્ટ બામે હું જે થોડુંક જાણું છું તે ઉપરથી એ ખાત્રી બર આવવા વાસ્તે હું ખાત્રીભેર થઈ શકું છું. એ પ્રયોગ ઘણા આહવાળોગ થશે. નવાં વરસની મુઆરક્યાદીના કાડોંની આપ લેમાં ઘણા સારા ટેસ્ટનો અદ્યાપી મુસ્તકીમ સુધારો થયલો આપણે વખાણ સાથ જોઈ ચુક્યાં છીએ, ને તે સુધારા પર અપાણા કરકરયા સાહેબનો આ એક પુરવાણો સુધારો છે!! આ અદના વારતા જેઓ વાંચશે તેઓને ગમશે એ વાતની મને ખાત્રી છે. એક નેકબદ ઓરત સરખસર મોહબત ને મરવતનુંજ એક મંદીર આ વારતાના સેહેલ સફાઓમાં સવર કરતાં પુરવાર થાય છે, ને તેવી આખી આલમની નેકીભંરી અબળાઓની નેકનામી ને ઇજ્જતમાં વધારો કરનારી આ નાહનકડી વારતા એક પાક અને આલા દરજ્જાની અગત ધરાવનારા પારસી હીંગામ ઉપર મુઆરક્યાદીની ભેટ સોગાદ માટે ઘણી પ્રસંગોપાત થઈ પડશે એમ હું ધાંડું છું.

વળી આ વારતા પોતાનાં માતાંજીસાહેબને અર્પણ કરવા
 દીનશાહજીને ઉલટ થઇ છે, ને તેમ કરવા દઇને એવણ
 જની એ નેકીભરી ઉલટને મેં ઇનસાફ આપ્યો છે. માહરી.
 તારતાઓનાં પુસ્તકોમાં અર્પણ વાસ્તેનું ભાકુતી તત્વ મેં આ
 છેલ્લા ૩૦ વરસોનાં દરમ્યાનમાં કદી બી આમેજ થવા દીધું
 નથી. પૈસાપાત્ર શેઠસાહુકારોનાં પગપાણી કરી સો બસો નક-
 લોનો ઉઠાધી કરવાની દયાનતથી ચાપલુસીખોર અર્પણો કરવામાં આવે
 તેનો હું સદ્દાનો શત્રુ છું, અને એ તુચ્છ દોષનો જમાનો વહી
 ગયલોજ હાલમાં પરવરતાવવામાં આવતાં પુસ્તકોથી પ્રગટ પડે છે
 તે ધણી ખુશીની વાત છે.

૬

ક્રીઅર રોડ, કોટ.

તા. ૧-૯-૧૯૧૫

}

બ. ન. કાબરાજી.

રચનાર.

୧୩୩୩୩୩୩୩୩୩୩୩
 ୩୩୩୩ ୩୩୩୩୩୩୩୩

અર્પણ

માહરાં સદાનાં મેહરખાંન નેકનામ
બેહેસ્તનશીન બહાલાં માતાજી સાહેબ—
માણેકબાઈ એદલજી દાદાભાઈ કરકરીઆની
અશો યાદને

ખરી દીલસોજ અને નેકબદ્દ આરતોની નેકનામી અને વફાદારીલરયાં
વાહાલની પુરવારી આપનારી આએ એક નાહતી વારતાનું
પુસ્તક, જે માહરે હસ્તક હાલ બાહર પડે છે તે,
એ મરહુમ માતાજી તરફનાં માહરાં સાચાં દીલનાં
હેતની એક નજીવી પુરવારીમાં,
તે મરનાર મુરખીજીને ધણાં માન
સાથ અર્પણ કરવાની હું
રજા લઉં છું.

દીનસાહ એદલજી કરકરીઆ.

માણેક પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ,
આંટરોડ, મુંબાઈ,
તા. ૧-૯-૧૯૧૫.

માહરી સાતમી ચોપડી !

આજે માહરી પ્રગટ કીધેલી આ સાતમી ચોપડીનો ખુલાસો ખતાં હું અજ્ઞય થાઉં છ કે કોણે જાણ્યું હતું કે સાહિત્યની સેવા બજાવવાનું કામ માહરા જેવાનાં નસીબમાં બી લખેલું છે ! આપણે “લખ્યા લેખ” વિશે ઘણું સમજેલું ને વાંચેલું છે, અને માહરા બાબમાં તો હું તે અનુભવી ચુક્યો છું. ખરેખર, હું ક્યાંથી ક્યાં જાઉં છું એ વિચાર જ્યારે એકાંતમાં બેસી કોઇ વાર કરું છું ત્યારે તે પરમકૃપાળુ માહરા બાપે એક ઇનસાનને માટે નક્કી કીધેલી નેમ (લખ્યા, લેખ) સમજમાં ઉતરતાં વીલંબ લાગતો નથી.

આજની વાર્તા “ઓરત” માહરી પ્રગટ કરેલી વાર્તાઓમાં સાતમી વાર્તા છે, અને તે માહરા માનવંત મિત્ર મી. જી. જી. નં. કાચરાજીને હાથે લખાયેલી છે. વાર્તા ઘણી નાહતી છે, પણ તે પીઞ્જનપાટલાથી નીરાલી છે, અને તેથીજ તે નાહતી લાગે છે. આ વાર્તા મેં પેહલાં વાંચી ત્યારે મને તરતજ લાગ્યું કે એ વાર્તા કોઇ નવા લેખા-શમાં બતાવીને જો પ્રગટ કરી હોય તો તે વાંચનારની પસંદગી પામ્યા વીના રેહશે નહીં, કેમકે વાર્તાની ઝમક જે ખુબી જણાવે છે તેવીજ રીતે તેને સજ્જ થયેલી એક સુંદરી માફક પેહલાવી ઓઢાડી બાહર કાઢી હોય તો લખનારને અને તેની કલમને વાંચનાર પુરેપુરાં વખાણ્યા વીના રેહશે નહીં. એ અનુમાન કરીનેજ આ વાર્તા મેં વાંચનાર સનમુખ રજુ કરી છે, અને એ માહરા વિચારનું માપ તપાસવાનું વાંચનારનાં હાથમાં છે.

આ વાર્તાના પીકચરોનું સીલેક્શન ઓરીજનલ પરથીજ લેવામાં આવ્યું છે એટલે વાર્તાને તે અંધખેસ્તું બનાવવાની મને ઝાઝી તકલીફ પડી નથી. વળી વધુ ખુશી થયા જેવું એ છે કે મી. બહુમનજી કાબરાજીની દબ્બાઅંધ વાર્તાઓ, જે ચોપડીના આકારમાં આ આગમચ બાહર પડેલી છે તેમાં આ વાર્તા તેની સાંઘઝમાં, રંગમાં અને રૂપમાં જુદી પડે છે, પણ તે સઘળી રીતે અપ-ટુ-ડેટ બનાવવા સાથે પતેતીની ભેટ સોગાદ તરીકે આપ લે કરવા જેવી બનાવવાનો માહરો અદના ખ્યાલ ખરીદનારની પસંદગી પામ્યા વીના રૈહશે નહીં એમ હું સમજું છું, કારણ કે આજકાલ પતેતીની ભેટ સોગાદ તરીકે “પતેતીના પોસ્ટકાર્ડ”-“ નવાં વર્ષના પોસ્ટકાર્ડ ” વિગેરે પર જે પૈસાનો ધુમાડો કરવામાં આવે છે તેના કરતાં એક સરસ બોધ લેવાબેગ અને વીચારવંત વાર્તા, ઉપરની અને અંદરની દરેક આધ્યાત્મ સાથની, પતેતીના પોસ્ટકાર્ડનીજ કીંમતમાં આપ લે થતી હોય તો તે આપનાર અને લેનાર બેહિને ઘણી શોભા આપતી નીવડશે, અને તેની આવતે સાલ વાંચનાર વધુ કદર ખુબંશે એવું માહરું માનવું છે.

આ વાર્તા માહરાં મરહુમ માતાજી બાંધ માણેકબાઈ એદલજી દાદાભાઈ કરકરીઆને અર્પણ કરવામાં આવી છે, કે જે માતાજી આ ગેતી દુન્યામાં પોતાનાં અગ્નિઓની જાળણ કરીનેજ નહીં પણ સુખ કે ભલાઈની હાંસલ મેલવ્યા વીના તે કીરતારને બે દાહેકા થયાં જલદીથી જઈ મંદ્યાં છે, અને તેઓની અશો . યાદ જલવી રાખવાની આજે ૨૦ વરસે મનેજે તક હાથ લાગીછે તેથી માહરાં જીવને ઘણો કરાર થયો છે. દલગીરી એટલીજ છે કે તેઓનો ફોટો ;

હારી કને નથી.

માહરી એક ઉમેદ.

બાણીતી ઇંગ્રેજ ફર્મ મેસર્સ મેકમીલનની કુંપની જેઓ પચ-
લીશરો અને બુકસેલરો તરીકે ઇંગ્લાંડ અને હિન્દુસ્તાનમાં બાણીતા
છે, તેઓના જેવોજ સાહસ ઉઠાવવાની માહરી બી એક ઉમેદ છે,
પણ ધીલ માત્ર એટલીજ છે કે તેજ પ્રમાણમાં દીલસોઝ ધરાકો
માહરી પ્રગટ કરેલી અઢેક નફા ખરીદી માહરાં કામને હર વખતે
ઉત્તેજન આપતાં રહે! એટલુંજ માહરૂં કેહવું છે, પછી સઘળી
જોખમદારી માહરે શીર રાખવા હું ઘણી ખુશી સાથે તૈયાર છું.

અને છેલ્લે, યજ્ઞદેઝરદી ખેસ્તુ આ નવું સાક્ષ કામમાં લાઇખંધી
વધારનારૂં અને એકસંખીની એકત્રતામાં ઉમેરો કરનારૂં થાય, કે જેથી
દરેક જરથોસ્તી પોતાને માટે સુખનીજ આશામાં સુખી થાય એવી
માહરી દુવા જરથોસ્તી આલમને આમીન હોજો ! ખુદાના બુદ્ધિ
આશીરવાદ હરેક કામ પર કિતરે, અને આપણા દેશ તેમજ અદલ
ઇનસાફી ઇંગ્રેજ રાજ. પર આવેલી લડાઇની નેહસ્ત જંગળ જલ-
દીથી દુર થાય એવી માહરી અંતકરણની બંદગી તે કીરતારની
દરવાહે પોહવે એવું દાદારથી માંગી લેતાં, દુવા સાથે—

દુવાગીર સેવક,

દીનસાહજ એદલજ કરકરીઆ.

હવે વધુવાર ઢીલ કરશે નહીં.

તમારા વિશ્વાસુ જુના અને જાણીતા

મેઘજી વખતચંદ ગાંધીની કું.

એ ખાસ પારસી લાઘવોના મુકતાદનાં પવિત્ર દીવસો માટે મલબારી તેમજ સીંગાપોરી સુખડ પેરીઆં-માચી તાણે વિગેરે હમેશ માફક કીકાયત લાવે આપવાનું નક્કી કર્યું છે. હમારી દુકાણેથી ખરીદ કીધેલા માલમાં કોઇ ખી જાતનો દગો નથી એવી તમને ખાત્રી આપ્યે છીએ.

વળી એ લિપરાંન રાંધવાનું તેમજ મીઠાઇમાં વાપડવાનું સોળું ઘી, ખાંડ, દરેક જાતનો સુકકો મેવો વિગેરે સ્ટોકમાં હમેશા તૈયાર રાખીએ છીએ.

એક કાર્ડ લખવાથી હમારું માણસ આવીને તમારો જોઇતો ચોરડર લઇ જશે.

એકજ વખત હમારી દુકાનની સુલાકાત લેવાથી તમારી ખાત્રી થશે.

મેઘજી વખતચંદ ગાંધીની કુંપની.

ખેતવાડી અગીઆરી મોહલ્લાને નાકે,

સ્કુલની નીચેની મોટી દુકાન—મુ'ખર્. પોષ્ટ નાં. ૪

બી. અરદેશરની કુંપની.

એડીશન ફોનોગ્રાફ એજનસી કાલબાદવી મુંબઈ.

પ્રખ્યાત એડીશન ફોનોગ્રાફના તમે શોખીન છો
કે? ત્યારે ગાયનની મોજ તમે સાંભળતાં કાંઈ નથી?

ફોનોગ્રાફ તેનાં ગાયણોની પ્લેટો સીનેમેટોગ્રાફ તેને
લગતો દરેક સામાન, મધુર અવાજના હારમોન્યમી તેમજ
દરેક વાજતો ધંત્રેજ તેમજ દેશી સ્ટોકમાં તૈયાર રહે
છે એક વખત મુંબાઈત લેવા લલામણ કરવામાં આવેછે.

નાનાં છોકરાંઓ માટે

શીશી એકના ૧૨ આના, ટપાલ ખર્ચ ૪ આના.

કે. ટી. ડોંગરેની કંપની, ગીરગામ મુબઇ.

જુના અને જાણીતા જીક કસબના પારસી વેપારી.

ખાસ પતેદી માટે—

હમારે ત્યાં એક. બે. ત્રણ. નહીં પણ આખી દુકાન નમુનાઓથી ભરેલી છે. દરેક નમુનાઓ આંખને ઉડી વળગે એવા એકથી એક સરસ છે. તથા છેલ્લામાં છેલ્લી ફેશનનું અપ-ટુ-ડેટ જીક-ચલકનું તથા લાકડી કસબનું દરેક ભરત કામ અને સાજવારીના તમામ ભેરેલી સાડીઓ તથા કસબી કારો-તોપીઓ મોહટા જથામાં રાખી છે.

હમારો માલ કદી પણ કાળો પડતો નથી એવી હમારા ગ્રહાકોની ખાત્રી થઇ છે.

પતેદી માટે જરૂર મુલાકાત
આપવાને ચુકથો નહીં.

નસરવાંનજી દીનશા એન્ડ સન્સ.
જરીવાલા.

૩૪૫, કાલ્યાદેવી—મુંબઈ,

આ “ઓરત” નામની વારતા મીં બહુમતજી નવરોજજી કાગરાજીએ
કીયર રોડ, કોટ, મુંબઈથી લખી છે, અને મીં દીનસાહ એદલજી.
કરકરીઆએ મુંબઈ, ગ્રાંટરોડ, ગ્રામ દરમીન્સ પાસે ત્રીસો-
વનદાસ બીલડીંગમાં આવેલાં “માણેક પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ”માં પોતાને
માટે છાપી છે, અને ઉપલેજ ઠેકાણેથી પ્રગટ કરી છે.

“ But what strange art, what magic can dispose
The troubled mind to change its native woes ?
Or lead us, willing, from ourselves to see
Others more wretched—more undone than we ?
This books can do : nor this alone ; they give
New views to life, and teach us how to live ;
They soothe the grieved—the stubborn they chastise,
Fools they admonish, and confirm the wise ;
Their aid they yield to all ; they never shun
The man of sorrow, nor the wretch undone ;
Unlike the hard, the selfish and the proud
They fly not sullen from the suppliant crowd ;
Nor tell to various people various things,
But show to Subjects, what they show to Kings. ”

—Dr. CARL'S—

AGUE SPECIFIC.

A CERTAIN REMEDY FOR
ALL FEVERS.

—Dr. MCPHAEL'S—

NERVO—VITALO PILLS

THE FINEST BRAIN AND
NERVE TONIC.

M. T. MADON & Co.

FAMILY AND DISPENSING

CHEMISTS

24-26 Abdul Rehman Street

BOMBAY.

જાણીતા ઝવેરી.

શા. હીરજી રામજી,

દરેક કોમને બંધબેસતા દાગીનાઓ બનાવીને વેચવાનું ભરોસેદાર ખાતું.

શાદી રામશનીનાં હીંગામ ઉપર ભેટ આપવા લાયક દરેક જાતની સુના રૂપાંની જાણુસો ઘણી કીફાયત લાવે બનાવી આપ્યે છીએ તથા સ્ટોકમાં તૈયાર પણ રહે છે.

તા. ક. યાદ રાખજોજી! હમારી દુકાનપર છેતરાવાની જરા પણ ધાસ્તી નથી. દેશાવરનાં ઘરાકોને માલ વી.પી.પી. થી મોકલવામાં આવશે.

શા. હીરજી રામજી.

૨૪૧, શેખમેમન સ્ટ્રીટ—સુબહ.

જાણીતા કેબીનેટ મેકર્સ.

ફરામરોજ એન્ડ સન્સ.

ગોવાદયા તલાવ ટેકરોડ મુંબાઈ.

દરેક જાતનું ઘર વપડાસનું ફરનીયર
ખનાવવાનું જીનું અને
વિશ્વાસુ ખાતુ.

ગરીબ અને તવંગર ખન્નેને પાળવે એવા
કીકાયત ભાવે લગનનાં પેદા, ઢોલીઆ,
કબાટો, ટેબલો વિગેરે લાકડાંની
દરેક ચીજો મશીનથી હમારે
ત્યાં ખને છે.

હમારૂં પાલીશ ઘણું ચહડયાતું હોવાથી
હમારા નામ અને કામથી ધરોકો
સંતોષ પામે છે.

એકવાર પધારી ખાત્રી કરો.

તમારા શરીરનો દુખાવો
દુર કરનાર દફે કરનાર

એખલો ઈલાજ

અમૃતાંજન છે.

અમૃતાંજન એક જાણીતો પેનખામ છે. આ
ખામ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે અને તે શરીરનાં દુખતા
ભાગોપર એક ચમત્કારીક અસર કરે છે. અમૃ-
તાંજન એક દેશી બનાવતનો એક તાદર નમુનો
છે બજારમાં તે ઘરેક ઠેકાણે આઠ આના ની
કીંમતમાં વેચાય છે.

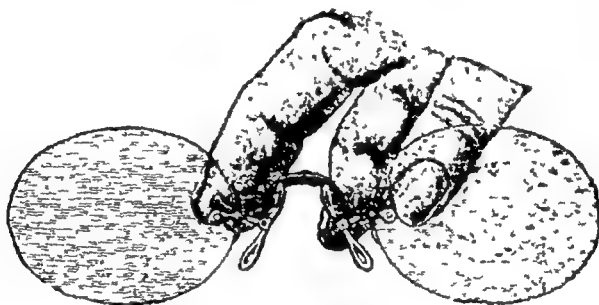
ઠેં અમૃતાંજન ડીપો,

જનરલ પોસ્ટ ઓફીસ સામે, કોટ-મુંબઈ.

આંટીઆ ચશમાવાલા.

ખરા પથ્થરનાં થંડા ચશમાઓ તમારી
આંખને ઠંડક આપી રાહત બક્ષે છે.

ગમે તેવા ડાક્ટરોનાં નંબરનો ચશ્મો તમુને બનાવી
આપ્યે છીએ. વાજખી દામ અને પ્રમાણીક કામથી આંટીઆ
ચશમાવાલા તમુને—જરૂર સંતોષ આપશે.

દરેક જાતની ચશ્માની ફ્રેમો નવીજ રાખ્યે છીએ અને
બગડેલા કામને નવાં જેવુંજ દરૂસ્ત કરી આપ્યે છીએ એક
વારની મુલાકાત આપશે તો તમો સંતોષ પામીને બીજાને
ભલામણુ કરશો.

કેખશરૂ આદરજી આંટીઆ ચશમાવાલા.

જગન્નાથ જરીવાલાની સામે, નંબર ૩૮૩,
કાલબાદેવીરોડ—મુંબઈ.

પ્રતીક !

જ્યારે બી તમુને-

તમારા ઘરો-માટે-અંગણો માટે-અથવા તેની અંદરના
કોઈ પણ ભાગો માટે સજ્જાગર કરવાની, તેને લપકા અંધ
અનાવવાની તમુને જરૂર પડે સારે-હમારી.

બોમ્બે ટાઇલ માર્ટની

દુકાન કે—

જે મુખ્ય બેંકની સામે આવેલી છે ત્યાં દરેક જાતની રંગ
બેરંગી ટાઇલો ગરીબ તેમજ તવંગરો માટેની એક
સરખા ભાવે સસ્તેથી વેચવામાં આવે છે.

મારસદસની રંગબેરંગી લાડીઓ, સ્ટીલની
શીલીંગના એ-કે-કા ડીઝાઇનોના નમુનાઓ

તમુને હાથમાંથી મુકવાળી ગમશે નહીં.

ફક્ત એકજ વખતની હમુને ત્રાયલ આપો !

ધી બોમ્બે ટાઇલ માર્ટના માલેક

ગુલામઅલી ગુલામહુસેન.

સ્થાપી ૧૮૮૮, ૨૧, બેંક સ્ટ્રીટ-મુખ્ય.

હવે તો અરસપરસની ભેટ સોગાદ
સાલ મુખારકનાં નામ સાથનાં

જનાદારનાં કેક!

લોકોને મોટી સગવડ કરી આપી છે.

પતેટીનાં ઓરડરો કીસમસ કરતાં પણ
વધુ હમારે ત્યાં નોંધાય છે.

સાલ મુખારકનાં કેકો આગમજથી ઓરડરો
પ્રમાણે જેવાં માગશે એવાં હમા
બનાવી આપીશું.

મહેરબાની કરી જલદીથી તમારા
ઓરડરો મોકલજો.

૪૦ ગોલવાડ લેન કોટ મુંબઈ.

ગ્રાંટરોડની વિશ્વાસ પામેલી

પ્રખ્યાત—

પરશીયન બેકરી

કે જ્યાં દરેક જાતનાં તાજાં કેકો, મક-
રમ, બીસ્કીટ, જામ વિગેરે ખોરાકી સામાન
હમેશાં સ્ટોકમાં તૈયાર રહે છે ત્યાં વરદીથી
પુર્ણ પાછ કસ્તર બેટલું માગો એટલું
જગ્યામાં પુર પાડયે છીએ.

ઠેકાણુ:—

બેહરામ મેરવાન આદર

એન્ડ સન્સ,

પરશીયન બેકરી,

૩૪૪, ગ્રાંટરોડ—મુંબઈ.

તમારાં માથાંની સંભાળખાટે--

દુન્યાં હેર ઓઈલ

જરૂર વાપરવું જોઈશે.

માથામાં ઠંડક સાથે બાળને ધણાં તેજસ્વી બનાવે છે. દુન્યાં હેર ઓઈલની બનાવટ પુષ્કાળમાંથી બને છે, કે જે તારાં પુષ્કાળો શ્વાસ તમુને હરથડીએ મલતો રહે છે તમો ધણાં તેજોને વાપડી ચુક્યાં હશે પણ આ તેલની ખુબી બીજી એ છે કે બાળોની વધ જલ્દી થાય છે, અને તે ૧૨ આનાંની કીમતમાં ધરાકો સંતોષ પામે છે.

બજારમાં એજ તેલની માગણી કરજો.

લલતુંજ આપે તો સાફ ના પાડજો.

સોલ એજન્ટ—

એ. ઇ. પાટણવાલા.

ભાજીપાલા લેન મુંબઈ નં. ૩

પારસી બેહનો અને ભાઈઓની પતેદીનાં
સુલ હીંગામ માટે તૈયાર કીધેલા સુન્નાં
અને રૂપાનાં દાગીનાઓ.

બી. જોશીની કુંપની

એ નવીજ સ્ટાઇલના તૈયાર રાખેલા છે.
બાનુઓ માટે અપ-ડુ-ડેટ ડીઝાઇનનાં ગળામાં
પેહડવાનાં છેડાઓ-અસલેટો, સાંકલીઓ,
બ્રોચ. નવીજ જાતની બાંગડીઓ,
લોકેટો—વીટીઓ વીગેરે.

મેહરબાન બાનુઓ અને ગ્રહસ્થો દરેકને સુટ થાય
એવી તમામ ચીજો પ્રદર્શનનાં આકારમાં ગોઠવી રાખેલી
છે તમારો ઓન્ડર થતાંજ લાયકોવાળા મેનેજર સાહેબ
તમને ઘટતી સમજ સાથે બધું બતાવશે.

પધારી ખાત્રી કરવામાં થરાકો પોતેજ લાલ મેળવી
જાય છે દરેક માલની ગેરંટી આપવામાં આવે છે.

બી. જોશીની કુંપની

પાયથુની, બારીઆ બીલડીંગ - મુંબઈ,

જરથોસ્તી નવું સાલ મુબારક

મુબારક મુબારક મુબારક આં - દન,
સગન છે નવાં સાલના શુભ સગન.
સુખી રહો સદા બાળ બચ્ચાંઓ સાથ,
સદા રહો તમે માથે યજ્ઞદાંતો હાથ.

“આમીન”

હરીદાસ-વાલજી.

બાનુઓ અને ગ્રહસ્થો

આજના પછોતા અને લાગ્યશાળી દીવસે બાળ
બચ્ચાંઓમાં, ખેશ કુતુંબોમાં, તથા મીત્ર મંડળોમાં અરસ
પરસ મીઠું મોઢું કરી શુભ સગન ઇચ્છવા જગ પ્રસીધ
ખાણીતા અને માણીતા મીઠાધવાળા હરીદાસ વાલજીની
દુકાને જરૂર પધારશેજી.

ચીરાબઝાર મુ'બઈ.

ટેલીફોન નં. ૧૩૬૫.

માણેકીઆ—પ્રધર્મ

સાલ—મુખારક.

મુખારક નવુ સાલ ઝરથોસ્તી આય,
વધે રોઝી રીઝઝક ને આખાદી થાય.

“આમીન”

હમારાં માનવંત ઘરાકોને જણાવાની રજા
લઇએ છીએ કે હમારે ત્યાં દરેક જાતની ચાહે-
કોરી, ખાંડ, ઘી, સુકો મેવો, મુખડનો તાજો,
લોખાન, પરચુટણ વેલાતી સામાન, ઇરાનનો ડિયો
ગુલાબ, મરીમસાલો, વિગેરે અપ દુ ડટ ચીઝા
કીકાયત લાવે હંમેશ મુજબ મળશે. ‘ટી.ચુ’ ફક્ત
એકજવાર મંગાવી જોવાની મેહરખાની કરવી
માલ ખરીદતી વખતે માણેકીઆ પ્રધર્મનો ખોડ
વાંચવા ભુલવું નહીં ચીરાખાતર મુખર્ધ.

પ્રજા વીશ્વાસ પામેલો એક ઉમદા સ્ટુડીઓ.

આ હરીદાષના જમાનામાં હુંક મુદતમાં અમેએ
શું શું કીધું છે તે વીશે અમારા શો રૂમમાં પધારવાથી
ખાત્રી થશે.

દરેક ઘરાકોને સંતોષ એ અમારી
ફતેહની ચાવી છે અને સંતોષ પામેલું
ઘરાક એજ અમારી મોટી જાહેર ખબર છે.

એક્સેલસીયર સ્ટુડીયો

ટૅકાણું—મહમદી મહાલની સામે કાલજાદેવીરોડ મુંબઈ.

માલિકો—ફરામજી તથા રસતમજી નવરોજી
ફોટોગ્રાફર.

એસ. હોરમસજીના આગવા ચીફ ઓપરેટરો.

(બચેત.)

બનામે ખુદાવંદો પરવરદીગાર,
ઊમીદોની કીશતી તું કર પેલે પાર.

“આમીન.”

શ્રીરદોસી—શાહાનામું.

તમામ ગુજરાતી બચેતોમાં.

ભાગ ૧ લો.

માનવંત બસ્તે કુસ્તીઆનો ખરીદો, વાંચો, અને
જુઓ કે આય એક એવું તો બરકતી પુસ્તક છે, કે જે
આપણા માહાન નેઆગાનોની જાહોજલાલી, બાહાદુરી,
હીમત, તથા આલમને હુયરત કરનારાં તેઓના બળવાન
કાર્યોનો એક કીમતી ખજાનોજ છે કે-જે દરેક દીનચુસ્ત
સાચ્યા જરથોસ્તીઓએ પોતાના ધર મધે પોતાની ઉધ-
રતી અવલાદના લલાં માટે રાખી મુકવાની મોટી ઝર છે.

કીમત રૂ. ૧૥

રચનાર ખાકસાર

રસતમજ નસરવાનજ માસતર

ઉરફે

“આદીન.”

ચીરાબજાર તાડવાડી—મુંબઈ.

ઓરત-

મોહબત અને મરવતનું એક મંદીર !

[ઇંગ્લેન્ડ સંસ્કારની એક વારતા.]

પ્રકરણ ૧ લું.

તે “ ક્લિસમસ ડે ” નો ઇંગ્લેન્ડ સત્તતનનમાં સૌથી મોટી અગત ધરાવનારો તેહેવાર હતો.

તે “ ક્લિસમસ ડે ” નો ઇંગ્લેન્ડ સત્તતનનમાં સૌથી મોટી અગત ધરાવનારો હિસાહી તેહેવાર હતો, અને આખું યુરપ એ પવિત્ર દિવસની ખુશી ખુશીમાં રંગરાગથી હલમલી રહ્યું હતું. છોકરાં બચ્ચાંઓ મુંદરમાંમુંદર પોશાકોમાં સજ્જ થયેલાં હતાં, ખાંતુઓ પોતાની ખુબસુરતીને જવાબ કરતી કીસમે બની દણીને બાહેર પડેલી હતી, અને ગ્રહસ્થો પણ તેજ મુજબ તેજ તોરનો દોરો કરી નિકળેલા નજરે આવતા હતા. દેવળોમાં મુચારકબાદી ને ખુશી ખુશાલીના પ્રદો વાગવા ચાલુ થઇ ચુક્યા હતા, અને “ દોલી ” નાં લીલાં કંજર જેવાં ઝાડો ધરેધરનાં આંગણમાં રોપાઇ ચુકેલાં નજરે

આવતાં હતાં. ઓ ખુશાલી!—એ મુજબ સર્વ જગરો ખુશાલીથી સતેજ અને શાદમાન ઝલકતાં હતાં, કે જ્યારે હુંજ એકલો કમળખત, દુખી અને દાઝેલો, ગમ અને નામુરાદીનાં આંસુઓ ખેંચવો હતો!

માહરં દુઃખ અસહ્ય, જીવનમગાર અને મોટું હતું.

માહરં દુઃખ અસહ્ય, જીવનમગાર અને મોટું હતું, કેમકે મને એક ચોરતે માહાત કર્યો હતો—બધ્કે પોતાના નાજુક હાથોએ સરખસર કતલ અને જનથી બેખન કર્યો હતો! ઓ ચોરત—ચોરત! કવીઓએ ગાયેલું છે ને વારતા લખનારાઓએ તાહરી તારીફમાં વર્ણવેલું છે કે તું મોહખત અને મરવતનુંજ એક મંદીર છે—તું માયા અને અશોષનીજ એક મુરતી છે, અને તે શું ખરું છે?

નહીં હોએ; ખરું કેમ હોએ—જ્યારે કે માહરા કડવામાંકડવા અનુભવે મને તો બેતકરાર ઉલટું અને જીદુંજ સિદ્ધ કરી આપ્યું હતું?

ડીસેંબર મહીનાની તે હવા ઠંડી અને ખુશનુમા હતી. બરફ સેહવાતી રવેસે આછું આછું અવારનવાર આકાશમાંથી ગળડતું રહ્યું હતું. ઉંચાં ઝાડોની મોટી ડાળો પણ પાતરાંઓથી ભરપુર પોતાના હાથો પ્રસારી જાણે એ ખુદરતની ખુશીમાં શામીલ થતા ચાહતી હતી—અને છતાં જખમાંયલાં જગરે નાસજર ને નામુરાદ બનેલો હું અસાચો એ દ્રાષ્ટી ખી ખુશીમાં ભાગ લઇ શકતો ન હતો. માહરી આસપાસ માહરે માટે માહરે મન સમજી સુનકાર અને

અધકાર હતું ! માહરી દરેક નસો સુસ્તીમાં સુન મારી ગઇ હતી, અને માહરી દરેક ઉમીદ રેજેરેજ બ્રષ્ટ થઇ ચુકી હતી. મોહોત કરતાં બી જલ્દી નાહમેદી મને જીવથી મારી નાંખી ચુકી હતી—અને તે છતાં, અફસોસ કે, માહરા અફસોસ ને ફરયાદની હાથ પુકારતા મારાં હૈયાના પુકારો પર દયાથી ખ્યાન આપવા કે કાળજીથી પરપુછ કરવા માહરી જાનુમાં કોઇજ મોજુદ ન હતું !

મેં તો એ ક્લિસમસ મોટી મોજ ને સુખમાં ગુજરવાનીજ આરંભુ કરી હતી ! હિંદુસ્તાનના ગરમ મુલકોમાં દુસ્મનોના ધસારા ને લડાઇના ધુળરા વચ્ચે ગોયા એજ માનીતી આરંભુએ માહરો ગયેલો જીવ મને પાછો સપુર્દ કરી જવાડ્યો અને પછીથી અત્રે માહરે સ્વદેશ પાછો પુગાડ્યો હતો. ત્યાં અને ત્યારે મોહતોયોપાસ ધુમી રહ્યું હતું. તે ગરમ મુલકોના તાપ અને શત્રુઓની ગોલીઓના વરસાદ વચ્ચે જન ખયાવવો કેવળ માહાળ થઇ પડ્યું હતું, અને તે છતાં જદનનાં ખોલ્યાંમાંથી હોઠ તક નિકળી ચુકેલો જીવ પાછો જમાવી હું જીવ્યો અને જીવતો પાછો ફર્યો હતો;—અને સારે મુસાફરીઓની થાક, રંજ અને હાડમારી, ભુખ અને તરસ, તડકો અને તાઢ એ બધું ખમી ખમીને, છેક મોહતનાં ડાયાંથી બચેલો હું કમખખત શું આ હીલુભાગ્ય સરજતનો દડાવો લેવાજ માહરે વતન પાછો ફર્યો હતો ?

તે અબળા દેખીતી રીતે એ ક્લિસમસ કેની મોજમાં ભાગ્ય-શાળી ભાગ લેતી હોવી જોઇએ, કેમજે તે સોનેરી ભુલ્કાંવાલું માથું કે જે સુખ ને દુઃખની લાગણીઓ દરમ્યાન એક વાર અને અનેક

વાર માહરી છાતીપર ટેકાયું હતું તે હવે ઉમરાવપદનું હીરાખડીત તાજ ધારણ કરી એક કોઇ ખીજનીજ મતા થઇ ગયું હતું; તે પ્યારે આકાર કે જે પાક મહોજન સાથ માહરી ગોદમાં દબાતો હતો તે હવે સિલક અને સાટીનના શ્રીમંત પોશાકોમાં સજ્જ થએલો એક બાદશાહજીને જેમ આપતી અને જવાબ કરતી નાજેઅદાની નાજીકાત સાથે એક ઉમરાવનું ઘર શોભાવતો હતો; અને ત્યારે જે કામળ પ્યારા હાથ હજારો વિશ્વાસથી હજારો વાર માહરા હાથમાં મેઝાયલા તેજ હાથોએ એ મુજબ જએહ થયેલો હું હાલમાં હેરાન સરગરદાન અને દુખી હતો તેમાં એક ખી અજ્ઞયખી જોવામાં આવશે ?

પણ નહીં; એમ કકલાત કરતોજ પડી રેહવામાં માલ ન હતો. હું ઉઠ્યો અને ઉભો થયો. તે આજે સહવારે દેવળમાં તો આવવીજ જોઈએ, અને ત્યારે અત્રે આવી મેં જે કાંઈ જીવમગાર સાંભળ્યું હતું તે વાતની માહરી ખાત્રી થવા દેવા માહરે દેવળમાં જઈને એક વાર તેને નજરોનજર જોવીજ જોઈએ. ફક્ત પાંચ મિનીટ ખી તેની જોડેજોડે એકજ છાપડાં હેઠળ થવા ને જે પાક મકાનની હવા તે દમમાં લીએ તેજ હવામાં જીવવાની મોજની મેં વળી એક વાર આરજી કરી—અને હું ગયો.

હું તાપે સસરતો હતો. માહરાં બદનમાં આગ અને માહરાં મગજમાં જવાળા જલતી હતી !

હું તે દેવળના ચોકમાં થઈ આગળ વધ્યો, કે જ્યાંની સેહેંકડો ઘોરો ઉપર ખુશબોદાર ઝુલના શેલાઓ ચઢાવવામાં આવ્યા હતા, અને હું તે ઘોરમાં નિરાંત માની વાસો કરતાં તે અશો ર્યાંનોની

જાણે અદેખાઈ કરતો આગળ વધ્યો.

હું તે મોટા મેહેરાબમાં હવે આવ્યો કે જ્યાં સોહેંકડો નિર્ધન કંગાળો ભીખની આરજીમાં એકઠાં થયલાં હતાં, અને હું તેઓમાં ભલી ગયો. મને ત્યાં કે.ણુ જોવાનું ને ઓળખવાનું હતું? હું હેનરી ગોરડન આજે અસલ હેનરી ગોરડનનો એક ઓળો માત્ર હતો! માહરાં કપ.ળપર એક ઊંડા જખમનો રૂઝ આવી ગયો લાલ સરેતો જાવેદાન તકની નિશાંણુ તરીકે રહી જવા પામ્યો હતો, કે જે હિંદુ-સ્તાનના એક મોટા જખેડામાં-મેં જે ભાગ લીધો હતો તેની સદા યાદ આપતો હતો, અને તે સરેતાએ માહરી ખુશ્સુરતી—જે અસલમાં કાંઈ જી હોય તો—હવે ઘણી ગિગાડી નાંખી હતી. હું, તેથી, નિરભય તે નાચાર અને ગરીબો વચ્ચે ભળીને બેસી ગયો. મને કોણુ જોનાર કે જોધને ઓળખનાર હતું? તે માહરી બહાલી આજના પવિત્ર દિવસની એઆદત માટે આજે દેવળમાં આવવીજ જોધએ, અને તે આવે ત્યારે હું માહરી તરસતી ને તસતસ થતી આંખોએ એક વાર તેને નજરોનજર જોઉં એજ એક અરમાન દિલે વસાવી હું ત્યાં બેઠો ને થોપ્યો.

તે અંતે આવી.

ગાડીઓપર ગાડીઓ આવતી ગઈ, અને લોકો તે ગાડીમાં તેટલાંજ વળી પાંઉંધાદાં ફિરમસની તે ખુશ્એતેદાદ બંદગીમાં શામીલ થવા “પેહેડેલાં એદેલાં” આવતાં ગયાં. તે બધાંને “અમે કિહ્નુકો” હતાં તે મેહેરાબમાંથી પસાર થવું પડતું હતું, અને સખી-તબેહ આસામીઓ—જૈરાં માટીડાં, ઘરડાં જવાંન, બાળ બચ્ચાં

મુખ્યત્વે કરી એ દિવસે ભિક્ષા આપવા થોમતાં, ને પછીજ અંજતાં. મને ખી કાંઈ કાંઈ એમ નવાજતું ગયું—જોકે હું તો તુરત પાસે ઉભેલા એક દક્ષીણને, તેની ઘણી અખમ્મી વચ્ચે, તે સમજી આપી દેતો ચાલ્યો !

મને લોક આપે તેમાં અખમ્મી શી ? હું ખી તો ભિક્ષુઃ વર્ગનો એક હોઉં તેવોજ માહરો. લેવાયલો લુગાયલો દર્દમંદ અને આજેદે હાલ હતો ? માહરા પોશાકનું ડેકાણું ન હતું, ને માહરો ચેહેરો એમલગાંમણો હોવાનું મને ભાંજી થયું ન હતું. મને દુન્યાજ માત્ર નહીં પણ તમામ જીંદગી એક ભાર જેવી ભારે અને અકારી પડી ગઈ હતી.

પણ અંતે તે આવી. ઘણા સોહામણા ઘોડાની જોડીની ગાડી મેહરામમાં આવતાંજ ત્યાં જમા થયલાં લોકો વચ્ચે એક ગુંગણા ઘોંઘાટ થયો, અને માહરી પડોશમાં ઉભેલા એકે ખીજને પુછ્યું, “એ કોણ ?” જવાબ મળ્યો કે “સર એલેક અને તેની નવી મોહરદાર લેડી ગ્લેન.”

“એ સર એલેક કોણ છે ?” પાછો સવાલ થયો. દેખીતી રીતે તે સવાલી કાંઈ આ તરફ માટે અજણ્યોજ હતો. બાંજીમાંનાં ગરગાંમડાંમાંથી ઘણુંક મુક્તીસ લોક એ તેહેવારની ખુશખબતીમાં ભિક્ષાની આરજીથી આજ એ દેવળમાં ઘસડાઈ આવ્યું હતું તે માંહેલો તે સવાલી એક હોવો જોઈએ એમ મને તુરત લાગ્યું.

“એ સર એલેક આ નહાનાં શાયરનો એકપુરો ઉમરાવ છે,”
 ૧ પાડોશીએ ઝોળખ આપી. “પુરકળ પૈસાવાલો છે, પણ કાંઈ

સારો આદમી નથી. લેડીની ઘણી વખાણ છે. તે કાંઈ ખરી ઉમરાવળદી છે. ગરીબોની ઘણીજ ખચરખચાવ ને મેહેરયાંન છે.”

તેઓ એ દરમ્યાનમાં ગાડીમાંથી ઉતરી અંદર આવ્યાં, કે તે લિફ્ટકેનો આખો ટોલો અદ્યત્થા ઉડીને ઉભો થયો, ને એ લાગમાં વેહુંચાઈ તેમને જવાને તેણે રસ્તો ઠરી આપ્યો. હું ખી, તેથી, ધક્કા મારી છેક આગલી હરોળમાં આવી ઉભો — અને આહ, તે બેહસ્તને શોભા આપે એવી ઠંડી મીઠી શોકાવુર સુંદરતા બેતાં હું હતો તે થકી હજાર દરજ્જે વિશેષ હૈયાંમુનો થયો !

તે એક દૈવીક શક્તિ - એક ઇશ્વરીજ અવતાર હતો ! તે ચિદેરાની ચમક ખુદાઈ જલેહનોજ લાસ આપતી હતી. તે સાદા પણ ઘણાજ શ્રીમંત હોરામાં સજ્જ થયલી હતી, અને ત્યારે તે મુક્તીસ કંગાલોને ખોખે ખોખે પૈસા આપતી માહરી યોરદુમાં એકાદ પક્ક આવીને ઉભી રહી ત્યારે મેં બેયું કે તેણીની ગમગીન ચક્ષ્મોમાં સ્વર્ગનીજ પાગીજગીની નુરાંની ચમકતી હતી !

તેણે મને જોયો, અને હું હાથ ઓણું છ કે નહીં તે જોવા તે એકાદ સેંકડ થોખી. અમારી આંખ એ દરમ્યાન એકડી મલી, પણ અરે, તે મને મુતકગ ઓળખી શકી નહીં. તે દયાળુ ચક્ષ્મો ઘણાજ મીઠાસથી, એમ છતાં, માહરીપર તે એક બે પલ ટીકાઈ. તે પ્યારની પ્રતિમા હાલતી માહરી નિર્ધનતા બેઠ દયાથી દાઝતી નજરે આવતી હતી. તેના દ્રેસની સ્કર્ટ માહરી બાલુમાંથી પસાર થતાં માહરાં બદનને લાગતી હતી, પણ તેથી જરા એ સુગાઈ કે કમકમીને તેણે તે દુર હટાડી વીટીક લાંબી નહીં !

તેની ઘોરદુમા તેનો પેત્રો કંગાઝ ભરથાર ચાલતો હતો કે જેને લોકો માનથી નહીં પણ તહરાસથી થથરીને જોતાં હોએ એમ લાગતું હતું. તેનો દેખાવ કરડો અને દયાહીણ હતો. તેને પોતાની મોહરદારનું આ ઉદાર લક્ષણ ગમ્યું હોએ એ શક્યમર્યું દેખાતું હતું, પણ તે ફરજ્યાત તે ઉપર આંખવિંચામણાં કરતો હોએ એમ ઝટ નજરે આવતું હતું.

તેઓની લગોઝગ પછવાડે એક ગવરનેસની સંભાળમાં એક ગુલામ જેવા ચેહેરાની આળસી ચાલતી હતી, જેનો ચેહેરો જાણે તે માતાનાજ પવિત્ર ચેહેરાનો હુગહુ આએતો હતો. તે તેટલોજ તેજસ્વી, તેટલોજ દીવ્યપત્તીર, તેવોજ મીઠો, મનહરણુ, દીવ્યજીત એક મુખડો હતો. તે ચેહેરો ખરી નિર્દોષતાનોજ ગોચા એક અવતાર હતો.

તેઓ પસાર થઇ ગયાં.

તે એક ક્ષણીત મગ્ગ હતી. વરસો પછી તે માહરી વ્હાલીને એમ રૂમરૂ જોવાની મોજ એક ક્ષણીત મગ્ગ હતી, અને તેઓનાં અંદર જ્યાં પછી તરતજ જાણે તે જગ્યાનો સૂર્ય આથમી ગયો તે તમામ તેજ સમી ગયું. હું, તેથી, એવડો નામુગદ તે જાણુથી ખસી ગયો. ઓ, કેવા માહરા હાથ ચપડતા હતા કે જેણે માહરો એ ખજાણો કુદી લઈ મને તન મનથી મુક્તીસ યનાવી દીધો તેની ગત્તમી ત્યાં ને ત્યાં દાખી દેઈ હું તેને ચાર માંડ !—પણ નહીં; મેં માહરી લાગણી ઉપર કાણુ મેલવ્યો, અને ખુદા પાસ હું સંચર માંગી ત્યાંયા એકદમ ખરતો થઇ ગયો.

તે લિલ્લુક લોક તે પછી તેઓનીજ વાત કરતું ત્યાં પાછું જોડી થઈ રહ્યું. “કોઈ બી નાચારખેચાર એ લેડી પાસથી નામુરદ પાછું ફરતું નથી,” કોઈ કેહતું હતું; “પણ પેલાને ગરીબની કશીજ દયા કે દરકાર નથી. તે તો જૈફ અળખાઓ કે કુમળાં બચ્ચાંઓ કચડાઈ જવાની બી દરકાર વગર મોહલ્લાઓમાંથી મારતે ઘોડે હાંકી જશે કે ઘોડેસ્વાર યાહોમ ચાલ્યો જશે! તેને ગરીબની તુલા શી હોએ? તે એમજ સમજે છે કે ગરીબોને કોઈ બી લાગણી ધરાવવાનો હકજ નથી!”

“અને તોબી એ પોતાની સુંદર મોહરદારને ખરી લાગણીથી ચાહી શકે છે!” એકે તાબુખીથી ઉમેર્યું; “એ ત્રણી અજબ વાત છે પણ ખરી વાત છે, પણ તે બાંતુ—ખુદા જાણે તેને શું દુઃખ છે કે તે બાંતુ—કદી બી ખુશી કે સુખી દેખાતી નથી. તે કોઈ છુપા ગમથી પોલાયા કરેછ. તે મીઠા સ્વભાવની પણ શોકાતુર અદાની, દયાળુ પણ ગંભીર, નમાની, તાબેદાર અને નેકઅખ્તીભરેલી તોપણ હંમેશા ગમગીનજ ફરયા કરે છે!”

“લોક કેહછ કે આગળ તે એક કોઈ સિપાહઅચ્ચાને ચાહતી હતી, અને તેની સાથે પરણવાનું બધું તમામ નક્કી હતું, પણ તે તેટલાં હિંદુસ્તાન ગયો એટલે એ વાત ઢબ પડી ગઈ,” બીજાએ વળી ખુલાસો આપ્યો; પણ તે ખુલાસો, અલગત, ત્યાં જમા થયલા લિલ્લુક વર્ગે મોટેસાદે હસી કાડ્યો. “એથર્સટન હાલ”ની તે પૈસામાં આલો-ટતી ને પ્યારમાં પોખાતી સર એલેક જેવા એક નામાંકીત ઉમરાવની માનવંત મોહરદાર લેડી એકે એક કમીના સિપાહઅચ્ચાપર કદી બી

પ્રીતિ થાય એ શું બનવા કે માનવા જોગ હતું?

એવામાં ક્રિસમસ રાજગીત ગવાવા લાગ્યું, અને આરગનના મ્યુઝીક ને ગાનારાંએના મીઠા સરોદ વચ્ચે તે લિફ્ટફોની તે વાત ત્યાંજ બંધ પડી; પણ મેં જેટલું સાંભળ્યું તેટલુજ શું ખસ નહીં હતું? મેં પુરતું અને પુરતાં કરતાં પણ વધતું સાંભળી લીધું હતું! જે વાત કદી હું માની પણ ન શકું તેની મને જોઈતી માહિતી આપવા માટે મેં જોઈએ તે કરતાં જ્યાંદા સાંભળી લીધું હતું, અને તેણે માહરાં આંગમાં અગ્નિ અને ભેખમાં લડકા સળગાવી મુક્યો હતો. હું મુશકેલીથીજ માહરા પગપર ખડો રહી શકતો હતો! માહર મગજ ચક્રભ્રમ ધ્રુમતું અને ફરતું હતું, અને એકાદ કદમ આગળ ભરવા જતાં, દયાની એકાદ ચીસ સમેત, તે લિફ્ટક વર્ગના પગ આગળ હું બેઠોસ તુટી પડ્યો!

પ્રકરણ ૨ જી.

તે પછી શું થયું તેની મને ખબર નથી, પણ જ્યારે હું પાછો સુદ્ધીમાં આવ્યો અને આંખ ખુલી માહરી આસપાસ જોઈ શક્યો ત્યારે હું એક ઘણા નાહના પણ સુન્દર અને સુખદાયક ચોરડા માહેલાં એક તેવાંજ બીજાણાંમાં બીમાર પડેલો હતો.

“તમેને હવે સાઈં લાગેછ?” એક દેખીતા દયાળુ અને કાળજીવંત ચેહરાએ એ વખતે તરત માહરીપર વાંકો વળી મને

પુછ્યું; “માહરા એજલ તમેને એ પ્રમાણે સારા થયલા જોતને
કેવા રાજ થશે!”

“એજલ કોણ છે?” મેં ધીમે સદે પુછ્યું.

“તે માહરા ભરથારનું નામ છે,” તે માયાળુ અજાણે જવાબ
કર્યો. “તે સર એલેકના મેહલને લગતા બગીચામાં વડો બાગ્યાન
છે. અલખત, તમે કાંઈ તેને ઓળખતા નહીં હશે?—તમે બિચારા
તેને ક્યાંથી ઓળખો? તમેને તો અહીં બધું અજાણું અજાણું ને
નવું નવું લાગતું હોશે તમે છેક ગયા ક્વિસમસ ડેથી અહીં બીમાર
પડેલા છો. તમેને તે કાંઈ ખબર છે?”

“નહીં,” મેં માથું દાબી કહ્યું; “હમણાં કીયો
મહીનો ચાલેછ?”

“ફેબરવારી લગભગ આખર થવા આવ્યો છે,” તેણીએ
શાંતપણે જવાબ કર્યો.

“હું અહીં કેમ આવ્યો?”

31, 133

“માહરા એજલ તમેને બીમાર અને એસુદ્ધ અત્રે લાવ્યા,”
તે કોઈ મીસીસ એજલે ખુલાસો કર્યો. “તેવણુ ગજવે ગરીબ છે
પણ દીકના ઘણા દયાળુ છે. છેલ્લા ક્વિસમસ ડેને દાહાડે તેવણુ સરેરતા
પ્રમાણે દેવળમાં બંદગી કરવા ગયા. હતા, અને જેવા મેહરાબમાં
દાખલ થવા ગયા કે તેવણે તમેને ઝોંક ખાધને જમીનપર ઝીકાતા
જોયા. તમે તેવણુના પગ આગળજ પડ્યા. એ ઉપરથી તેવણુ તમેને
ઉંચકાવીને અમારે ઘેર લાવ્યા, અને તે દાહાડેથી તમે અહીંજ છેઓ.
અમે તમેને ઘણી મુશકેલીથી મરતા બચાવેલા છે, અને ગરીબપરવર

ખોદાને ખચ્ચીતકરીને એ અમારૂં સાદું લગ્નાઈનું કામ ગમશે. ”

“ તમે કોઈ ખરેખરાં ઘણાં લલાં ને મેહરબાંન છે, ” મેં હેસાંનથી કહ્યું;—અને તે દરમ્યાંનમાં આગલી સઘળી વાતોની મને પાછી યાદ થતાં માહરી આંખોમાં આંસુ ઉભાઈ આવ્યાં.

“ મીઠું એમલ કાંઈ છે ? ” મેં તે આંસુ છુપાવવાની વ્યર્થ કોશિશ કરતાં પુછ્યું.

“ એથર્સટન હોલમાં બાગનાં પોતાનાં કામપર ગએલા છે. એ બાગ ઘણો મોટો છે, અને કામ ઘણું હોવાથી રોજ બહી બામ-દાદથી જવું પડેછ. ”—વળી જરા થોખીને:—“ વીસ વરસ થયાં અમે સર એલેક્ઝાન્ડર નોકરીમાં છીએ; પણ તમારૂં અત્રે આવે ગામમાં શું કોઈ સચું વાહાલું કે દોસ્ત આસના છેજ નહીં ? ”

“ કોઈજ નહીં, ” મેં દુઃખની એક સરદ હાથ ખેંચીને કહ્યું—અને સર એલેક્ઝાન્ડર પવિત્ર ચેહેરાની મોહરદારની યાદ થતાં હું માહરી નાઉમેદી ને સંતાપ માહા જેદમતેજ છુપાવી શક્યો.

“ અમેને બધાંને તમારી ઘણીજ દયા આવેછ, ” તે નેકબખ્ત અળખાએ ખરાં દીલનાં બેસથી મને ખાત્રી આપી—અને વળી ધીમે સાદે વધાર્યું, “ સર એલેક્ઝાન્ડર ઘણાં લલાં નથી, પણ તેવ-ણને બી તમારી સઘળી હકીકત સાંભળતાં ઘણી દયા આવી. તેવણે પોતાનાં કુટુંબને લગતા ડાક્ટર મરટનને પોતાને ખરચે અને મોકળ્યા, અને અવારનવાર તમારી ખબરઅંતર બી પુછાવ્યાજ કરેછ. ”

‘તે કરપીણની દયા મને જોઈતી નથી,’ હું માહરા દાંત પીસીને માહરા હોઠો વચ્ચેથી પટપટ્યો, પણ સારાં નસીએ તે અબજાને તે કાંઈ સંભળાયું નહીં. તેણે તો પોતાના ગડગડયા ને લડલડયા સ્વભાવ પ્રમાણે આગળ ગાડું ગચડાવ્યાજ ઈંધું.

“લેડી ગ્લેન ખી ઘણાંજ મેહરખાન છે,” તેણે કહ્યું. “આજે ખી તેવણે તમારે વાસ્તે આંખે પ્લેટ ભરીને લીલી દરાખ મોકળી આપીછ. તમારે વાસ્તે જોલી અને વાદન વિગેરે જે જોઈએ તે ડાકટરના હોકમ મુજબ આમે હાલમાંથીજ મંગાવી લઈએ છીએ.”

“એ લોકોએ કેમ મારી ખીમારીની વાત જાણી હોશે?”

“આખું ગામ જાણેછ—નથી કોણ જાણતું?” તેણીએ દસીને જવાબ ક્યો. “તમારી આસપાસ બીખારીઓનું એક ટે.ળું હતું તે લોકો સમજ્યાં કે તમે મરી ગયા છો, અને તે લોકોએ એટલો બધો ગભરાત ફેલાવી દીધો કે આખું ગામ તમારી એ ખીમારીની વાતથી માહિતગાર થઈ ગયુંછ. દેવળની સરવીસમાં ખી તમારી એ ખીમારીથી કેટલોક વાર ખલલ થઈ હતી, અને સર એલેકેન્ડર તમોને અમારે ઘર લઈ આવવા માહરા એબજને સલાહ આપી હતી.”

તેણીએ ખીજ એક ખરી વાત જે પછીથી મેં સાંભળી તે મને કહી નહી, અને તે એ હતી કે તે તુમાખી ઉમરાવે દેવળમાંથી બાહર આવીને, જ્યારે હું ઉઘે મસ્તક ખેહોસ પડેલો હતો ત્યારે, હું જીવતો હતો કે મુવેલો તે જોવા પોતાનાં જીત સાથની લાતથી મને ચત્તો કરવાની કોશિશ કરી હતી; વાંકો વલીને માહરાં બદનને હાથ લગાડવાને તે સુગયો હતો, અથવા તો તે તેણે પોતાના દરજ્જાથી

હજકું માન્યું હતું; પણ આસપાસ જમા થયેલાં શ્રેષ્ઠાને તે તુર્માખ પસંદ આવ્યો નહી, અને તેઓએ તેથી એક “ચટચટ” સાથે વચ્ચે પડીને મને ચત્તો કરી આપ્યો, જે ઘણું ભારી પડી ગયું હોવાના સંજોગે પાછંગથી તેણે માહરી તરફ ઘણો ભયો ને દયાળુ દેખાવાની એ રવેસે અંધી અછાડપછાડ કરી મેલી હતી !

“આએ દરાખ ઘણી મીઠી મધ જેવી છે, અને તે અમારાં ભક્ષાં લેડીની તમો જોગી ભેટ છે,” ભક્ષી મીસીસ એમને એક ટીપ્પણપર તે પ્લેટ ગોઠવતાં ખુલાસો કર્યો; “તમો જે ચાર ખયાય તો ખાવો; ઘણું મોંઢું સમરી જશે; અને તેટલાં હું માહરા એમને તમો હુશીઆર થવાના સમાચાર કહી મોકળું.”—અને તે એમ કહતાં મને એકલો મુકીને ચોરડાની બાહરે ગયો.

મેં તે દરાખનો ઝુમખો, તેથી, તેનાં એમ જવા કહે માહરા નાતવાન અને ધુજતા હાથોમાં હેતથી ઉપાડી લીધો, અને તે ઉપર સાચ્યાં હેતની અનેક ચુમીઓ લીધી. તે માહરી વાહલીની માહરા જોગી ભેટ હતી, ને જે તે તેના હાથને સુખી સ્પર્શ ભોગવી આવી હતી ! આહા, તે જે કદી જાણતે કે તે ભેટ તે કોણને માટે મોકળતી હતી !!

એમજ ઘેર જલદીજ દોડતો આવ્યો. તે ઘણો ખુશી થયેલો દેખાતો હતો.

“માહરી જેની કેહછ કે તમે ઘણા સારી પેઠે છો,” તેણે હરને ચેહરે માહરી પર વાંકા વળી કહ્યું; “હું તે સાંભળીને તેમજ જોઇને ઘણોજ ખુશી છું. હવે તમે જલદીજ સાજ થશો.”

• સાબે થવશ ? હું તો મરવા માંગતો હતો, પણ મોહન માંગેજ તેને મલેછેજ ક્યાં ? મોહન માગ્યું મઝતુંજ નથી !

થોડા દિવસ પછી હું ધીમે ધીમે ઘરમાં ફરતો હરતો પણ થયો. હું માહરી લાંબી ખીમારીની અત્યંત નાતંવાની વચ્ચે તદ્દન બદલાય અને ફેરવાઈ ગયો હતો. માહરી પોતાની મા જીએ તો તે પણ મને ઝોળખી ન શકે એટલો બધો માહરામાં ફેરફાર થયો હતો, તે આરસીમાં ડોકાવતાં હું જાણે પોતે પોતાનેજ ઝોળખી શક્યો નહીં ! માહરો ચેહરો શીકકા અને પાતળો થઈ ગયો હતો, માહરી આંખમાં અને ગાંઠમાં ખાડા પડી ગયા હતા, અને કમ્મરમાંથી હું એક વારનો સંધો તતણખાર, સોહામણો સિપાહગચ્ચો તેના આ શા ફેજ થયા હતા ! એ કરતાં તો ખરેખર મરવુંજ લેકું હતું, પણ મોહન, મેં ઉપર કહ્યું તેમ, માંગ્યું મઝતુંજ નથી !

તે દયાળુ વર બૈયરે મને રૂખસદ આપીજ નહીં. મેં જવા તો ઘણુંજ માગ્યું, પણ જવાનું માહરું મુકામજ ન હતું એમ જાણી મને ત્યાં હજી ખી રેહવાનોજ તેઓએ દયાળુ આગ્રહ કર્યો. હું તે કુટુંબનો જાણે એક થઈ ગયો હતો ! આગ્યાન એવજ જરા ખી અમો કુરસદે પડ્યે ત્યારે પોતાનાં શેઠ શેઠાણીનીજ વાતચીત કરવા કરે. ત્યાંના મેળાવડા અને પાર્ટીઓ દરમ્યાન લેડી ગ્લેન શું પેહડતી અને કેવી દેખાતી તે બધી વાત તે કેહતો, અને કેહવાની કંઈ જરૂર છે કે તે માહજીબને લગતી તે સઘળી વાત મને હદ ચિનાની આતુરતાથી સાંભળવા ગમતી ? માહરા નામુરાદ અને નાવારસ હાલપર ભલા એબલને ઘણીજ દયા આવતી, અને હું મોહન માંગતે

હલકું માન્યું હતું; પણ આસપાસ જમા થયેલાં લોકોને તે તુર્માખ પસંદ આવ્યો નહી, અને તેઓએ તેથી એક “ચટચટ” સાથે વચ્ચે પડીને મને ચત્તો કરી આપ્યો, જે ઘણું ભારી પડી ગયલું હોવાના સખએ પાછંગથી તેણે માહરી તરફ ઘણો ભડો ને દયાળુ દેખાવાની એ રવેસે અધી અછાડપછાડ કરી મેલી હતી!

“આએ દરાખ ઘણી મીઠી મધ જેવી છે, અને તે અમારાં ભત્રાં લેડીની તમો જોગી ભેટ છે,” ભક્ષી મીસીસ એમને એક ટીપ્પણપર તે પ્લેટ ગોઠવતાં ખુલાસો કર્યો; “તમો જે ચાર ખયાય તો ખાવો; ઘણું મોંઢું સમરી જશે: અને તેટલાં હું માહરા એમને તમો હુશીઆર થવાના સમાચાર કહી મોકળું.”—અને તે એમ કેહતાં મને એકલો મુકીને ચોરડાની બાહેર ગયો.

મેં તે દરાખનો ઝુમખો, તેથી, તેનાં એમ જવા કેડે માહરા નાતવાન અને ધુજતા હાથોમાં હેતથી ઉપાડી લીધો, અને તે ઉપર સાચ્યાં હેતની અનેક ચુમીઓ લીધી. તે માહરી વાહલીની માહરા જોગી ભેટ હતી, ને જે તે તેના હાથને સુખી સ્પર્શ ભોગવી આવી હતી! આહા, તે જે કદી જાણતે કે તે ભેટ તે કાણને માટે મોકળાની હતી!!

એમણે ઘેર જલદીજ દોડનો આવ્યો. તે ઘણો ખુશી થયેલો દેખાતો હતો.

“માહરી જેની કેહજ કે તમે ઘણા સારી પેટે છો,” તેણે હસને એકરે માહરી પર વાંકો વળી કહ્યું; “હું તે સાંભળીને તેમજ જોઈને ધણોજ ખુશી છું. હવે તમે જલદીજ સાગ્ન થશો.”

તે માહરી હુમાકાત તે હંમેશ હસી કાઢતો.

“તું કોઈ વાનના ગમમાં છે, માહરા દોસ્ત,” તે કહેતો. “તાહરું મન સારી રીતે કામકાજમાં રોકાયેલું રહેવું જોઈએ. તેમ થશે તો જ તાહરાં બદનમાં બી તાકાત આવશે. તાહરે વાસ્તે એક નોકરી માહરી નજરમાં છે. માહરા હાથ નીચેનો એક માત્રી પેનાતી નોકરી ગમી કાઢે જ છોડી ગયેલો છે, અને તે જગ્યા સર એકેકરી રમથી હું તુંને આપવા માંગુ છ. છે મરજી?”

“પણ મને બાગ્યાનીનું કામ આવડેછ ક્યાં જે તેની વાત?”

“તેનો કાંઈ મુબ્બકો નથી,” એણે હીમ્મત આપી. “હું તુંને શીખવશ, ને તું દેખીતી રીતે ચતુર બુદ્ધીનો છે એટલે એક તડાકામાં તે બધું તું શીખી જશે. માહરું તો ખરાં દીલનું મત છે કે તનની કે મનની ખીમારી દફે કરવા બાગ્યાનીનાં કામથી બેહતર ઠલાજ બીજો કોઈ છે જ નહીં. પુલોના પમરાત વચ્ચે અને તાજ ખુલ્લી હવામાં રહેવું અને જીવવું એથી વધારે સુખકારક રોકાણ બીજી થઈ જ શું શકે? કુલો ક્યારે ખીલવા માંડશે અને ફોલો ક્યારે પાકવા માંડશે, પીત્તા ક્યારે પુટવા માંડશે અને પાત્રા ક્યારે ખરવા માંડશે એ બધું જાણવું તે પણ એક ખરેખરી મોટી વિધ્યા છે હું કાંઈ તાહરી ખાતરી વાતો જાણવા માંગતો નથી, પણ માહરી ખાત્રી છે કે તે મને તાહરું નામ જે જોત તરીકે આપ્યું છે તે કાંઈ ખરું નામ નથી. તું બીયારો, દેખાવે ગરીબ છે, પણ કોઈ બીનકેળવાયેલો કે કંગાળ આસામી નથી.

મેંદે ચઢીને કલું હતું કે એ ગરીબ બીચારને એનું પેટપુરું મળે એવું તું તાહરા હાથ હેડળ એને કાંઈ કામ કાંએ નથી આપતો ?”

“હું કાલે ત્યારે તમને વિચાર કરીને માહરો સેવટનો જવાબ આપશ,” મેં બેદરકારીના ઢોંગથી કહ્યું.

“તેની કાંઈ ફકર નથી,” એમણે ધીરજ આપી. “તું નહીં. ગમે તો સુખેથી ના કેહજો. હું તાહરું ભલું ચાહનાર છું તે યાદ રાખજો. હું કાંઈ બધાજ પરાયા સાથે એમ મન સુકીને એકદમ મળી જતો નથી, પણ તું મને કાંઈ અજબ જેવી હદ સુધી ગમી ગયોછ. તાહરાં કપાળપર આંખે જે જખમનો ઊંડો છાપ છે તે ઉપરથી પુરવાર થાયછ કે તું કાંઈ શુરવીર સિપાહીજ્યો છે, અને દરેક આહુદુર ખ્રિટીશ સિપાહનો હું વખાણનાર છું. હું તાહરું ભલુંજ કરશ.”

મેં, એ સાંભળી, તેનો ફરી ફરીને ઉપકાર માન્યો, અને તે પછી તે મને માહરા વિચારો વચ્ચે ત્યાં એકલો છોડી ગયો. હું દેવલના મેહરાબમાં બેહોસ તુટી પડ્યો હતો તે વાતને બરાબર બે મહિના ગુજરી ગયા હતા, અને અત્યારે હાલમાં તેજ ગદગુજરી માત્ર નહીં પણ માહરી આખી જીંદગીને લગતી એક દુખી ગદગુજરી માહરે એક તડાકે યાદ કરી લેવી પડતી હતી.

તે દુઃખ અને હાંદેસાઓનીજ એક કાંઠાણી હતી. મેં એક વાર સુખી વખત જોયલા હતા, પણ અફસોસ-તે બધું એક તડાકે સ્વપ્નવત હોય એમ વહી ગયું હતું, અને હુંક જીંદગીમાં હું જીંદગીથી ધરાઈ ભરાઈ ગયો હતો ! એવું તે માહરાપર એ શું ગુજ-

એકલી પડે ત્યારે ત્યાંજ પોતાની ચોપડી અથવા કામકાજ લઈને એકાંત શોધતી ઉતરી પડેછ. ખરું- કહું તો ત્યાંજ મેં તે ખાંતુને એકથી અનેક વાર એકાંતમાં મોતી સમાવ છુપ્યાં આંસુ ખેરવતી જોયલી ને પકડેલી છે.”

“આંસુ ખેરવતી?” મેં તાજુખીમાં પોકારયું; “શાંતે વાસ્તે? કાણુને વાસ્તે?”

“તે હું કેમ કહી શકું?” તેણે જવાબ કર્યો. “તે એ ખાંતુને ઘણા માનીતો ખર્ગીયો છે, અને તેટલુંજ મને તે ઘણા સરસમાંસરસ આરડરમાં રાખવાને લલચાવવા માટે પુરતું છે.”

તેજ માહરે માટે પણ મોટામાંમોટી લાલચ હતી! ત્યાં કલાકો સુધી તે મહાશુભને એકલી જોયા કરવા અને તેની હીલચાલો-છુપ્પો રહી તપાસવાનો મને જોગ થનાર હતો તેજ મને લલચાવાને જોઈએ તે કરતાં જ્યાદા હતું. હું તેને હાલચાલ કરતી જોઈ શકશ, અને વાતચીતમાં રૂપરૂ રહીને સાંભળી શકશ તેથી વધારે મોજ માહરા જોવા ખેનસીએ મોટે ખીછ શી થઈ શકે?

“માહરે આજેજ તમેને હા નાનો જવાબ આપી દેવો જોઈએ?” મેં, એમ છતાં, પુછ્યું.

“નાહી; તું ધીરજથી વિચાર કરજે, ને ભલે કાલે મને જવાબ આપજે,” એણે હીમ્મત આપી.

“સર એલેકને ગમશે?”

“ખચ્ચીત ગમશે,” એણે ખાતરી આપી. “તે તાહરે વારંતે અવારનવાર માયાગુપ્તજે પરપુછ કરીઆજ કરેછ, મને પોતેજ નેવજે

મોઢે ચઢીને કહ્યું હતું કે એ ગરીબ બીચારાને એનું પેટપુરું મળે એવું તું તાહરા હાથ હેડળ એને કાંઈ કામ કાંએ નથી આપતો ?”

“હું કાલે ત્યારે તમને વિચાર કરીને માહરો સેવટનો જવાબ આપશ,” મેં બેદરકારીના ઢોંગથી કહ્યું.

“તેની કાંઈ ફકર નથી,” એમણે ધીરજ આપી. “તુંને નહીં. ગમે તો સુખેથી ના કેહજો. હું તાહરું ભલું ચાહનાર છું તે યાદ રાખજો. હું કાંઈ બધાજ પરાયા સાથે એમ મન મુકીને એકદમ મળી જતો નથી, પણ તું મને કંઈ અજબ જેવી હદ સુધી ગમી ગયોછ. તાહરાં કપાળપર આંખે જે જખમનો ઉંડો છાપ છે તે ઉપરથી પુરવાર થાયછ કે તું કાંઈ શુરવીર સિપાહીઓ છો, અને દરેક બાહદુર ખ્રિડીશ સિપાહીનો હું વખાણનાર છું. હું તાહરું ભલુંજ કરશ.”

મેં, એ સાંભળી, તેનો ફરી ફરીને ઉપકાર માન્યો, અને તે પછી તે મને માહરા વિચારો વચ્ચે ત્યાં એકસો છોડી ગયો. હું દેવડના મેહરાબમાં બેહોસ તુટી પડ્યો હતો તે વાતને બરાબર બે મહિના ગુજરી ગયા હતા, અને અત્યારે હાલમાં તેજ ગઈગુજરી માત્ર નહીં પણ માહરી આખી જીંદગીને લગતી એક દુખી ગઈગુજરી માહરે એક તડકે યાદ કરી લેવી પડતી હતી.

તે દુઃખ અને હાંદેસાઓનીજ એક કાંહાણી હતી. મેં એક વાર સુખી વખત જોયલા હતા, પણ અફસોસ-તે બધું એક તડકે સ્વપ્નવત હોય એમ વહી ગયું હતું, અને હુંક જીંદગીમાં હું જીંદગીથી ધરાઈ ભરાઈ ગયો હતો ! એવું તે માહરાપર એ શું ગુજ-

રયું હતું ?

હું કુલીન માયાપત્નું ફરજદ હતો. માહરાં માયાપ અવસાન પાંચ ગૈસે સારી રીતે સુખી હતાં. માહરા પીતાનું નામ જોસફ ગોરડન હતું, કે જે એક ધણોજ માનવંત આસામી હતો. તે એવો સાચો, ઇમાની અને ઇત્યાદી હતો કે તેનો એક બોલ તેના કસમથી બીજા જાણનામાં આવતો હતો. “કરલોસ પાર્ક” નામનો એક મેહલ જેવો બંગલો અમારી પોતાની ધણીઆતી મીલકત હતી, જે ખરીદવા પછીજ માહરા પીતાનાં માહરી માતા સાથે લગન થયાં હતાં.

મારા પીતાની હું જે તારીફ કરું તે ઓછી છે. તે ખુશમિજાજ, હાજરજવાબી અને રમુજી હતો; ઉમરાવી તોરનો, હાતમ જેવાં દિલનો, સખી તબેહ હતો; દયાળુ, નીતિમાન અને સાચો હતો. તેનો દેખાવજ જે જુએ તે તેને ચાહે અને માન આપે તેવો હતો. છોકરાંઓ બી તેને હેતથી મલે અને જનવરો વટીક તેને જોઈને રાજ થતાં એવું તેનું કરંતબ હતું. તે જ્યાં જાએ ત્યાં ખુશીજ ખરપા થતી. તેનો અવાજ હીમ્મત આપે તેવો મીઠો હતો. વીધવાઓ અને માયાપ વગરનાંઓનો તે વાલી હતો, અને તે ગુસ્સે થતો ત્યારે બી તે નરમાસ લુલી જઈ શકતો નહીં. તેને ખેંચીને કાઢને બે સુખનો કહેવાનો તો જાણે અનુભવજ ન હતો ! તે ઇંગ્લાંડની એક કાઠ બી જાણીતી બેંક જેવીજ પ્રસિદ્ધતા પામેલી અને પગલર થઈ ચુકેલી મેસર્સ ગોરડન અને સ્મીથની જાણીતી પેહડીનો વડો હતો.

• તેઓ નાણાવતી હતા, અને પૈસાની તેમને ત્યાં મોટી રકમની ધીરધાર વરસેા થઈ ચાલુ રહેતી રહી હતી. અસલ તે પેહડીમાં ઘણા ભાગીદાર હતા, પણ તે બધા ખરતા અથવા અલગ થવા કેડે છેદે ભાહરા બાપ એકલા તે અસલજ નામની પેહડી ચલાવતા બાપી બચેલા હતા, અને હું તે પેહડીનો વારેસ માલેક હતો. એ પેહડી કર્લોસમાં આવેલી હતી, અને એ થેંક આખાં ઇંગ્લાંડમાં જાણીતી હતી, એટલુંજ નહીં પણ આખાં ઇંગ્લાંડમાં તેને વારતે ઘણું વિશ્વાસભરેલું અને સારું જોલવામાં આવતું હતું.

અમારો “કરલોસ પાર્ક” બી ઘણી નામીયી જગીર હતી, અને ત્યાં પૈસાટકાનાં દરેક સુખમાં ઘણા દમામથી અમે રહેલાં હતાં. કોઈ બી મોજ, કોઈ બી ફાઈ અને કોઈ બી સુખની ત્યાં કરી કસર નહી હતી. માહરાં માતા ઘણાં ખુબસુરત બાંનુ કેહવાતાં હતાં, અને તેવણનાં હીરા મોતી અને ગાડી થોડા ઘણાં વખણાતાં હતાં. કરલોસમાં તેવણ એક રાણી જેવાં હતાં, ને હું એ માબાપનો એકપુરો દીકરો હતો.

હું એકપુરો હતો માટે ઘણા પ્યારથી થોડો ઘણો ખેલકી ગયલો હતો. માહરી માતા માહરી બચગીમાં મને એટલો બધો લપકા કરાવતી કે હું છોકરા કરતાં છોકરી જેવો વધારે લાગતો હતો. એમ છતાં માહરા લલા પીતાની કાળજીતાં પરીણામમાં મને કેળવણી ઘણી સારી આપવામાં આવી. મેં ઇટનની પાઠશાળામાં કેળવણી લીધી, અને ત્યાંથી ઍક્સફર્ડની યુનીવર્સીટીમાં હું પસાર થયો.

રયું હતું ?

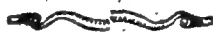
હું કુલીન માળાપનું ફરજદ હતો. માહરાં માળાપ અવસમાં પાંચ પૈસે સારી રીતે સુખી હતાં. માહરા પીતાનું નામ જોસફ ગોરડન હતું, કે જે એક ઘણોજ માનવંત આસામી હતો. તે એવો સાચો, ધર્માત્મી અને ધૃત્યારી હતો કે તેનો એક બોલ તેના કસ-મથી બીજા જાણના લેખવામાં આવતો હતો. “કરલોસ પાર્ક” નામનો એક મેહલ જેવો બંગલો અમારી પોતાની ઘણીઆતી મીલકત હતી, જે ખરીદવા પછીજ માહરા પીતાનાં માફરી માતા સાથે લગન થયાં હતાં.

મારા પીતાની હું જે તારીફ કરું તે ઓછી છે. તે ખુશ-મિમ્મજ, હાજરજવાબી અને રમુજી હતો; હિમરાવી તોરનો, હાતમ જેવાં દિલનો, સખી તબેહ હતો; દયાળુ, નીનિમાન અને સાચો હતો. તેનો દેખાવજ જે જુએ તે તેને ચાહે અને માન આપે તેવો હતો. છોકરાંઓ બી તેને હેતથી મલે અને જનવરો વટીક તેને જોઈને રાજી થતાં એવું તેનું ફરતબ્બ હતું. તે જ્યાં જાએ ત્યાં ખુશીજ ખરપા થતી. તેનો અવાજ હીમ્મત આપે તેવો મીઠો હતો. વીધવાઓ અને માળાપ વગરનાંઓનો તે વાલી હતો, અને તે શુરસે થતો ત્યારે બી તે નરમાસ જુડી જઈ શકતો નહીં. તેને ખેંચીને ટાઈને બે સુખનો દહેવાનો તો જાણે અનુભવજ ન હતો ! તે ઇચ્છાંની એક ટાઈ બી જાણીતી જેક જેવાજ પ્રસિદ્ધતા પામેલી અને પગભર થઈ ચુકેલી મેસરો ગોરડન અને રમીયની જાણીતી પેટરીનો વંદા હતો.

વમારું કે કદાપી માહરાં માતા ધારતીલરેલી હદ સુધી ખીમાર થઇ
ગયાં હોય ?—અને હું વગર ધીલે, તેથી, રજા મેળવી એકદમ ઘર
જવા નિકળી પડ્યો.

૩૩૩ (૧૦૦૦) ૬૬૬

પ્રકરણ ૩ જી.

હું “કરલોસ પાર્ક”માં પોંહચ્યો ત્યારે છેક રાત ધઇ ગયત્રી હતી,
અને હું સ્ટેશનપરથી શહેરમાં હંકારી ગયો ત્યારે તેટલાંમાંજ મે
નેમ લીધું કે કાંઇ ખી મોટી ખરાબી હતી ખરી ! લોકો ટોળેખંધ
ઠેકાંણે ઠેકાંણે વાત કરતાં ઉભાં હતાં, અને એક બે ઠેકાંણે તો
માહરાં બાપને ખરાબ ગાળો વટીક દેવાતી મેં સાંભળી. એ શું ? શું
કરલોસનું લોક દીવાનું થયું હતું ? જેનું નામ માન વગર ઓચરીજ
ન શકાય તેને એકાદ હેમક ગાળ વટીક દેતો હતો એ તે શું ?

ગાડી બંગલા પર પોંહચી ત્યારે ન તો માહરાં બાપ કે ન તો
માહરાં માતા મને હંમેશ માફક ઉલટમંદ કે હરખલેર ભેટવા અને
આવકાર આપવા ત્યાં બાહર હાજર હતાં, અને તેથી હું વધતો
તાબુબ થયો. ફક્ત અમારો યુદ્ધો બટલર ઓટલાપર અદ્ય વાલી
ઉમેશો હતો, અને તેને મેં પુછ્યું, “એ શું છે, ટામ ?”

તેણે ગંભીરાઇથી માથું ધુણાવ્યું.

“લંખી વાત છે, સાહેબ,” તેણે કહ્યું. “મેટાશેહ પોતેજ

‘કરલોસનો ગોરડન,’ ‘ગોરડન ધી ખેંકર’ એવાં નામે માહરા
 આપતી ત્યાં હંમેશ વાત અને વાદ થતી, અને હું એ નામ માટે
 ઘણો મગફર રેહતો. એક નાછટ, ખેરન કે અર્ધ જેટલુંજ એ નામ
 ત્યાં ત્યાં માન પામતું હતું, અને એટલાવાસ્તે એવા કોઇ ટાઇટલની
 માહરા આપને કે મને તું ભા રહી ન હતી. ખરેખર તો માહરા પીતાને
 નાછટના ખેતાખતી ઓફર વટીક એક વાર થઇ હતી, જે તેઓએ
 સ્વિકારવા માન સાથે ના પાડ્યું હતું. ‘કરલોસનો ગોરડન’ એજ સદુ
 નામ મને ખસ છે,” તેવળુ હસીને જવાબમાં કેહતા હતા. “માહરા
 દીકરો હેનરી ગોરડન જ્યારે મોટો થાય ત્યારે ભલે એને ગમે તેમ કરે.
 એને ગમતું હશે અને એને મક્કતો હશે તો એ ભલે કોઇ ખેતાખતો
 સ્વિકાર કરે.” ટુંકમાં, અઢાર વરસની ઉમ્મર સુધી હું ઔક્ષિર્ડમાં
 હતો, અને સઘળા છોકરાઓ માહરાં ઝવકતાં લવિષ માટે મને
 મુખ્યારકબાદી આપતા અને માહરી અદેખાઇ કરતા હતા.

એવામાં એક હીણુભાગ્ય સહવારે અચળુચ દુઃખનાં વાદળાં
 ચહડી આવ્યાં! નિરમળ અને ચવકતાં આકાશમાં અચળુચ અધારે
 છવાઇ જાય તેમજ તે દેહસ્તનાક સમાચાર માહરી યુનીવરસીટીમાં
 જ્યાં હું હતો ત્યાં તાર મારફતે ઘસડાઇ આવ્યાં!

તે તારમાં ફક્ત થોડાજ જોલ લખેલા હતા, અને તે માહરા
 પીતાનો કરેલો હતો. તે “તાકીદ” નો હતો. તેમાં એટલુંજ હતું:-
 “એકદમ ઘેરે આવતા રહોઃ ધીલ ના કરતા; મોટી ખરાખીની
 વાત છે.”

મોટી ખરાખી વાત! તે શી હોવી જોઇએ? મેં મનથી

“પણ એ એટલો બધો ગજબ એટલો બધો અચ્છુચ કેમ થયો ?”

“હું તે કહી શકતો નથી,” માહરા બાપે દુઃખથી માંથુ નમાવી કહ્યું. “છેલ્લા છ મહીનાની વાત પર તો હંમેશ જેવી આબાદી એકમાં ચાલુ હતી, પણ ત્યાર પછી નાણાંભીડ થવા લાગી, અને વેપારમાં હદ વગરની મંદી આવી તે છાંટા અવારનવાર આપણાં હાઉસને બી ઉડવા લાગ્યા. કાઠ ને કાઠ નાહતી મોટી પેહડી એસતી ગઈ, અને તેથી આપણે ત્યાં નહીં ધારેલા ખાડા પડતા ચાલ્યા. તે પછી અંતે ગયે અઠવાડીએ પેરીસની એક નામાંકીત પેહડીએ દેવાળું કાઢ્યું, અને તેમાં આપણી ધીરધાર ઘણી મોટી અને ઘણી જબરી હોવાથી સરવાયું કાઢતાં આપણાથી બી ટકાયું નહીં!”—અને માહરો બાપ પાછો હીંમત હારી રડી પડ્યો.

હવે હું દીવાસામાં શું કહી શકું? મેં ઘણી મોહબત અને દીલસોજીથી, એમ છતાં, બન્યું એટલો માહરા બાપને સધ્યારો આપ્યો. મેં જોયું કે માહરાં ઘર પર તો જાણે સીતમનો સેહતાનજ ઉતરી પડ્યો હતો! આહા, તે વખતના અમારા ગભરાત, અમારી નામોશી અને અમારાં દુઃખનું શું બ્યાન કરી શકાશે? હું તે બ્યાનને લગતી બારીકીમાં ઉતરવા ચાહતો નથી. માહરી મગર માતા નીચેથી ઉંચું જોઈ શકી નહીં. મને કેહતાં શરમ લાગેછ કે તેણીને પૈસાનો પ્યાર ઘણોજ હતો, અને તે માહરા બાપને કદી માફ કરી શકી નહીં. માહરા બાપે નીલાયું ત્યાં સુધી નીલાવ્યું હતું. અમારી એસ્ટેટ, અમારા ગાડી ઘોડા, અને અમારું જર જરીઆન એ સઘળું

તમેને કેહશે; તેઓ લાયબેરીમાં તમારી વાટ જોયછ.”

હું એક કુદકે લાયબેરીમાં દોડ્યો. ત્યાં માહુરો પીતા હાય નીસાસા નાંખતો અને રડતો એકલો બેઠો હતો.

“એ શું છે, પપા?” મેં તેને તરત ગસરાઈને પુછ્યું.

“ઘણું માહું છે, દીકરા,” તેણે ગંભીરાઈથી કહ્યું; “આપણી બેન્કે દેવાળું કાઢ્યુંછ, અને હું ભીખારી થઈ ગયોછ એટલુંજ નહીં પણ તાહરી માતા ખીચારી છેક એક વાઝની વાળા કે વીંટી વગરની થઈ ગઈછ! અરેરે, આપણે ત્યાંના ડીપોઝીટ કરોડો બચાવાની માહુરી દરેક જેહમૂત છતાં અતે સઘળું કુખી ગયુંછ, અને હમરો લોક ખિચારાં આપણા વગરનાં થઈ જવાથી માહુરાં માન પામેજાં નામનો નરકમાં વાસ થયોછ!”

એક દુઃખનું દયકું એમ કેહતાં તેની જાતીમાં ઉભરાઈ આવ્યું, અને હું પોતે બી એ મોટી ખાનાખરાખીની નહીં વડી રાખેલી વાત સાંભળતાં હાતી ગયો. કાંઈ માહું થયલું હોવામાં બીમારીનીજ વાત સાંભળવાની વડીથી હું તો આવ્યો હતો, પણ આ રીતે છેક છેલ્લી પ્રાયરીનાં નખખોદ અને નાશની તો મને કાંઈ વડીજ ન હતી!

“ત્યારે શું સઘળુંજ આપણે ખોડી બેઠાં?” મેં આંશુભરી આંખોએ પુછ્યું.

“સઘળુંજ!” માહુરા આપે દર્દમંદ દીલે ભાર નાખી જવાગ કર્યો. “મેં કહ્યું, છાકરા, કે તાહરી મા એક વાઝની વીંટી કે વાળાથી બી ખીચારી બેનસીજ થઈ ગઈછ! આપણે આપણું સર્વસ્વ અને જેએ જે ખોડી બેઠાંછ!”

ખાંપને માટે માનભરી આરટીકલો લખી લખીને તેની ખુશામદ કર્યા કરતા હતા તેઓ હવે તે બિચારો વાંચતાં લાજ મરે તેવાં લખાણો કરવા લાગ્યા ! આહ પૈસા ! પૈસા ! પૈસા !

એક દાહાડે—ઘણે દાહાડે અમો કાંઈ જરૂરી કામે ખાપ દીકરા બંને સાથે ઘરમાંથી બહાર પડ્યા, અને દેવળ આગળથી જતાં અમોએ કાંઈનાં મોહતનો ઘંટ વાગતો થયલો સાંભળ્યો. માહરા ખાપે, તેથી, દેવળનાં બારણાં આગળ થોભીને ત્યાં ઉભેલા એક આદમીને પુછ્યું, “એ કાણુ ગુજર્યું ?”

“ મીં તલફડ,” તે આસામીએ માહરા પીતાને જોતાં ધુરકીને જવાબ આપ્યો; “બીચારો તુટેલાં જીરે મરી ગયો.”

માહરા ખાપ તેને ગોળી લાગી હોય તેમ એ નામ સાંભળી ચમક્યો.

“ તુટેલાં દીલનો કેમ ?” ત્યાંથી આગળ વધતાં મેં માહરા પીતાને તાબુખીથી પુછ્યું.

“ કારણ કે તેની પૈદએ પૈ આપણી જેંકમાં દુખી ગેઇ,” માહરા ખાપે ઘણું દુઃખથી જવાબ કર્યો.

આગળ વધતાં અમે તે ગામડાંનો કારકુન મળ્યો, કે જેણે અમારી જેંકના નાશ પામવાથી થયલી ખરાબીનો અમેને ઘણો દેહસ્તનાક ખ્યાલ આપ્યો. માખાપ વગરનાં બચ્ચાંઓ જેઓની થાપણો તેઓ ઉંમરે આવતાં સુધી એ જેંકમાં મુકવામાં આવી હતી તેઓ ભીખારી થઇ ગયલાં હતાં; ઘણાં સુખી ઘરો સુખ ને આખાદી-માંથી એકદમ ગરીબીમાં ગમડી પડ્યાં હતાં; ઘરડાંઓ, બાઈબાવ-

છુપી રવેસે મારગેજ સારગેજમાં થસાવીને અથવા વેચી સાર્તીને તેણે પોતાની ઇજ્જત રાખવા માંગી હતી, પણ જ્યાં આસમાનજ તુટી પડે ત્યાં કાણુ તેને ટેકા દઈ શકે ?

માહરી માતાનો ધણો વાંક હતો. માહરા પીતાને જરા એ દીલાસો આપવાને બદલે તે સધળો તેનોજ વાંક કાઢતી અને રડ્યા કરતી. જાણે પૈસા જવાથી માહરા બાપ માટેનો તેનો સધળો પ્યાર પણ એક તડાકે ઉડી ગયો, અને અત્યાર તુલક માહરા બાપે તેને લખખોની મોજમાં માંહલતી રાખી હતી તે તેની લલાઈ અને હેસાંન તેણે એક તડાકે વીસારી દીધાં !

માહરો બાપ નીતીમાન અને સાચ્યો હતો. તેણે તન ઢાંકવા-જોગાં કપડાંપડાં સિવાય કશું બીજું જાણ્યું નહીં, અને અમો કરલોસ પાર્કમાંથી બીખારી દાલતમાં છેલ્લેઅંતે રડતાં તવલતાં ઉતરી ગયાં. ઓ, તે વાહલું મકાન સદાનું છોડી જતાં માહરો બાપ નીચેથી ઉચું નહીં જોઈ શક્યો તેમાં કાણુ અજબ થઈ શકશે ?

અમારા મેહલથી થોડેક દુર એક નાહનું કંગાલ ઘર ભાડે લઈ તેમાં ફક્ત જરૂરી સામન વસાવી અમો ઠર પડ્યાં. માહરા બાપનું દીલ તુટી ગયું, અને માહરી મા તો જાણે જીવતીજ મરી રહી હતી

દુન્યા પૈસાની—પૈસાની—પૈસાનીજ છે ! અમારી પાસં જ્યાં પૈસા હતા ત્યારે જેઓ અમો ઉપર ઓઢાઈ પંઠરાઈ જતાં હતાં, બધાં હવે ખસતાં અને અળગાં થઈ ગયાં. જેઓ માહરા બાપ ચાહવાવાલાં હતાં તેઓ હવે તેને છુટે મોંઢે ગાળો ભાંડ્યા ત્રાગ્ય ન્યુસપેપરવાલાઓ પણ જેઓ એ નાશ થયો તેની આગમ્ય માહ

માહરાં વહાલાં ફરજંદ, તું ભુલી જાશે.”

પછી જે થયું તે જાણે પ્યાંન કરીને કેહવાની આજે પણ માહરામાં તાકાત નથી. એ બાપ મને એટલો પ્રિય હતો કે તેનું એ સીતમકારક મોહોત જોતાં ને જાણતાં માહરું હૃદય ચીરાઈ ગયું. માહરો કલપાંત હૃદ વનાનો ને ખરાં જીગરનો હતો, અને આજે બી તે વહાલા મુરખીનો એ કમતાલે ફેજ હું ધુળ્યા વગર યાદ કરી શકતો નથી.

અમો કરલોસ છોડી ગયાં. માહરી માતાને એ પછી ત્યાં રેહવું જાણે ભારી પડ્યું.—જોકે માહરા પીતાનાં મરવા પછી લોક તો તેને નીંદવાને બદલે હવે તેની નેકી વખાણવાજ લાગ્યું હતું.

એમજ છે. જીવતી જીંદગીમાં આદમીની લલાઈની જેટલી કદર નથી થતી તે થકી અધીક તેના મુવા ને ગયા પછીજ થાએ છે. એ વિચીત્ર પણ ખરું છે. જુરો હોએ તે બી લોકમતમાં તેનાં મરવા પછી સારો સિદ્ધ થાએ છે, અને માહરો બાપ તો બિચારો લલો અને નેક હતો, તો પછી તેની નેકી ને લલાઈનાં એમ વધતાં વખાણ થતાં આવ્યાં તેમાં અજાયબી શી હોએ ?

અમો લાંડન જતાં રહ્યાં, ને ત્યાં થોડુંક સુધી નામ બદલી રહ્યાં. કરલોસના જાણીતા ખેનકર ગોરડનનો આપઘાત આખાં યુરપમાં પ્રસિદ્ધ થઈ ચુક્યો હતો, માટે એ નામોશી મીટાડવા ને ભુલાએ ત્યાં સુધી અમોને જાણે ફરજ્યાત નામ બદલી નાખવું પડ્યું હતું.

રીઓ, અને કામ કરવાને અશક્ત જેઓ સઘળી થાપણ અમારી એકમાં રોકીને વ્યાજપરજ પોતાનો ગુજરો કરતાં હતાં તે બધાં પાયામાલ થઈ ગયાં હતાં, અને, ટુંકમાં, ખોહારી અને ખાનાખરાળી એક નહીં પણ સેંહેંકડો ઘરોમાં રાજ ચલાવી રહી હતી !

“ અફસોસ, એ બધું માહરે લીધેજ થયું ?” માહરા બાપે કપાલ કુટી કહ્યું.

“ તમારેજ લીધે કાંએ ?” મેં ગુસ્સાથી જવાબ દીધો; “ બીજા કમળતોનાં દેવાંમાં અને ધંધાની મંદી સામે તમારાથી નહીં ટકાયું તેમાં તમો બિચારા શું કરો ?”

“ માહરે એ બધું તપાસ્યું જોઈતું હતું; આટલાં આટલાં લોકોની છાંદગી જાણે માહરે ત્યાં ગીરવી હતી તો માહરે ઘણીજ તપાસથી કામ લેવું હતું,” તેણે ઘણી ગમખારીથી કહ્યું—અને તે વખતનો તેનો દુખ્યારો એહેરો હું મરતાં સુધી ભુલી જઈ શકવાનો નથી.

તે રાત માહરા કમનસીબ પીતાની છેલ્લીજ રાત પુરવાર થઈ ! તે બીચારો ઝેર ક્યાંથી લાગ્યો અને તેણે તે ક્યારે પીધું તે અમે કાંઈજે જાણ્યું નહીં, ને તેને મેં ફક્ત તેનાં બીજાણાંમાં વળતી સહવારે મુલેલોજ જોયો. તેની બાલુમાંની ટેગજપર એક વ્હાસ ખરેલું હતું, અને એક કકડા કાગળપર એટલાજ શબ્દો લખેલા હતા : “ ખુદા મને માફ કરે. મેં જાણી બુઝીને કાદનો નાન કર્યો નથી, મગર આવી ચાલુ નામોજીમાં છતી નહીં સકતાથી મેં દાદારને બાંધ રાંતી દોષી છે. નાદરા કમનસીબ પાવની નામોજી.”

ત્યારે ખી તે મને ઘણો તુમાખી માત્રમ પડ્યો હતો. ત્યારે તે ઑકસફર્ડમાં છ અઠવાડયાં રહ્યો હતો તે દરમ્યાન અમે એજ વાર ફક્ત એકલા મળ્યા હતા. તે ગ્લેન મધેનો જાણીતો સર નાઇટ સર એલેક ગ્લેન હતો, તે “એથર્સ્ટન હાલ”ની મોટી મીલકતનો માલીક હતો.

મેં તેને મદદની આરબુથી આ વેલા યાદ થતાં રહેજ લખ્યું, ને તેનો વળતી ટપાલે તેણે જવાબ આપ્યો. તે જવાબ તુમાખી ને ટુંક હતો. તેમાં ફક્ત એટલુંજ લખેલું હતું કે તે ખીજી ત્રીજી તો કોઇ મદદ મને કરનાર નહીં હતો, પણ જો હું તેને ત્યાં તેની પથ્થરની ખાંણનું કામ ચાલતું હતું તેમાં નોકરી રેહવા રાજી હોઉ તો તેને મલવાની તેણે મને આજ્ઞા કરી હતી.

એ પણ ગણીમત હતું. હું, તેથી, તુરત ગ્લેન ગયો, અને તે ઉમરાવને મળ્યો.

તેણે મને પોતાની પથ્થરની ખાંણનાં ખોદકામ પર ઉપરી ઠરાવ્યો. માહરું કામ ઝાઝી મેહેનતનું ન હતું. માહરે ફક્ત સહવારથી રહાંજ તક હાજર થઇ આદમીઓ કને કામ લેવાનું હતું. કોઇ આળસુ ન રહે કે કાંઇ ચોરી ચપ્પારી ન થાયે તે જોવાનું, હાજરી-પત્રક માંડવાનું, વિગેરે સહેલું તે અચ્યુટણપરચ્યુટણ માહરું કામ હતું.

હું ફક્ત પાંચ પાંઉડની માહરી ગાકી રહેલી અનામત સાથે મેહેનત મજુરીની આ દોરંગી દુન્યા સાથની, માહરી લડત સાથે

પડીથી માહરી માએના એક સગાએ અમો મા દીકરા વચ્ચે વળી વગર કાનલુતું છેદું પડાયું. તેણે મને પાદરીતું કામ શીખાડવાની ઓફર કરી, તે મેં ધસીને તે વાતની ના કહી. મને એ ધંધાનો કશોજ મોહ ન હતો. માહરી માતાને, મગર, તે ગમ્યું નહીં. તેણીએ મને ફરજ પાડવા ચાહ્યું, અંતે અમો વચ્ચે તેથી નાહક મોટો મીનાકેસો થયો. માહરું તો ભરાઈજ રહેલું હતું. માહરી માતાએ માહરા મરનાર તેકઅખત આપ સાથ ખરેખર તેના પાછલા દાહડામાં ઘણી નાકાયક ચાલ ચલાવી હતી, જેથી થયું એમ કે એ દેશના દરમ્યાન તેણીનો તે માટે થી સખખત ઝારયો કાઢવાની જાણે મને દુખભરી ફરજ થઈ પડી.

પરીણામમાં, અંતે અમો છુટાં પડ્યાં. માદરી માતા બેઝઅન નટાકિત પોતાના કાઠ સગાને ધર જતી રહી, અને હું માહરું ખોડી ખાવા દુન્યામાં નમાયો. અને એકલોઅટ્ટલો એકદમ બાહરે પડ્યો. એવી આ દોરંગી દુન્યા છે! આગળ કેવી માદરી જાહેજલાલી—કેવી ગલે જવ-અલે જવ માદરી દાસત, તે દાસમાં આ માદરી શી દુખભરી ફરજ! પણ કીસ્તારના કુકમને નમ્યા વના ડિવાવજ શો દોએ? તે સાહેબની બેદરબરી મનીને માનવીની મળી હતી ખોદઅવાની નથી.

પણ માહરી એ લગાર સ્વતંત્ર વલાંણુ જોઈ તેને મને કામ આપવા ધણું ગમતું હોય એમ કાંઈ દેખાયું નહીં. તેણે લોકેલાજે ફરજ્યાત એટલો જવાબ લખી મને તેડાવ્યો હોય એવોજ બધો મામલો નજરે આવતો હતો. હું, તેથી, ખામોશ રહ્યો, ને સંભાળથી વસ્તંવા ને વધતી અદ્યતીજ તેના સવાલોના જવાબો કરવા, માહરી નાચારીનો ખ્યાલ કરી, મેં એકદમ વધતી જરૂર પીછાંણી લીધી.

“વેલ, ત્યારે તુને આપણી નોકરીમાં રાખ્યેછ તો ખરા, છોકરા,” તેણે જરા વિચાર કરીને કહ્યું, “મગર સમાજજે; જ્યાં ત્યાં આપણી સગાઇનાં નાતાંની ડીંગ મારતો જતો ના. આપણી સગાઇ તો છેક એલારપેલારની ને દુરની છે, પણ તેટલી ખી અત્રે જાહેર થએલી જોવા હું કંઈ રાંચ નથી. તે ઠીક નહીંજ પડશે.”

“તે વિશે તમો સાહેબે તદ્દન જોરીકર રેહવું,” મેં તાળેદારીથી કહ્યું.

“તાહરો બાપ મોટી નામોશીમાં મુવો છે,” વળી તે હેમકે ચપકો મુક્યો, “ને તેથી આયે પરગણાંમાં આપણી સગાઇ અજવાળાંમાં આવે તો માહરે લજવાઇને મરવાનું થાયે.”

મને એ સાંભળી અતુન તો ધણું છુટ્યું, પણ શું કરું? હું હોહીનો ગોટ ગલી હજી ખી ચુપજ રહ્યો.

“તુને સહવારે પાંચ વાગતેથી ખાંણપર હાજર થવું જોઈશે,” તેણે વરદી કરી, “અને રહાજે છ વાગે બધાં આદમીઓ જવા પછીજ, આખા દિવસનાં કામકાજનો રીપોર્ટ લખી, વળતા દિવસનું

હીન્મતથી કમર કરી આહર પડ્યો હતો. હું મેહનતુ ને જવાંત હતો, તો માહરે દારી ખાંધ એસવા જેવું થું હતું ?

સર એલેકને માહરો આંધો વિગેરે તેનાં કામકાજ માટે ઘણો ગમ્યો. “ હું જાણું જે લાડમાં ઉધરેલો ને ખિગડેલો તું એ કામ કરી શકશે નહીં, પણ ફરીથી તને રમર જોતાં મને તાંહરી કાએનાત ગમેજ,” તેણે કહ્યું.

“ હું મેહનતુ રહીને માહરી નિમકહલાલી પુરવાર કરી આપશ, સાહેબ,” મેં તાએદારીથી કહ્યું.

તેણે માહરા બણી તુચકારભરી મુરખીગીરીથી જોયું.

“ આએ તાહરા આપના આપવાતથી તમે મા દીકરાને ઘણી નામોશી પોંહચી હશે,” તેણે દયા ખાધ કહ્યું.

“ નામોશી નહીં પણ દુખ, સર એલેક,” મેં ગરમ થતાં લોહીએ તોખી માનથી જવાબ કર્યો.

“ તુંને તાહરાં માગ્યાપે તો એક ગ્રહસ્થ તરીકે ઉધારેલો ને આ મજુર તરીકેનું કામ તુંને કેમ ગમશે ? ” તેણે વળી કાપ મુક્યો.

“ મજુર વર્ગમાં ગ્રહસ્થ નહીં હોઇ ને થઇ શકે એ હું માનતોજ નથી,” મેં જવાબ કર્યો. “ સદગુણથી રેહતો ને નિમકહલાલીથી નોકરી કરતો દરેક મજુર ગ્રહસ્થજ લેખાવો જોઇએ એમ હું ધારું છું.”

વળી તે મોટા તુચકારથી, એ સાંભળી, મોટે રહાદે ટપી પડ્યો. તેણે મને કામ આપવાની મુરખીગીરીથી તેડ્યો અને ખરો,

પ્રકરણ ૪

સકાલે ઉઠવાની તમેહ નહીં એટલે
ચાર વાગામાં અંધારે અંધારે ઉડીને ખાંડ પહોંચી
હરોલમાં તો મને ઘણુંજ અસીકું ને મુશ્કેલી થઈ પડયું, પણ
તમેહ થઈ જતાં એ મુશ્કેલીઓ મરી ગઈ, ને થોડાંક અઠવાડયાં
પછી તો ચોંપથી હું માહરી મેળેજ ઉઠવા લાગ્યો. તમેહ એ બીજી
ખુદરત છે. ટેવ પડી ગઈ એટલે તો ચાર વાગતે આપસી મેલેજ
માહરી આંખ ખુલી જતી હતી.

મને ઘણું લાંબે ચાલી જવાનું હતું તોખી પછીથી તો તે
પણ ખમીર થયું. “દાહડા”ને બધાંએ નમવું છે, ને કમળત “દાહડો”
ખરાં ભાગ્યશાળીઓ સિવાય કોઈને મુકતો નથી. માહરું કામ થોડું
તોખી જન્મલી ને થાકવી નાંખનારું હતું, અને રાત્રે હું થાકેલો
પરાકેલો ઘેર આવીને જમીને જરા વારે ઉંઘી જતો તે છેક સહ-
વારેજ જાગતો. તે ખાંણ કાર્નસોરની સહરદપર આવી હતી, ને
ત્યાં કામ કરતાં ઘણાંખરાં કામદારો ને મજૂરો ગ્લેનનાંજ રેહવાવાલાં
હતાં, એટલે કોઈ ને કોઈ પીછાંણવાળો રસ્તો મળી જતાં તાહેલાં-
ટપા કરતા અમો-સેહેલથી ચાલીને આવતા જતા. બીજે
ઉપાયજ શો ?

હું ઇમાનથી ને વફાદારીથી બધું કામ લેતો ને કરતો હતો.
કોઈ વખત તે અણધારે વર્ગ વચ્ચે કામ કરતાં ને લેતાં મને માહરી

કેટલગ તૈયાર કરી ત્હારે જવાનું. પછી નાન છે ને તું છે. રાત્રે મને તાહરું કામ નથી. ગમે ત્યાં જજે ને ગમે તે કરજે; અને જો એ બધું કબુલ હોએ તોજ હું તને પોણા સો પાઉન્ડનું વરસાંચ આપવા કબુલ થાઉંછ.”

એ તો એ! મેં એ હુંક પગાર બી હેસાનથી કબુલ કર્યો, ને નીમકહલાલી ને તાબેદારી માટે અને તેનાં કેહવા મુજબજ હાજર થવા, કામ કરવા ને કામ લેવા મેં તેને ફરી ફરીને વચન આપ્યાં.

“મીસીસ બેટસ નામની માહરી એક જુની કારભારણ છે તેની સાથે તેનાં બુપડાંમાં તું ને રહેવાની હું સગવડ કરાવશ,” તેણે કહ્યું. “તે ડોસી એકલીજ છે ને ભલી છે. એટલુંજ કે માહરા મેહલમાં ત્હારે કદી વગર તેડે આવવું નહીં. મને ત્હારું કામ પડશે તો હુંજ તને તેડાવશ.”

મેં આ હીણાતી જીંદગી માટે દુખથી દાંત પીરયા.

“રસ્તામાં બી આપણે મલ્યે તો માહરું ધણું માન સાથવજે,” તેણે ચાલુ રાખ્યું. “તું માહરો સગો છે એમ જાણી દમપર સુમાર રાખી ફરતો ના. મને માહરા નોકર તરીકેજ ત્હારે નમીને સલામ કરવી પડશે. શું, એ બધું બરાબર સમજ્યો તું?”

“સમજ્યો, સાહેબ,” મેં માહરો ગુસ્સો માહરી છાતીમાં ગુંગળાવીને જેમ તેમ જેહમતે જવાગ કર્યો—અને પછી તે મને પેંડો પકડાવાની મતલબથી સીસોલીમાં કોઈ આપેરાનો રાગ વગાડતો ત્યાંથી આવતો થયો.

કે, જે માહરી પેઠે પૈસાટકાને લગતી સુખ દુખની છાંયામાંથી પાછલી જીંદગીમાં એવી અજળ જેવી કીસમે પસાર થાએ.

હું આગળ ચાલ્યો.

આગળ જતાં એક મોટાં ઓકનાં ઝાડના છાંયામાં એક બાળક એક છોકરીના ખોળામાં ઊંઘી ગયું હતું, ને તે છોકરી પોતે તે ઓકનાં મોટાં થડને અઢેલી અરખી વીંચેલી આંખ સાથે આરામ કરી પડેલી હતી તે મેં જોયું. તે સામગ્રી રીતે એક સૌથી જોવા જોગ પીકચર હતું. તે છોકરીએ માથેથી ટોપી ઉતારીને પાસે મુકેલી હતી, અને તેનાં ચક્રચક્રીત બ્રહ્મદ્વા મરોડદાર રવેસે તેની ગરદનને કીસ કરતાં તેની કંમરપર ઝુમી પડ્યાં હતાં.

તે જોવા માટે જાણે એક મધુર સ્વપ્ન હતું, ને તે જોવા પછી મેં બીજું કંઈ બી જોવા આગળ વધવાની કશી પરવાહજ ધરાવી નહી. આહા, તે છોકરીનું સૌંદર્ય જાણે તેના ખોળામાં ઊંઘતાં નિર્દોષ બાળકના ચેહેરાને પણ નહીં સરખાવી શકાએ એટલી હદ સુધી મંદ અને અંખો બનાવતું દેખાતું હતું. તે એક અજળ જેવી ખુબસુરતી હતી. તે જાણે પ્યારનીજ માત્ર નહીં પણ અશોષ અને પવિત્રાઈની પણ એક દેખીતી પ્રતિમા હતી !

તે છોકરીએ સારાં નસીબે મને મુતલગ જોયો નહીં, અને, તેથી, તે તો તે એકાંતની નીરાંત માંની તે પોઢેલાં બાળક સાથે પોતે ફરાગત વચ્ચે અજોડાયલી પડી રહી, કે જે છુપીને જોવા કરવાની માહરી સરજત માટે હું હદ વનાનો ખુશ ને શુગરગુન્નર થયો. એવી એક અતુપમ ખુબસુરતી મેં માહરી આખી જીંદગીમાં આગળ

..મંતે જીંદગી અને સુખી સાથીઓની યાદ હૈડે સઘી કેટલી, પણ એક દુખના દયકાં સાથ તે દીલમાં હું દાખી દેતો, ને પાછો માહરી હાલની રિયતી માટે શુગરગુજાર થતો. સુભાગ્ય માહરાં કે હું એટલો ખી થર પડી શક્યો હતો. ખરેખર, માહરી ધીરજ, માહરી ખંત ને ખુદાની મરજી માટેની આધીનતા મને પોતાનેજ જાણે છક કરતી હતી!

એ રીતે એક વરસ ગળડી ગયું—એક આખું વરસ, કે જે દરમ્યાન હું માહરી એ નવી જીંદગી ને નવી જગ્યામાં તમામ તદ્દન નવોળુનો થઈ ગયો. ઓ, હવે તે સુખી ગઈગુજરીની એક મીઠી યાદ વતરોગે કશું ખી વધારે પાછળ રહ્યું ન હતું!

એમ કરતાં એક રવીવારની છુટીને દિવસે હું ફરતો ફરતો ગ્લેન ચર્ચ (દેવળ) જોવા ગયો. હું એ તરફ આગળ કદી આવ્યોજ ન હતો.

તે દિવસે ત્યાં દેવળમાં કાંઈક ઓચ્છવ હતો. છોકરાંઓને કાઠએ કાંઈ ખુશાલીમાં ખાણું આપ્યું હતું, અને તેથી તે નહાના નિર્દોશ હસતા એહરાઓથી દેવળ તમામ ભરાઈ ગયું હતું. વાવટાની તોરણો લટકાવેલી હતી, અને વળી ખાણુમાં એક બેન્ડ મીઠા શરોદોથી એ નહાનકડાં પરોણાંઓની મિજલસને રીઝવતું હતું.

હું ખુશીમાં ખંચાઈને તે નાધલ્યાંઓની એ મજાહ, તેથી, મોજથી જોતો ઉભો. બચ્ચાં જેવું ખીલું શું? મેં માહરું બચપણ યાદ કર્યું, અને ખુદા પાસ તે પાક મકાનમાં ખરાં દીલથી માંગ્યું કે તે સેહેંડડો ખાળકોમાંથી કાઠ ખી એવું હીલુભાગ્ય નજ ઉધરે

“અહીંના પાદરી મીં મીડલટનની એ એક એકપુરી છોકરી છે,” મને જવાબ મળ્યો;—અને ત્યારેજ તે દેવળને લગતા પાદરીનું નામ મેં ટ્રાઇ મીં મીડલટન તરીકે સાંભળેલું હોવાની મને યાદ થઈ; પણ તેવા એકને ત્યાં આવો આ માહતાળ છુપ્યો હોવાનો તો મને ખ્યાલ બી થયો ન હતો!

જરા વારે તે ઉડી, ને તેના બોળામાં જાગી ઉઠેલી પેલી બાળકાને તેની બેહનને સ્વાધીન કરી તે ત્યાંથી આગળ વધી. તે બીજાં બચ્ચાંઓને કાંઈ ને કાંઈ બોલાવતી અને વાત કરાવતીજ ચાલી. ગામનાં છોકરાંઓ તરફ તે ઘણી બેહરબાંન દેખાતી હતી, અને ઘણાં ખરાં બધાં છોકરાંઓ તેની સાથે અત્યંત હળી ગયાં હતાં. ત્યાર પછી આગળ જતાં રસ્તામાંજ તેનો પાદરી પીતા તેને મળ્યો, અને તે પછી આપ દીકરીએ ધીમે ધીમે પોતાના બંગલા તરફ ચાલુ મુક્યું.

હું તેઓની પુઠેપુઠ છેક તેમનાં ઘર સુધી ગયો. જાદુથી કે મોહિનીથી હું તેઓની પુઠે પછવાડે ધસડાતો હોઉં એવોજ માહરો બેચત્યાર હાલ હતો!

મેં તે પછી તે આખી રાત તે અજબ જેવી મોહક સુંદર તાના સ્વરનાં જોયા, અને બીજી સહવારે જ્યારે હું જાગ્યો ત્યારે બી. તે સુંદરીને લગતા સર્વોત્તમ ખ્યાલોએજ ચક્રચુર માહરું મગ્ન ચક્રલમ લમતું હતું! એટલામાટે એ પછી રોજ સાંજે માહરું કામ બને એમ વેહલું આટોપી લઈ તે પાદરીનાં ઘર તરફ હું હેરચું લેતો, અને સુંદર મેને ઘરમાંથી બાહર આવતી કે બાહરથી અંદર જતી

કદી જોઇ ન હતી, અને તેથી આ એક પરસ્તાનની હુરીએ મને
જ્ઞેતાંજ્ઞેતાંમાં અને એકદમ આજેજ તથા માહત કર્યો.

હું પોતે સુકવીસ, ટુંક પગારનો, નાવારેસ હતો તે તો હું
હુલીજ ગયો ! ઝો, હું હુલીજ ગયો કે હું એક દીવાળ્યા ને આપ-
ધાતની નામોશીમાં મરનાર કમનસીબ આપનો બેટો હતો. તે ચેકુ-
રાએ જાણે ત્યાં ને ત્યાં માહરી બાકીની આખી જીંદગીની સરખત
સિધ્ધ કરી લીધી. તે એક અગળાતો ચેહેરો હતો, કે જેણે આ
અને પેલી બન્ને ધરતીનાં સુખ માટે ફરી એક વાર મને જાણે
ઉમંગી અને ઉત્સાહી બનાવ્યો.

હું ક્યાં સુધી ને કેટલો વખત એમ તે મધુર “પીકચર”
મોજથી જોતો ઉભો તે કહી શકતો નથી. એટલુંજ કે નજદીક
એક કલાક સુધી તે એ કીસમે જોવા પછી હું થોડાંક કદમ પાછળ
હટ્યો, અને બીજી એક નહાની છોકરી જે એ દરમ્યાનમાં આવીને
એક વખત તેની સાથ કાંઈ વાત કરી ગઇ હતી તેને મેં તે રમતી
હતી ત્યાં જઈને નરમાસથી પુછ્યું, “મીસ, મને મેહરબાની કરીને
કેહશે કે પેલાં બચ્ચાને લઈને પેલાં મોઢાં બોકનાં ઝાડની હેઠે જે
છોકરી બેઠેલી છે તેનું નામ શું છે ?”

“ઝો, એ તો મીસ મે મીડલટન,” તે છોકરીએ માહરી
મકસદ કરી બી સમજ્યા વના નિર્દોષપણે તરત ખુશાલ જવાબ કર્યો.

“મે મીડલટન ?”—કેવું મીઠું નામ ! “મે” નામજ કેવું સહેલું,
મીઠું તે પ્યારું લાગતું હતું !

“હા, પણ એ કાશુ છે ?”

મેં તેતું સારું મત એકદમ જીની લીધું. તેણે માહરું નામ પુછ્યું, અને ખુલાસામાં મેં તેને જાહેર કર્યું કે હું સર એલેક્ઝાન્ડર પથરની ખાણમાં કામદારો ઉપર ઉપરી હતો.

અમે વાત કરતા કરતા સાથે સાથેજ તે પછી તે દુકાણમાંથી બાહર નિકળ્યા, અને તેણે જ્યારે મેં ઑક્સફર્ડ યુનીવરસીટીમાં અભ્યાસ કરેલો હોવાની વાત સાંભળી ત્યારે તે ઘણો તાબુજ થયેલો દેખાયો. સારાં નસીબે તેણે મને માહરાં નામથી ઓળખ્યો નહીં. તે ફક્ત એટલુંજ જોઈ શક્યો કે મેં સારા દાહાડાઓ આગળ જોયલા હતા, અને જમાનાની ગીરદેશીથી માહરા બાપનાં ગુજરવાથી હું આ રાંક સ્થિતિએ પોંહ્યો હતો.

“જમાનો કાઢને મુકતો નથી, માહરાં જવાંન દોસ્ત,” તે પાદરીએ કહર કરીને કહ્યું. “સરજતના લેખ મીટાવેલા કંદી મીટતા નથી.”—અને પછી માહરી અજાએખી અને ખુશાલી વચ્ચે વક્તે રવીવારે બપોરે તેની સાથે જમવાનું તેનાં મકાન આગળથી છુટો પડતાં તેણે મને ચાહીને ઇજન આપ્યું.

ઓ ખુશાલી! આ કેવી તદ્દન નહીં ધારેલી તક મને મળી ગઈ હતી! મેને મળવાની, મેને જોવાની, મે સાથ રૂબરૂમાં વાત કરવાની આથી બેહતર તક મને ક્યાં મળતે?

તે રવીવાર માહેરો સૌથી સુખી રવીવાર હતો. મેની માતાએ અને મેએ પોતે લલા પાદરી મીડલટન જેટલાંજ હેતનો મને આવકાર આપ્યો. તેના પીતાએ ઓળખાંણ કરાવવા પછી મેએ તેટલાંજ હેતથી હરતે એહરે શેકહેંડમાં પેહલીજ વાર મેને પોતાનો પ્યારો

જોધને માહરી આતુર ચશ્મેને તાઢક પમાડતો !

એ રીતે તે ગરગામડેની માહરી એકાંત દક્ષીણ અને દુઃખી
છાંદગીમાં નવી તાજી, નવું તેજ, નવી આશાઓ ઉજળી નીકળી !
હવે જ્વલે મને ત્યાં રેહવાનું ધણું સુખકારક લાગ્યું. હજી તો હું
તેણીની જોડેની મીઠાકાતથી સેંકડો કાસ દુર હતો, કાઠ દાહડો
હોઠ ઉંઘાડીને તે માહયુગ સાથે એક વાત વટીક મેં કરી ન હતી,
અને તોપણ છુપો રહીને દુરથી ને દુરથી તેણીને જોવાની મોજમાં
વટીક હું પોતાને ભાગ્યશાળી માનવા લાગ્યો હતો !

અંતે એક દાહડો પાસે પાસેની એક અચાનક મીઠાકાતમાં
અમારી આંખસે આંખ મળી, અને તેણીએ કાંઈક અજાયબીથી કે
કાંઈક અજાયબ જેવા મીઠાસથી માહરા લાણી એકાદ પળ ટીકીને
જોયું, અને તેજ ખસ હતું. તે નેણકટારીનાં કતાક્ષ ગાણોએ માહર
અંતર હતું તે કરતાં જ્યાદા આરપાર વીંધી નાંખ્યું, અને તેણીની
ચશ્મેની તે એક મોહનતવંતી યાદ ઉપર કેટલાક દિવસો તુલક વળી
મેં ત્યાર યાદ માહરો ગુજરો ચલાવ્યો !

એ રીતે ત્રણ મહીના ગુજરી ગયા.

એ રીતે ત્રણ મહિના ગુજરી ગયા, તોપણ એક બી વખત
તે મધુરી સાથે હોઠ ઉંઘાડીને વાત કરવાનો મને પ્રસંગ થયો નહીં;
પણ માસીક દયાળુ છે. એક દિવસે એતેક્ષક મીઠ મીઠજટનની પોતાની
સાથે એક એપડીવાળાની દુકાણે માહરી મીઠાકાત ગઈ ગઈ, અને
ત્યાં અનાપસે ઝાળખાંણ પડી. મેં તેનું કાંઈક ત્યાં ને ત્યાં ઉભો રહીને
કામ કરી આપ્યું, અને તે તેને ગમતું હોય એમ જણાયું, કેમકે

“હા,” મેં કહ્યું, ‘અને તે હું કહે મરતાં સુધી ભુતી જઈ શકશ નહીં. મેં એવો કોઈ એકરો તે આગમય જોયો નથી, અને મેં જેવું એવું કોઈ મીઠું નામ ખીજું સાંભળ્યું નથી કે જેણે માહુરી પર એટલી બધી અસર કરી હોય !”

તેણીના એકરોપર એ વખાણની વાત સાંભળતાં રતાસ ધાઈ આવ્યો, અને તેણીએ શરમાઈને નીચે જોયું.

“મને એ વાતની કાંઈજ ખબર નહીં હતી,” તેણીએ નીચી નજરે કહ્યું.

હું મોટે સાદે હસી પડ્યો. કેવી નિર્દોશ, કેવી નિષ્કલંક, કેવી સ્વચ્છ ! હું તેને કેહવાને હીમ્મત એકઠી કરી શક્યો નહીં કે હું તેને ચાહું. તે એવી એક પાક શીરેસ્તા જેવી દેખાતી હતી કે તેને ચાહવાનું કેહવું તે ખી તેની પવિત્રાઈને જાણે અપમાન આપવા જેવું હતું ! વળી અમારા વચ્ચે દરજ્જાનો અંતર ખી અતી ઘણો મોટો હતો તે હું માહરાં મનથી ભુલી જઈ શક્યો નહીં. હું, તેવી, તરત ને તરત તેને ચાહતો હોવાનું ખુલ્લું કરીને કહી દેવાથી બાઝ આવ્યો.

અમો તે પછી વધારે ને વધારે ભેળાતાં ને મલતાં ગયાં. સરજત કરે છે તે કોઈ નથી કરતું. મીઠું અને મીસીસ મીડલટનમાં માહરે, મોટેનો અજબ જાતનો ચાહ બરપા થયો, કે જેનાં પરીણામમાં તેઓજ મને ચાહીને ઉપરાસાપરી તેડખોલાવ કરતાં રહ્યાં, અને તેઓને માહરાં પ્રમાણીકપણાંમાં એટલો બધો વિશ્વાસ ખેસી ગયો હતો કે સાંજે કામથી ફરાગાત પામીને તેઓનાં ઘરમાં જવા

પણોતો હાથ આપ્યો, અને તે પુલં જેવા નરમ નાજુક અને મંમ
મલ જેવા સુવાળા એક હાથના સ્પર્શથીજ હું જાણે જીવતો જાગતો
અને સીધો પાધરો સ્વર્ગમાં ઉતરી ગયો !

આ પછી ત્યાં માહરૂં આવવું જવું રફતે રફતે વધતુંજ ગયું
અને સાધારણ થયું.

હવે એક સાંજે તે પાદરી કોઈ ખીમાર અખળાને જોવા ગયેલા
હતો, અને તેની પરણેતર પોતે ખીમાર થવાથી પોતાના ઓરડામાંજ
હતી, એટલે મેં મને એકલીજ મળી. તે મીલાકાત ઘણી સુખ-
ભરેલી હતી. અમોએ એક આખો કલાક એકઠાં બેસીને તહરેવાર
બાબદોપર દીલખુશ વાતચીત કર્યાં કરી.

તે ઘણી ઉલટમંદ વાત કરનારી હતી. તેણે માહરી કેળવણી,
માહરી આગલી પાછલી હાલત એ વિગેરે અનેક તરાંહની વાતચીત
કરી, કે જે દરમ્યાન ઉશ્કેરણીના આવેશમાં મેં તેણીને કહી દીધું
કે તેનું નામ એક વાર સાંભળ્યા પછી તે મને અતીધાનું પ્રિય થઈ
પડ્યું હતું.

“એટલે— તમે તે ક્યારે સાંભળ્યું જે?” તેણીએ હસ્તે-
ચેહેરે પુછ્યું.

“ગીયા જુનમાં,” મેં જવાબ કર્યો; “દેવળમાં છોકરાંઓને
લગતો એક ઓચ્છવ હતો, કે જ્યારે એક ઉંઘતાં બચ્ચાંને બોળામાં
સંઘને ઓઠનાં મોઢાં ઝાડની હેઠળ તમે બેઠેલાં હતાં; યાદ છે?”

“હા, તે મને બરાબર યાદ છે,” તેણીએ અબજએખીથી કહ્યું;
‘અને ત્યાં તમે માહરૂં નામ સાંભળ્યું?’

પ્રકરણ ૫ સુ.

મેનો હલક પણ તેટલોજ મધુર હતો. તેને ત્યાં એક પીઆનો હતો તે ઉપર જ્યારે તે ગાતી ત્યારે જાણે તેના જંગલોની આસપાસનું તમામ એકાંત ખુશીમાં ધમધમી રેહતું. તે એક સુખદારક પીકચર આજે બી માહરી યાદમાં તાણુ છે. પાદરી મીડલટન તે મોટા લાંબા ચોરડાને એક નાકે પોતાની મોટી ખુરસીમાં પોતાનું પેપર લઈને બેસી હેઠળ અજોડાતો, કે જ્યારે મીસીસ મીડલટન અમારી પ્યાના પાસેની ઇઝીચેરમાં આરામ કરતાં, ને હું મેનાં મ્યુઝીકનાં પાનાં ઉઠાવતો ને બાજે વાજ તેણી જોડે ગાતો ને માહખુબની ખુરસી પાસેજ કલાકોના કલાકો સુધી ઉભો રહેતાં કદી થાકતો નહીં. તે સુખનું, સંતોષનું અને ખરી રાહતનુંજ એક સાદું મુદામ હતું.

એવી રીતે તે ગવાયલાં એક ગાયનમાં એક દિવસ પ્યારમાં નાઉમેદ થયલા એક જવાનની ફરયાદ હતી, અને તે મેં એટલી તો ખરાં દીલની લાગણીથી ગાયું કે તે ગાતાં માહરો અવાજ વટીક ધુજ્યો, અને મે તે પુરૂં થતાં અજાયબીમાં માહરો દર્દમંદ ચેહરો જોવા લાગી. એ દરમ્યાન મેં જોયું કે મી. મીડલટન પોતાની ખુરસીપરથી ઉઠી ગયલા હતા—કદાચ અમારાં ગાયનના સગળે તેવણનાં વાંચવામાં ખલલ થઈ હોય ને તેથી તેવણ બીજા ચોરડામાં વાંચવા સાડ જતા રહ્યા હોય—અને મીસીસ મીડલટન પોતાની ઇઝીચેરમાં તે ગાયનની લેહરે લેહરે ઊંધી ગયાં હતાં. અમો, તેથી, ત્યાં ખરેખર

પછી હું કલાકો સુધી મે સાથ તાહેલાં કરતો એકલો. જેસતો તે માટે તે લલાં વર જૈયરે કદી ખી વાંધો કીધો નહીં. હું, તેથી, આસ્તે આસ્તે દર રોજ જવા લાગ્યો, અને તે ઘર સાથનો માહરો પડીગો વધારે ને વધારે મજબુત થતોજ ગયો. હું જાણું તે ઘરનો એક હોઠિં તેમજ ત્યાં હુણી ગયો. પાદરી માહરી પાસે કાંઈ ને કાંઈ વંચાવતા, અને હું તે વાંચતો તે ઘણી મોજધી સાંભળતા. હું થાકીને આવતો હતો, અને મે સાથે ઓળખાણ થવા આગમ્ય થાકીને આવીને વેહેલો સુઈ ખી જતો હતો, પણ હવે મામલો ફેરવાઈજ ગયો હતો. હવે તો થાક, ભુખ, તરસ અને ઉંઘ એ સઘળું જાણું મને વધતું ઓછું વીસારી બેઠું હતું.

મે ઘણી મેહરખાન હતી. તે માહરી સાથ વધતી ને વધતી હુણી જતી રહી. તેને પણ જાણું માહરા વના હવે ચાલતું ન હતું. તેના જાંગલાની પછવાડે જેસનટનાં ઝાડોની એક હાર લંખાયતી હતી, જે ખુશનુમા ઘટા હેઠળ ચંદ્રશૂંમાં અમો ઘણો વખત સેહેલ કરતાં, અથવા રવીવારે માહરું કામ જાંધે હોયે ત્યારે હાથમાં હાથ મેળવી પશ્ચિમમાં સુર્ય આથમતો તે ઝાડોની વચ્ચેથી જોવાની મોજ અમો અરસપરસ ઘણાં હેત વચ્ચે ભોગવતાં. એમ છતાં, કેહવાને અજળ જેવું છે કે, હું તેને માહરા પ્યારની વાતથી અત્યાર તક માણીત કરવાની કશીએ હીમત એકી કરી શક્યો ન હતો.

માહરાં સુખની હવે સિમાજ ન રહી. હવેજ મેં જોયું ને જાણ્યું કે તે પ્યારાં પંખેરાનાં જીગરમાં ખી તેજ પવિત્ર લાગણીઓ પ્રગટ પડી ચુકી હતી, કે જેનાં છુપ્યાં સુખમાં હું પોતે આજ તક જીવતો હતો. ઓ, સુંદર મે મને ચાડતી હતી, અને માહરા પાક પ્યારનો શિવકાર કરતી હતી એ શું કાંઈ ન્હાનાંસુનાં સુખનો સવાલ હતો ?

તે પછી મે જ્યારે મને પાછી મળી ત્યારે તે હંમેશ મુજબ હીમતથી માહરી આંખ સમેત આંખ મેળવી મને જોઈ શકી નહીં. પ્યારની શરમાળ ચશ્મે હવે તે માહરા સામે ઉંચી કરી શકીજ નહીં, ને ઓશકથી લાલ થતા મુખડાંએ ને નીચી નજરેજ તેણીએ માહરી જોડે વાતચીત કરી.

“મે,” તેણીનો પાધરો જવાબ હવે જરૂર મેળવી લેવાની મેં મીનતજરીથી કહ્યું, “મેં તુંને જોઈ ને જોઈ હું તુંને ખરી શીદા-ગીરીથી ચાહતાં શીખ્યોછ, ને માહરી આખી જીંદગી મેં તાહરાં પ્યારાં કદમપર નિસાર કરી છે. કેહે મને ખુલાસાથી ત્યારે, વહાલી, કે તું મને ચાહવાની કોશેશ કરશે ?”

“નહીં,” તેણીએ તો નીચી નજરે ને હસ્તે ચેહેરે ચોખ્ખી ના કેહતાં કહ્યું !

“નહીં ?” મે ગભરાઈને પુકાર્યું.

“ખચ્ચીતજ નહીં.”

“અને તેનો સખખ ?”

“સખખ કે કોશેશ કરી જોવાનો વખત હવે માહરે સાર

રહ્યોજ નથી ! હું તમોને ચાહતાં શીખી ચુકીય, અને હું તમોને એવા દ્રઢ પ્યારથી ચાહવા લાગીજ કે કોશેશ કરી જોવા જેવું હવે માહરા બાગમાં કશું બાકી રહ્યુંજ નથી,” તેણીએ માંડમાંડ સાંભળી શકાએ તેવે ધીમે અવાજે કહ્યું.

હું હર્ષધેલો થયો. મેં તેને પહેલીજવાર તે પછી માહરી ગોદમાં દાખી, અને પવિત્ર પ્યારનું એકજ પેહેલુંજ ચુંબણ કર્યું.

“હજી મને તો જાણે માહરાં એ મોટાં સુખની સચ્ચાઈ માટે વિશ્વાસ વટીકે આવતો નથી !” મેં શંકાશીળ કહ્યું; “ઓ, રખે હું માહરા એ સુખના સ્વપ્નામાંથી જાગી ઉઠું, ને જે પ્યારા ખજનાનો આજે હું પોતાને માલીક થયલો માનુંછ તે ખોલી ખેસવાનો કમભાગ્ય જોગ બને !”

મે ખુશ મિજાજે હસી પડી.

“હું સ્વપ્ના જેવી તમોને જરા બી દેખાઉંછ ?” તેણીએ હસીને કહ્યું; “હું ભાગી પડું કે ધસી જઈં તેવી પોચી મટોડીની બનાવતની નથી. હું જે કંઈછ તે પરીણામોનો વિચાર કરીને પાક દરાવની દરેક ઓસ્તવારી ને સચ્ચાઈનાં મફમપણાં સાથેજ કંઈછ, હેનરી વ્હાલા.”

એ તેણીનો જવાબ મને ઘણોજ ગમ્યો. ગમ્યો ? હું માહરી સાગણીજ અત્રે તેનાં સંપુર્ણપણાંમાં સમજવવાને અશક્ત છું ! હું પોતાને આખી દુન્યામાં સાથી મોટો ભાગ્યશાળી આદમી સમજવા લાગ્યો.

અમોએ કલાકો સુધી તે મીલાકાત દરમ્યાન પછી વળી તે

વાતે કરયા કીધી. કલાકો ક્યાં ગમડી ગયા તે કેમ પસાર થઈ ગયા તે બી અમોએ જાણ્યું નહીં. અરસપરસ ફેહવાનુંજ એટલું બધું હતું !

પણ મેં માહરા કમનસીબ પીતાની અને તેની દુખભરી ફેજની વાત તેને કશી કહી નહીં. નહીં કે તે ફેહતાં તે જહાલીનો પ્યાર ખોહી એસવા થકા હું બીહીધો ! નહીં. તે પવિત્ર પ્યારનાં મુસ્તકીમપણાં માટે તો હવે મને સંપુર્ણ ભરસો આવી ચુક્યો હતો, પણ જાણે તે વાતથી તે પાકજાદ નિર્દોષ ને નિષ્કલંક મધુરીના કાનને કમ-કમાવા હું હીંમત કરી શક્યો નહીં.

તેણીએ, એમ છતાં, એ દુખી યાદથી માહરો એહેરો દર્દમંદ થયલો જોયો, અને ચિંતાથી કહ્યું, “વળી શું છે? આએ રીતે ખુશીની વચમાં ગમગીન થતાં મેં તમોને ઘણી વાર જોએલા ને પકડેલા છે. હવે આજ પછી આએ પ્યારા ચહેરા ઉપર હું એક બી ઉદાસી ઉતરેલી જોઈ શકવાની નથી. હું એ એહેરો સદા હસતો ને સુખીજ રાખશ.”

અને એના જવાબમાં કશું બી હોઈ ઉંઘાડી ફેહવાને બદલે મેં પ્યારથી તે પ્યારીનો હાથ માહરા હાથમાં લઈ દાખ્યો.

હાં માહરે જણાવવું જોઈએ કે એ ગીલાકાત દરમ્યાન વાતચીત કરતાં અમો અમારી સેહેલઘાહમાં ધોરી રસ્તા ઉપર ઉતરયાં હતાં, ને ફરીને ધીમે કદમે હવે ઘર તરફ પાછાં ફરતાં હતાં; એવામાં સામેથી મસ્તાન ધોડાની જોડીની એક ‘મેલકોચ’ આવી, અને મેં તે તરફ જોયું તો તે સર એલેકની ગાડી હતી. તે પોતેજ તે હાંકતો હતો,

અને ઘોડાઓ જોડે ઘણા મસ્તીમાં હતા તે તેમને મેતેજ કરવાનું તેને કાંઈક મુશ્કેલ થતું હતું, છતાં મેં જોયું કે તેણે અમને જોઈને જોયાં, ને તે કાંઈક અચરત થયેલો દેખાયો. તેણે તુચ્છકાર અથવા નકટાઈથી અમને ધારીધારીને જોયાં.

મેં સલામમાં માહરી ફરજ મુજબ માનથી, અલખત, માહરી ટાપી ઉંચકી.

“તમે એ ઉમરાવને ઓળખો છ શું?” મેંએ તે ગાડી નિકળી જવા પછી મને પુછ્યું.

“હા; એજ માહરો શેઠ છે,” મેં કહ્યું; “જો પથ્થરની ખાણમાં હું કામ કરું છું તેનો એ માલીક છે. તું ખી એને ઓળખો છ શું?”

“હા, એક એ વખત એ પપા પાસ અમારે બંગલે આવ્યો હતો ખરો.”

“શું કામ?”—અને અદેખાઈએ જોતાં જોતાંમાં મને ભિક્ષુકરી મેલ્યો!

“કાંઈ દેવળને લગતી વાત કરવા,” તે મીઠી મધુરીએ માહરો ગુસ્સો જોયા વગર કહ્યું.

“એ આદમી તુંને ગમે છે?”

“જરા ખી નહીં,” તેણે જોસથી કહ્યું. “હું તો એને પુરો પાઘરો જાણતી કે ઓળખતી ખી નથી. એક એ વખત લાંબે લાંબે તકાવતે જોયેલો તેજ. એ કાંઈ સારો માણસ હોએ એમ જણાતું જ નથી.”

મેં વળી તેનો હાથ હેતથી ને હેસાંનથી દાખ્યો.

“કસમ ખા, માહરી મીડી મે, તું કસમ લે કે માહરા સિવાય હવે પછી કોઈનો ખી ખ્યાલ તું કદી કરશેજ નહીં,” મેં માંગી લીધું.

તે મીઠાસથી હસી.

“મને એવા કસમ આપવાની કશીજ જરૂર નથી, જહાન્ના,” તેણીએ જવાબ કર્યો, “ને તે છતાં એ કસમ આપવાથી તમોને સુખ થતું હોય તો તેમ કસમ ખાવા મને કશી અડચણ ખી નથી.”

છેલ્લે, અમો અમારાં સુખમાં ગીરફતાર ઘર પોંદ્યાં.

હવે તે પછી મેં તેજ સાંહજે ઘરડા પાદરી મીં મીડલટન આગળ તેણીની દીકરીના હાથ માટેની માહરી પ્રમાણીક ઉમેદવારી હોંમતથી રજુ કરી, અને સુંદર મે પોતે મને કબુલ કરી ચુકી હતી તે વાત મેં ખુશીથી છળાછળ થતાં જીગરે તેને કહી, મગર મેં જોયું કે તે પાદરી માહરા એ એકરાર તેમજ ખુત્રાસાથી કાંઈ ઝાઝો ખુશ થયેલો દેખાયો નહીં.

“એ વિચાર કાંઈ મને ઘણો ગમતો નથી,” તેણે કહ્યું. “માહરાં બચ્ચાતું સુખ માહરે સમાલવું જોઈએ. તમે પરણવા નિક-જ્યાછ એ તો ખરું, પણ આજવેર માહરાં ઘરમાં માહરી છોકરી પૈસા ટકા બાળે પુરતાં સુખસગવડ સાથે ઉઘરેલી છે તેમજ તમો એને રાખી શકશો એમ શું તમો મને કેહવા માંગોછ?”

હું અંખવાણો પડી ગયો. હું એનો જવાબ તે શું દઈ શકું? આજવેર મને કે મેને એ માહરી નાચારીનો તો કદી ખ્યાલ ખી થયો નહીં હતો! પૈસા તો પ્યારને મુકાબલે અમે તુરંત જાણતાં

હતાં, પણ સંસારમાં પૈસાનું સર્વોપરીપણું, તે ડોસાએ તે વાસ્તે માહરું
ધ્યાન ખેંચ્યા પછી, માહરે મનથી એકદમ સ્વિકાર્યા વના મને ચાલ્યું
નહી. હું ગમે તે પણ એક મનુર વર્ગનો અને મુક્તિસ હતા—
એક વાર કેળવાયેલો અને સુખી ધરતો હતો તો શું થયું? હું ફક્ત
પથ્થરની ખાણમાં કામ કરતા મનુરોનો ઉપરી હતો, અને માહરું
લવિષ પુરતું શીહા હતું, કે જ્યારે સુંદર મે સુખમાં વિધરેલી એક
એવી મધુરી હતી કે જેના ઉપર તો દુઃખનો એક દુરનો ઓળો
વટીકે ઉતરવો જોઈએ નહીં!

અમોએ ઘણા લાંબો વખતવેર અરસપરસ એ વિશે પુરતી
ગંભીરતા વચ્ચે વાત કરી. તે પાદરી કશી રીતે માહરી સાથે તોજ-
ગામ્થી કે ઘાટકીપણે વર્ત્યો નહીં. તેણે મને પોતાની દીકરી માટે
ધસીને ના પણ કહ્યું નહીં. તેણે ફક્ત એટલું જ કહ્યું કે હાલના
માહરા પગારમાં સખડયા કરવાથી માહરો દહાડો કદી ખી વળવાનો
ન હતો, અને હું જો એને ચાહતો અને માંગતોજ હોઉં તો માહરે
મનપર લઇને માહરી હાલત સુધારવા માટે કાંઈ ખી નવી નોકરી
જોઈ કાઢવી જોઈએ.

“મને તમારે પોતાને વાસ્તે કશો વાંધો નથી, મીં ગોરડન,”
મીં મીડલટનને કહ્યું. “મને તમારામાં પુરતો વિશ્વાસ છે, અને
તમારી ચાલચલગત અને સ્વભાવ વિગેરેથી હું સંપૂર્ણ સંતોષ
પામ્યો છું; મગર વાંધો તમારી મુક્તિની ને ગરીબાઇનોજ છે. તમે
કાંઈ સારું પેદા કરો, પુરતી નામના કરો, અને પછીજ પરણવાનો
વિચાર કરો એવી માહરી તમોને મળ્યુંત સદલાદ છે.”—અને

હતાં, પણ સંસારમાં પૈસાનું સર્વોપરીપણું, તે ડોસાએ તે વાસ્તે માહરું
ધ્યાન ખેંચ્યા પછી, માહરે મનથી એકદમ સ્વિકાર્યા વના મને ચાલ્યું
નહી. હું ગમે તે પણ એક મજૂર વર્ગનો અને મુશ્કેલ હતો—
એક વાર કેળવાયેલો અને સુખી ઘરનો હતો તો શું થયું? હું ફક્ત
પથ્થરની ખાણમાં કામ કરતા મજૂરોનો ઉપરી હતો, અને માહરું
ભવિષ્ય પુરતું શીઠા હતું, કે જ્યારે સુંદર મે સુખમાં ઉધરેલી એક
એવી મધુરી હતી કે જેના ઉપર તો દુઃખનો એક દુરનો ઓળો
વટીક ઉતરવો જોઈએ નહીં !

અમોએ ઘણા લાંબો વખતવેર અરસપરસ એ વિશે પુરતી
ગંભીરતા વચ્ચે વાત કરી. તે પાઠરી કશી રીતે માહરી સાથે તોજ-
ડાઈથી કે ઘાટકીપણે વર્ત્યો નહીં. તેણે મને પોતાની દીકરી માટે
ધસીને ના પણ કહ્યું નહીં. તેણે ફક્ત એટલુંજ કહ્યું કે હાલના
માહરા પગારમાં સખડ્યા કરવાથી માહરો દહાડો કદી ખી વળવાનો
ન હતો, અને હું જો એને ચાહતો અને માંગતોજ હોઈ તો માહરે
મનપર લઇને માહરી હાલત સુધારવા માટે કાંઈ બી નવી નોકરી
જોઈ કાઢવી જોઈએ.

“ મને તમારે પોતાને વાસ્તે કશા વાંધા નથી, મીં ગોરડન,”
મીં મીડલટનને કહ્યું. “મને તમારામાં પુરતો વિશ્વાસ છે, અને
તમારી ચાલચલગત અને સ્વભાવ વિગેરેથી હું સંપૂર્ણ સંતોષ
પામ્યો છું; મગર વાંધો તમારી મુશ્કેલી ને ગરીબાઈનોજ છે. તમે
કાંઈ સારું પેદા કરો, પુરતી નામના કરો, અને પછીજ પરણવાનો
વિચાર કરો એવી માહરી તમોને મજબૂત સલાહ છે.”—અને

અલખત હું એ સઘળી ભલી સલાહોનું વાસ્તવિકપણું કશું એ નામંજુર કરી શક્યો નહીં. ખરેખર તો સુંદર મેને પોતાને પણ તેના ભલા પીતાની એ તકરારનું વજ્રદ આહવા રાખતાં કરીજ આનકાંતી થઈ નહીં. તે હસ્તે એહરે અમો વચ્ચેની થયલી એ વાત-ચીતનો રીપોર્ટ સાંભળતી મારી પડખે થોગી હતી.

“પપાએ ખીચારાએ માહરે વાસ્તે ઘણી ઉમેદ બાંધેલી હતી,” તેણીએ હસીને કહ્યું. “એવંણુ તો કાંઈ મોટેજ ઘેર મને પરણાવવાનો અભિપ્રાય રાખતા હતા, અને તેથી પોતાની નાઉમેદી વચ્ચે એવણુ જે આપણને કેહજ અને સમજાવેજ તે તદ્દન ગેરવાજબી બી નથીજ. આપણને, તેથી, એવણુ સાથે ઘણી નાખતીથીજ કામ લેવું જોઈશે.”

“અને તું, મે—તું બી કાંઈ પૈસાવાલાનેજ પરણવાની ઉમેદ કરતી હતી ખરી કે?”

“કદી બી નહીં,” તેણીએ જુસ્સાથી કહ્યું; “માહરે મન હું તો દુન્યામાં સૌથી શ્રીમંત આસામી સાથે પરણવાની છું.”

ઓ, એ સાંભળીને મને કેવું સુખ થયું! માહરી તદ્દન ખાત્રી થઈ કે તે અખળા મને ફક્ત માહરાં પોતાવત મોટેજ આપતી હતી.

હવે એ વાતને વળી એ ચાર દિવસ ગુજરવા પછી એક દાહાડો સર એલેક હું કામપર હતો ત્યાં પોતાનાં કાંઈ કામને મસે આવ્યો, અને આવીને માહરી અજાયબી વચ્ચે આટલી લાંબી વખતે મને પેહલીજ વાર એકાંતમાં મલવા માંગ્યું, જેથી અમો વાત કરતા તે ખાંણુ આગળથી થોડેક છેટે આગળ આપ્યા.

પ્રકરણ ૬ કું.

તે પછીથી દરદીન વધતો આવતો મેને માટેનો માહરો પાક પ્યાર ખરાં સુખનોજ જાણે માહરી જાંદગીના આખમાં એક સ્વપ્નેા થઇ ગયો, અને તે સુખી દિવસોના તેટલાજ સુભાગ્ય કલાકો હું માહરી જાંદગીના છેક છેલ્લામાંછેલ્લા દહાડા સુધી ભુલી જઈ શકવાનો નથી. મને માહરા પ્યાર સિવાય બીજા એવા મોટા કોઈ બી પ્યારનો માહાવરો થયો ન હતો. માહરી માતાનો પ્યાર તો સમજ્યા જેવો હતો, અને માહરે લાઇ એહેન કે એવાં અંગત સગાં વાહલાં કોઈજ ન હતાં કે જેમના આહુની હું ઉમીદ કરી શકું. એટલામાટે માહરી પ્રેમવાંત મેનો એ મોહઅતમય પ્યાર મને એવડો સુખકારક સિદ્ધ થતો હતો, અને પછીથી તો તેજ જાણે માહરી જાંદગીનું એક જરૂરી જીવન થઇ પડ્યું !

પણ એમ ક્યાં તક આલે ? મેના પાદરી પીતાનો વાંધો માહરી છાતીમાં સસરતો રહ્યો હતો. મેને માહરે જીતવીજ હોય તો માહરી કમાઇ ધમાઇથી ને જાહેરાતજોગી નામનાથી મેને લાયકનો થવા તેણે મને તાકીદ ફરમાવી હતી, અને ત્યારે જો કદી મેને માટેના માહરા પ્યારના એ સુખી સ્વપ્નાની મોજમાંજ માહલતો હું ત્યાં પડી રહું તો અકિબત ફેજ શું થાએ ?

એટલામાટે તે મધુરીથી એક વાર તો ફરજિયાત અલગ થઈ જવાનુંજ મેં તુરત વેળા માહરાં મનથી નક્કી કર્યું. તે જ્યાં હોએ

ત્યાં રહીને હું કશું બીજું જ નેવું કરી શકું એમ હતું જ નહીં. એ ઉપરથી મેની હરસે માહરા મરહુમ પીતાના એક મિત્ર જેઓ લશ્કરમાં વડા હતા તેમને મેં એક દિવસે અચ્ચુચ દીલમાં બહાર આવી જવાથી કાંઈ નોકરીની આરજીમાં લખી વાલ્યું. તે કે ઇલેના માણસ હતો. તેનું નામ જેનરલ ઓસ્ટીન હતું.

તેણે ઘણીજ માયાથી તે કાગળનો તુરત જવાબ કર્યો, અને એક ઘોડેસવાર રીજમીટ કે જે “રેડ લાનસર્સ” ને નામે હજી બીજાળખાય છે તેમાં તેણે મને શરૂઆતની એક જગ્યા અપાવી. તેણે, વળી, માહરે કંઈ કંઈ પરીક્ષા પસાર કરવી જોઈએ તેનો મને સંપૂર્ણ ખ્યાલ આપ્યો, અને શરૂઆતના માહરા મોટા ખર્ચ ને નિભાવ માટે સો પાઉન્ડનો એક ચેક વટીક પોતાની ગીરોનો તે કાગળમાં ખીટી મોકલ્યો.

હું, તેથી, તેની એ લલાઈ ને ઉદારતા જોઈ ખૂબ થઈ ગયો. આજે લલાઈની દુન્યાંજ ક્યાં છે? ‘સાંઈ ગયા—સાંઈની શરમ લેતા ગયા’ જેવો આ એમરવત ને એકદર જમાનો છે, અને તેથી જેનરલ ઓસ્ટીનની આ અપવાદરૂપી લલાઈએ મને ખરેખર અજબ કરી નાંખ્યો.

“તાહરા આપે તેના ચાલતા વખતમાં માહરી સાથે ઘણી કામતી લલાઈએ કરેલી છે,” તે ઘરડો સરદાર મજબૂર કાગળમાં મને લખતો હતો, “અને તેથી તેનો બદલો તેનાં મુઠા બાદ તેના મોટા મારફતે અદા કરી શકવા માટે મને ઓર બી મોટી ખુશાલી હાંસલ થાય છે. હવે તાહરામાં જે પાણી હોય તે ગનાવીને પાયરી

“હું તુંને પાક જુદાની સમક્ષ પુકારીને માહરી ખ્યારી
પરજેતર કહીને જાઉં છું.”

દર પાયરી ચઢવા ને વધવાની અહીં તુંને પુષ્કળ તક મળશે. સારાં નંસીએ એ રૅડ લાનસર્સ રીજમીટને હિંદુસ્તાન જવાનો હુકમ થઈ ચુક્યો છે, ને ત્યાં કાંઈ ને કાંઈ અપાઝપીમાં તું નામના કરવાજ ખેસશે તો જરૂર ઝલકી નિકળશે. મને તાહરી ઉઘટમાં વિશ્વાસ છે. તેં એ નોકરીની આરબુ એવી કાકલુદી ને ઉઘટમંદીથી કરેલી છે કે માહરી ખાત્રીજ છે કે ખંતયા ને ખુશીથી કામ લેઈ તું જલ-દીજ વધી જઈ શકશે, ને “કરનલ ગોરડન”ની માનવંત પદ્વી પાંખી તું યુરપ પાછો ફરશે ત્યારે હું જીવતો હોવશ તો હુંજ તને સલામ કરવા બંદર ઉપર હાજર થવશ.”

એમ તે લલા આદમીએ મને તે કાગળમાં લખ્યું હતું, ને તે કાગળે માહરાં જીગરમાં એક અજબ જેવી ઉલટતું એવું તો જોશ જમાવ્યું કે વ્હાલી મેને મુકીને એ નવી જાંદગીમાં યાહોમ જીવલાવા મને કશીજ આનાકાની થઈ શકી નહીં. નહીં કે હું મેના પ્યારથી ધરાઈ ગયો હતો; તે તો દાહાડો ઉગે તેમ જાણે માહરાં દીલમાં એર વધતોજ આવતો હતો, પણ હું જે જીવપર ખેડતો હતો તે એજ વ્હાલીને ખાતર—બલ્કે અમો બન્નેનાં લલાં ખાતરજ હતું તો પછી હું હારી કેમ ખાઈ શકું ?

એમ કાંઈ ખી તનપર ખેડવા કે જીવપર કરવા વના તો ખીન્ને કાંઈ ઉપાયજ ન હતો. મીં મીડલટને માહરી હાલતની નોકરી ને હાલતની સ્થિતીપર નિવાહ પોંહચાડી વ્હાલી મેનો હાથ મને સપુર્દ કરવાની ચોખ્ખી નાજ કહી હતી, અને ત્યારે અમો બન્ને અરસ-પરસના પ્યારની ખુલંદી ને ચોસ્તવારીની હુંકમાં નાહક કુટાઈ મરયે

તેમાં કશી એ શાલુપત ન હતી. એટલામાટે મેં જવાતું નંકી કર્યું હતું. તેણીના સકળ ગુણસંપન્ન પ્યારમાં મને દરેકે ભરસો અને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હતો, તો ખીજું શું જોઈએ?

તે મોહોત સુધી મને સાચીજ નિવડશે એમ મને હદ વનાતી ખાત્રી હતી. તે કેમ મને માહરી ગમે એવી બુદ્ધિ દરમ્યાં જોવા થશે? તે નીતી, નેકી, લાયકી, પ્યાર અને અશોષનીજ એક પુન્ય પ્રતિમા હતી.

હું જઈને તુરતજ મેના આપને મલ્યો, ને તે ઘરડા પાદરીને માહરી મકસદોથી માહિત કર્યો. તેણે, તે ઉપરથી, મને ચાંપીને શેક-હેન્ડ કરી, અને મને સાબાશી આપીને મુખારકમાદી ચાહી. “હવે તું પૈસા ને પદ્મીને પોંહચ્યા વગર રહેનાર નથી,” તે ઘરડાએ કહ્યું, “ને હું તુંને દરેક ખાત્રી આપુંછ કે પદ્મી માહરી મે તાહરીજ થશે.”

પણ મીસીસ મીડલટનને માહરો એ એરાદો જરા થઈને ગમ્યો નહીં. હું તે કુટુંબનો એક હોઉં તેમજ ત્યાં હળી ગયો હતો, માટે મેની માતા ઠેઠ હિંદુસ્તાન જવાનો માહરો એરાદો સાંભળી હાતી ગઈ, અને તદ્દન નાખુશ થઈ ગઈ. “તાહરી ઘણી નાદાંતી છે, દીકરા,” તેણીએ મતે ઉચાર્યું; “નસીબમાં હોય તો ઘરનાં આંગણમાંજ નહીં મળે? દરથો દોહાવતો દૂર દેશાવર જવાની તને જરૂર શું છે?”

અને મે પોતે? માહરો ભાગ્યોદય થાએ તે જીવોને તે અત્યંત ખુશી હતી, પણ વિયોગના ત્રાસથી તે પણ થથરી ગઈ. અમોએ તે નાથલ! આગમાં ઉતરીને તે દાહાડે તે વિશે કલાકો તક વાતચીત

કર્યો ડીધી. તેને જાણે કોઈ ભય યા ખરાગીનો ખટકો થતો હતો ! તે એ જુદાઈ ખમવાને માટે મેં ધાર્યું હતું તેટલી હીંમતથી તૈયાર થઈ શકી નહીં, અને મને ને મધુર લાડવીને હીંમત આપતાં છેક માહરા જીવનેજ પુછવું પડ્યું. આખર કરે પણ તે એક એ મહીના નહીં પણ એ ચાર વરસની કમમાંકમ જુદાઈ પુરવાર થવાનો દરેક સંભવ હતો, અને ત્યારે મધુરી મે હાજરી જાએ તેમાં અજાયબી શી ?

“ માહરો જીવ તો બધો તાહરામાંજ ભરી મુકીને હું જવશ, મીઠી મે,” મેં કહ્યું. “મને તાહરા પાક એતેકાદમાં દરેક એતખાર છે. વરસો વહી જશે તોખી તું તાહરાં પાક વચનોને સાચીજ સાખીત થશે.”—અને એના જવાબમાં વહાલી મેએ જે તમામ ખાત્રી આવી જાએ એવો વિશ્વાસુ અને હીંમત આપનારો જવાબ મને કર્યો તે અત્રે ઉતારવાની કશી બી જરૂર છે ?

ખરેખર તો અમો છુટાં પડતાં હતાં અને છુટાં પડવાને એક-મત થયાં હતાં તેજ અમારા પરસપરના પૌઠ પ્યારનો એક મુસ્ત-કીમ પુરાવો હતો. એ પ્યારને ખાતરજ—જેમ બને એમ જલદી પરણીને સદા સુધીનાં એક થવાની મતલબથીજ—આ વિયોગનું દુઃખ અમોએ અમારાં તનપર ઉઠાવી લીધું હતું.

“ હિંદુસ્તાન એટલું દુર છે !” મે માહરી છાતીપર માથું નાંખી દયકાં ખાતી રડતી હતી; “વળી લડાઈની નોકરીમાં મોહો-તનો જોખમ કેટલો બધો માથે રહે છે ! એા હેન્રી વહાલા, હું કેમ માહરા જીવને ધીરજ આપીને એ જુદાઈ ખમી શકશ ?”

“કીરતાર તુંને તે ખમવાની હીંમત ને ચારી આપશે,” મેં

તેમાં કશી એ શાલુપત ન હતી. એટલામાટે મેં જવાનું નક્કી કર્યું હતું. તેણીના સકળ ગુણસંપન્ન પ્યારમાં મને દરેક ભરસો અને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હતો, તો બીજું શું બેઠ્યો?

તે મોહિત સુધી મને સાચીજ નિવડશે એમ મને હદ વનાળી પાત્રી હતી. તે કેમ મને માહરી ગમે એવી બુદ્ધાઇ દરમ્યાન બેઠા થશે? તે નીતી, નેકી, લાયકી, પ્યાર અને અશોધનીજ એક પુણ્ય પ્રતિમા હતી.

હું જઈને તુરતજ મેના આપને મળ્યો, ને તે ઘરડા પાદરીને માહરી મક્કસદોથી માહિત કર્યો. તેણે, તે ઉપરથી, મને આંખીને શેક-હેન્ડ કરી, અને મને સાચાથી આપીને મુખારકમારી ચાલી. “હવે તું પૈસા ને પદ્મીને પોંદ્યા વગર રહેનાર નથી,” તે ઘરડાએ કહ્યું, “ને હું તુંને દરેક પાત્રી આપું છું કે પછી માહરી મે તાહરીજ થશે.”

પણ મીસીસ મીડલ્ટનને માહરો એ એરાદો જરા થઈને ગમ્યો નહોતો. હું ને કુટુંબનો એક હોઈ તેમજ ત્યાં દળી ગયો હતો, માટે મેની માતા દેંક હિંદુસ્તાન જવાનો માહરો એરાદો સાંભળી દગલી પડી, અને વદન નાખુદા થઈ ગઈ. “તાહરી ઘણી નાદાંતી છે, હરણ,” તેણીએ મન ઉચ્ચાર્યું. “નસીબમાં લેણ તો ઘરનાં અંગ-પ્રાણનાં નહીં મળે? દરેકો દોષાયતો દૂર દેશાવર જવાની મને જાણ ન આં કે?”

કર્યો કીધી. તેને જાણે કોઈ ભય યા ખરાગીનો ખટકો થતો હતો ! તે એ જુદાઈ ખમવાને માટે મેં ધારયું હતું તેટલી હીંમતથી તૈયાર થઈ શકી નહીં, અને મને ને મધુર લાડવીને હીંમત આપતાં છેક માહરા જીવનેજ પુછવું પડ્યું. આખર કરે પણ તે એક એ મહીના નહીં પણ એ ચાર વરસની કમમાંકમ જુદાઈ પુરવાર થવાનો દરેક સંભવ હતો, અને ત્યારે મધુરી મે હડખડી જાએ તેમાં અજાયબી શી ?

“ માહરો જીવ તો બધો તાહરામાંજ ભરી મુકીને હું જવશ, મીઠી મે,” મેં કહ્યું. “મને તાહરા પાક એતેકાદમાં દરેક એતખાર છે. વરસો વહી જશે તોખી તું તાહરાં પાક વચનોને સાચીજ સાખીત થશે.”—અને એના જવાબમાં બહાલી મેએ જે તમામ ખાત્રી આવી જાએ એવો વિશ્વાસુ અને હીંમત આપનારો જવાબ મને કયો તે અત્રે ઉતારવાની કશી ખી જરૂર છે ?

ખરેખર તો અમો છુટાં પડતાં હતાં અને છુટાં પડવાને એક-મત થયાં હતાં તેજ અમારા પરસપરના પૌઠ પ્યારનો એક મુસ્ત-કીમ પુરાવો હતો. એ પ્યારને ખાતરજ—જેમ બને એમ જદલી પરણીને સદા સુધીનાં એક થવાની મતલબથીજ—આ વિયોગનું દુઃખ અમોએ અમારાં તનપર ઉઠાવી લીધું હતું.

“ હિંદુસ્તાન એટલું દુર છે !” મે માહરી છાતીપર માથું નાંખી દંયકાં ખાતી રડતી હતી; “વળી લડાઈની નોકરીમાં મોહો-તનો જોખમ કેટલો બધો માથે રહે છે ! એા હેન્રી બહાલા, હું કેમ માહરા જીવને ધીરજ આપીને એ જુદાઈ ખમી શકશ ?”

“કીરતાર તુંને તે ખમવાની હીંમત ને ચારી આપશે,” મેં

હીંમત આપીને કહ્યું, “ને તેજ દયળુ ખાવીંદ તાહરે ખાતર મને ગમે એવી મુશ્કેલીમાં ખી જવાડશે. માહરો તાહરે માટેનો પ્યાર માહરાં જીગરમાં હૈયાત હોશે ને રેહશે ત્યાં તુલક માહરો જીવ માહરાં ખોલ્યામાંથી કદી જીદો થઇ શકવાનોજ નથી એમ મને લાગેછે.”

હું મોટી ઉમીદો દીલે વસાવી છુટો પડ્યો. કરનલ, કેપ્ટન કે જનરલની માનભરી પદવીઓ પામી મોટો નામદાર, વગદાર ને જરદાર પાછો ફરવાની ઉમીદો માહરાં દીલમાં ધર ધાલી બેસી ગઇ હતી, અને તેથી તેજ મક્કસદના તે મહાજીગરને સધ્યારાઓ આપીને હું જવા તૈયાર થયો.

સર એલેક, જ્યારે મેં તેની નોકરી છોડી જવાની તેનાથી રજા માંગી ત્યારે, માહરાં મોંઢ સાંમે જોઇને તુચ્છકારથી હસ્યો.

“વળી એ શું તાહરાં લેજનમાં વહાડે આવ્યું?” તેણે કહ્યું. “લશ્કરમાં તે વળી તું શું નવું ધોલીને ધચ કરવાનો છે? એવી તાહરામાં લાયકાતજ શું છે?”

મેં કાંઇ જવાબ ક્યો નહીં. તે કમીનાના એ તુચ્છકાર માટે માહરો મુંગો ધીક્કારજ બસ હતો. તેણે મને શેકહેન્ડમાં અમો છુટા પડતાં હાથ વટીક આપ્યો નહીં, ને મેં તેનું નીમક ખાધું હતું તેમ પ્રમાણીકપણે તેના બદલામાં માહરી ખડતલ નોકરી આપી હતી, તો ખટ્ટી તેનું ખાસકરીને માહરાં ઉપર હેસાંન જેવું શું હતું?

અમારી રીજીમીન્ટને મુંબઇ જવાનો દુકમ આવ્યો હતો, ત્યાંથી કલકત્તા થઇ ફોર્ટ માલદીમાં અમારે મથક કરવાનું હતું. અને ને

મુજબ છુટાં પડવાની છેલ્લી સહાંજની અમારી મીઠાકાતનું મુખ દુઃખ ખ્યાંન કરવાની આંખે કલમમાં જાણે તાકાત નથી. અમે કેવાં હેતવંતાં તોખી કેવાં ધાએલ છગરે મહ્યાં, કેવાં સામ્યા તોખી કેવા નાઉમેદ હાસે છુટાં પડ્યાં, અને છુટાં પડતાં સેવટ મુઘી એક-મેકને સામ્યાંજ રેહવાના સતવંત એરાદાનાં કેવાં મુસ્તકીમ વચનોથી અમે જુદાં થયાં તે બધું ખ્યાંન કરી અત્રે કેહવાની કશી જરૂર જણાતી નથી.

“હું તુંને પાક ખુદાની સમદા પુકારીને “માહરી પારી પર-ણેતર” કહીને જાઉંછ,” મેં કહ્યું, “ને એક પરણેતરના પવિત્ર હક ને દાવાથી હું તાહરો હાથ માંગતો આવંદા અત્રે પાછો ફરવાની ઉમીદ રાખુંછું.”

ઓ તે શીકેકા, દુઃખી, આજોદં ચેહેરો! હું તેને મુકાને અલગ થયો તે વખતનો તે પ્યારો રડતો ચેહેરો માહરી આંખમાં તે પછી સદા રડમસ રમ્યા કીધો. જગતાં કે ઉંઘતાં તે ચેહેરાની મીઠી મધુરી યાદ માહરાં મનથી એક ઘડી ખી ખસતી નહીં. કેવા તેણે મને આશિષ આપ્યા હતા, કેવી રૂઢી બંદગીઓ કરી લીધી હતી, કેવાં હેતથી તેના પાક પ્યારમાં સદા વિશ્વાસ રાખવાનાં વચનો આપ્યાં હતાં! આહ, ઓરત! ઓરત! હું કેમ નહીં કહું ને કાંએ નહીં માંનું કે તું મોહખત અને મરવતનુંજ એક હુબહુ મંદીર છે!

મેં જવા આગમ્ય માહરી માતાને પણ માહરો એરાદો લખી વાલ્યો હતો, અને તેનો જવાબ તુરતજ પાછો ફરી વલ્યો હતો, જે જવાબમાં તેણે મને માહરા એ દરાવ ને હીંમત માટે ઘણી સાચાંશી

લખી હતી, અને વળી કાલચમાં વધાર્યું હતું કે એ નોકરીમાં
જરદાર ને નામદાર થઈને તું જો પાછો ફરે તો તરત માહરી આગળ
આવજો, અને હું તુને ઘણે સારે ને મોટે ઘેર તેમ હશે તો પર-
ણાવી ખી આપશ, ને પછી આપણે બધાં પાછાં મુખી થઈ શકશું.
ભોળીભાળી તે ! તે ગિચારી શું જાણે માહરા પ્યારની પવિત્ર કાંઠાણી ?

પ્રકરણ ૭ મું.

અમો મુંબઈ સલામતી સાથે પોહ્યા ગયા, ને ત્યાંથી પછી
કલકત્તા જઈને ફોર્ટ માઈડો ચાલુ મુક્યું. તેજ માહરી પ્રીરજતી
પેહલી કમોટી પુરવાર થઈ. તાપનો તપોતો, તરસ ને ભુખથી એ
મુસાફરીમાં અમો ઘણાજ હાડમાર થયા, મગર તે બધું માહરી મેને
ખાતર ! તેના જોહેરતના બાગ જેવા શુક્રદે પ્યાર આગળ એ હાડ-
મારી શી ગણતરીમાં ?

માંડ્યો, તે દરેક વર્તણૂકથી માહરા ઉપરીઓનું કષ્ટ મત હતી લેતો ચાલ્યો. સારાંશ, તે રીજનીટમાં સા કાંઈ માહરા અચરજવાદ અને મિત્રોજ હતા.

મધુરી મે મગર, એ દરમ્યાન, માહરા મનમાંથી જગ એ ગરમી નહીં. ગરમ રાતોમાં ચુપકીદીમાં ચકચક કરતા તારાઓ નિહાળતો હું માહરી મીડી મેનાજ વિચારો કરતો. ચાંચાણનાં ઘાસ ઉપર વાંચા કલાકો તક એકલો પડી રહેતો. હું કામ ચાલતો, કે જોઈ મને કાંઈ ખી નામના કરવાનો પ્રસંગ મળે, તે ખુદાની દયાથી અતિ તેવો કાંઈક જોગ થયો ખરો. આસપાસની ટેકરીઓપર કાંઈ બેઠીલી જેવું થવાથી હલ્લા બખેડા થતા રહેવાના સમાચાર અચારનવાર આવ્યા જતા હતા, અને તેવામાં તેજ તરફની એક દેશી રીજનીટ મોટું માથું ઉંચકી બલવો કર્યો. અમો કાંઈ તેપર ધ્યાન આપતે નહીં કેમકે ત્યાં ખીજું દેશી લશ્કર પુરતું હતું. પણ એક સદવાર અચણુચ સમાચાર આવ્યા કે બંડખોરો ઇંગ્લેન્ડે સામેજ બેઠાયા હતા. તે મુજબોએ જાસ્તી માંથુ ઉંચક્યું હતું. તે તરફ રેલવેની એક નવી લાઇન નખાતી હતી તેના મેનેજરો ને ઉપરીઓ મળી ઘણુંક ઇંગ્લેન્ડ કુટુંબો અમારા ફોર્ટ માછકોથી થોડાક માછલને છોટે રેલતાં હતાં. રાત જર તેઓ તે મથકોપર ધસારો લઈ ગયા, ધર્યાર મુટી લીધાં, સ્ત્રીઓને સતાવી અને ઉપાડી ગયા, અને ગરબાંગિતને કાપી નાખવા ઉપરાંત મરદોને ખી રેલેસી નાંખ્યા અથવા કાંઈ કાંઈને બચાવીને કેદ પકડી ગયા!

અને એ સમાચાર સાંભળતાં રેલ લાનસરોનું ગરમ લોહી

એકદમ તપી આવ્યું. તે પાકબદ મોહોરદારોની બેઠજતી ને નિર્દોશ બચ્ચાંઓની બેરેહમ કતલના દેહેસ્તનાક સમાચારથી અમારાં લશ્કરનો એકેએક ઇંગ્રેજ ઉશ્કેરાઈ ગયો, ને પછી વડાઓના હુકમ મુજબ અમારે તુરત મેદાન પડવાનું નક્કી થયું.

જોતાં જોતાંમાં એ પછી ત્યાં બધો લડાયક મામલો જાહીર થઈ પડ્યો ! બુગલો પુકાવા માંડ્યાં, પરગમો વાગવા માંડ્યાં, તલવારો સુરજમાં ચમકવા લાગી, ને ઉશ્કેરણીની આગ તે શાંતીનાં મેદાનમાં એક લહેજમાં લડકો લઈ જલતી થઈ ગઈ ! કાઠને બી મોહોતનો લય કે ખટકો તો જાણે થયોજ નહીં. એક બી ઇંગ્રેજ-બચ્ચાએ એવી નામદીનું કાયરપણું દેખાડ્યું નહીં. જે પવિત્ર જાંતુઓ ખુદાર થઈ હતી અને જે લાઇલાજ બાળકો કતલ થયાં હતાં તેમ-નોજ ખ્યાલ અમને ઉશ્કેરણીથી ઘેલાં કરી દેવા બસ હતો !

વળી રસ્તે જતાં પણ આગલી રાતની ખરાબીની અમને અનેક નીશાણો મલી. એક બચ્ચાંનો પગ, એક મોતીની ટુટેલી નેકલેસ વિગેરે વિગેરે જે મલતું ગયું તે આગલી રાતનાં તે કરપીણપણાંના પુરાવામાં અમને વધતું ઉશ્કેરતું ગયું. ખરેખર, તે કાઠ પશુ બચ્ચાંનો પગ મળેલો જોવાથી તે શુરવીર-સિપાહીબચ્ચાઓની આંખોમાં જે અટકાવ આંસુ પણ ઉભરી આવ્યાં.

“માહરા શુરવીરો,” અમારા કરનલે એ દરમ્યાન પુકાર્યું, “આપણે સરખેસરખા દુરીકો સાથે લડવું નથી પણ કમીનાઓ-પર ક્રીનો લેવો છે. જે કરપીણાએ નિર્દોશ બચ્ચાં ને બેરાંઓને રેંદરી નાખ્યાં છે તેઓ દોષજી દેવોજ સમજવા ઘટે છે, ને તેવા-

એને વગર દયાએ તેમજ ચાર મારવામાં કશુંજ પાપ નથી.”

અમને ઘણા લાંબો ટપો તે હેરેમ દેવીની લાળમાં રખડવું પડ્યું, પણ અંતે પતો મળી ગયો. એક ખીલુને નાકે તે કરખીણો પડાવ નાંખી પડેલા હતા, તે ઘણીક ઇંગ્રેજ અબળાઓ તેઓ વચ્ચે ફેદીની હાલતમાં કકલાત કરતી રહેલી હતી: અને એટલુંજ અમને ગુસ્સાથી ઘેલા કરી દેવા બસ હતું !

પણ તેમને મારવા કેમ ? અમારા ધસારાની તેઓને ખાતમી મલી ગયલી હોવી જોઈએ, કેમકે તે અબળાઓને બચાવની લાલ તરીકે એવી રીતે તે મુજબોએ ગોઠવી દીધી હતી કે અમે જો ગોળાઓનો વરસાદ છોડ્યે તો તે બિચારીઓ પેહેલાં ચાર મર્યા વના રહેજ નહીં. “અંદર ધસી જાઓ તે પેહેલે ખાંતુઓને બચાવો,” અમારા કરનલે તે જોઈ તરત પોકાર્યું, ને તે બચ્ચીત એક માહા મુસ્કીલ કારજ હતું. તે કાંઈ સો બસો આદમી ન હતાં. “શીર-ગીઓ” નાં રાજને ધીકારનારા સેહેકડો દેશીઓ તે રીજમીટમાં લળી ગયલા હોવાથી તે હથ્યારબધ દેવોની સંખ્યા હજારોની થઈ ગઈ હતી, પણ કરનલનો હોકમ મલતાંજ, ફરતી તલવારોથી કપા-ઈને કડકા થઈ જવાની દરેક શીકર છતાં, માહરી મેની યાદ કરી હું યાહોમ ઘોડો દપટાવતો પેહલો આગળ વધ્યો, ને માહરી પુઠે બીજા નજદીક સો ઘોડેસ્વારો તેમજ હીંમત કરી ધસી આવ્યા. આથી ઘણાક શત્રુઓ અમારા ઘોડાઓના પગ તળે કચડાઈ ગયા, અને અમારામાં ઘણાકે એક લેહેજમાં કપાઈ ગયા.

મને તો કીરતારેજ બચાવ્યો, ને મેં જઈને એક કાંઈ અબળા !

બચાવીને મારી જીન પર નાંખી કે હું તરત પાછો જાહેર પડ્યો. ખુમાતા, ચીચારાઓ ને કાપાકાપીથી તે આખું મેદાંન ધમધમી રહ્યું. માહરા ઘોડાંની રેકામ પર ખી કુડીઅંધ હાથો હતા, ને મને કાપી નાંખવા ખી કાંધક તલવારો હવામાં ધુમતી હતી. મેં એટલી તો સીફતથી હવામાં માહરી તલવાર ફેરવી કાપાકાપી વચ્ચે માહરો રસ્તો લીધો કે તે ખુનરેજનો ખ્યાલ ખી હું જાણે આજે કરી શકતો નથી !

એ રીતે ઘણીખરી બધી અબજાઓને બચાવી લેવામાં આવી, ને પછી ગોળાઓનો મારો તરત શરૂ થયો. એવામાં મેં જોયું કે એક ઠેકાણે નજદીક એક દમન અંડાળોરો અમારા એક હમશરીકને ઘેરીને ચાર મારતા હતા; —હું તેઓ વચ્ચે ધુસી ગયો, ને મેં તેને બચાવ્યો. —પણ હું મુલો ! હું એક ફટકાથી જમીનપર ગબડી ગયો. ને બપાઓએ જોયું ને માન્યું કે હું એકદમ ખલાસ થઇ ગયો હતો !

મને તે ફટકો આંખની આગલ કપાળ પર લાગ્યો, ને લોહીની નદી વેલવાથી હું ખરેખર તો એસુદ્ધ તુટી પડ્યો હતો, પણ માદન મિત્રોએ તેમજ શત્રુઓએ મને એબ્બન થઈને ઘોડા પરથી પડેલો માની લીધો ને પાછળથી તેજ સમાચાર રૂઢ ઈજ્ઞાંડ સુધી પોંદતવા પામ્યા ! ખરેખર, ત્યાંનાં પેપરોમાં માલદે મોડાત નીચે મુજબ લખાણેલું પાછળથી મેં વાંચ્યું છે: —

અચાવીને મારી જીન પર નાંખી કે હું તરત પાછો આહરે પડ્યો. ઝુમાતા, ચીચારાઓ ને કાપાકાપીથી તે આખું મેદાંન ધમધમી રહ્યું. હારા ઘોડાંની રેકાઅ પર બી કુડીઅંધ હાથો હતા, ને મને કાળી ખવા બી કાંધક તલવારો હવામાં ઘુમતી હતી. મેં એટલી તો થી હવામાં માહરી તલવાર ફેરવી કાપાકાપી વચ્ચે માહરો રસ્તો કે તે ખુનરેજીનો ખ્યાલ બી હું જાણે આજે કરી શકતો નથી! એ રીતે ઘણીખરી બધી અબજાઓને અચાવી લેવામાં આવી, પછી ગોળીઓનો મારો તરત શરૂ થયો. એવામાં મેં જોયું કે અક ઠેકાણે નજદીક એક દગ્ગન અંડખોરો અમારા એક હમશરીકને ઘેરીને ચાર મારતા હતા;—હું તેઓ વચ્ચે ધુસી ગયો, ને મેં તેને બચાવ્યો.—પણ હું મુવો! હું એક ફટકાથી જમીનપર ગચડી ગયો, ને બધાઓએ જોયું ને માન્યું કે હું એકદમ ખલાસ થઇ ગયો હતો! મને તે ફટકો આંખની આગલ કપાળ પર લાગ્યો, ને લોહીની નદી વેહવાથી હું ખરેખર તો એસુદ્ધ તુટી ગયો હતો, પણ માહર મિત્રોએ તેમજ શત્રુઓએ મને જોળન થઈને ઘોડા પરથી પડેલા માની લીધો ને પાછળથી તેજ સગાચાર રૂક ઈંગ્રાંડ સુધી પોંહવવા પામ્યા! ખરેખર, ત્યાંનાં પેપરોમાં માહરે મોહોત નીચે મુજબ છપાએલું પાછળથી મેં વાંચ્યું છે:—

“જવાન હેનરી ગોરડન. રૅડ ક્રાનસસમાં ફોર્ટ માઈડે ખાતે કપાલ મુવો. તેની ભારે બાહાદુરીની તેના ઉપરીઓ જાણતા વખાણ કરે છે, ને સરકાર ઘણીજ દીવંગીરી સાથે એવા એક શુરવીર જવાનનાં અકાળ મોહોતની પોતાનાં દક્તરમાં નોંધ ઉતારે છે.”

અને પ્રિય વાંચનાર, એ રીતે મને ઝોળખતી આલમ જ્યારે મને મરણ પામેલો માનતી હતી, ત્યારે ખરેખર તો હું જીવતો હતો !

તે માહરી એકાંમી વચ્ચે તે રણક્ષેત્ર પર હું ક્યાં સુધી પડી રહ્યો તે હું જાણતો કે કહી શકતો નથી પછીથી મને એટલીજ ખબર મલી કે બળવાખોરો માર્યા જવા, કેદ પકડાવા ને નહાસી જવા પછી જ્યારે લડાઈ અંધ પડી, ને રેડ લાનસર્સવાલાઓ પોતાના કપાઈ મુએલા ગોઠ્યાઓનાં સખ કેડાણે પાડવા શાંતીને વખતે ત્યાં પાછા આવ્યા ત્યારે તે તરફ માહરી લાસ હતી નહીં. માહરામાં જીવ હતો એમ જોઈ ભારે રકમ માંગી માહરો છુટકારો આપવાની દયાનતથી મને એક ટોલકી ઉપાડી ગઈ હતી, અને તેઓને ત્યાં મહીનાઓ સુધી કેદીની સ્થિતિમાં પણ કેવળ અશક્ત ને બિમાર હું પડી રહ્યો હતો. તે ટોલકી લમાતુ હતી ને જ્યાં જતી ત્યાં મને સાથેજ લઈ જતી. એક જોરે કેદી તેઓની ટોલકીમાં હતો એ તેઓ પોતા માટે મોટું માનભર્યું સહમજતા હતા ! તેઓ માહરી સાથે કાંઈ ઘણા ઘાતકી ન થતા, પણ ગામેગામ મોટી ઉકમાઈથી તેઓ પછીથી પોતાના દેશીઓ આગળ માહરું પ્રદરશણ કરતા.

એમ એ આખાં વરસ વહી ગયાં.

એ આખાં વરસ કેદીની હાલતમાં—કે જ્યારે હું ક્યાં હતો ને કીઆ દેશોમાં ફરતો હતો તે વટીક હું જાણી શક્યો નહીં. માહરી-પર સખતમાં સખત ચોકીપેહરાનો જપતો રેહતો, એટલે માહરાં દુઃખની કોઈ માહરાં લાગતાંવળગતાંઓને ખબર આપવી કે તે ધાવણીમાંથી નહાસી જવાની ઉમીદ કરવી તે તો વાતજ એજ હતી !

એમ છતાં, આયદે કીરતારે મને એક રાત્રે અણધારેથી નહાસવાની તક મેળવી આપી, ને ત્યારે હું માહરો જીવ બચાવી નહાઠો. હું ક્યાં હતો તે મને ખબર ન હતી, મગર પાહાડો, ટેકડીઓ, નદી નાળાં ને ખીણ કુદાવતો હું જ્યાં જવાયું ને જેમ ચલાયું તેમ યાતોકળ પાંઉપ્યાદો આલ્યાજ કીધો. પાછો પકડાવાની શીકરથી દિવસોની વખતે હું ઝાડીઓમાં છુપાઈ રેહતો, ને રાત્રે ધક્કાપછાડા ખાતો પાછો મુસાફરી કરતો. હું ભુખ્યો પેઆસો કેવો હેરાંન થયો તે વાંચનાર દયાથી ખ્યાલ કરી લેશે, અને વળી માહરાં કપાલ પરનો રૂઝ આવેલો જખમ વટીક મને રહ્યોસહ્યો નવેસરથી તે વખતે સતાવતો હતો. એમ ઘણીક હાડમારીઓ ને અત્યંત ઠાંદેસાઓ વેઠી ઘણે ઘણે દાહડેહું મદ્રાસ પોંહચ્યો, અને ત્યાં પોંહચી ને છુટકારાનો દમ એટલા માટે ખેંચ્યો કે માહારાથી હવે કાંઈ ની ઘર પોંહિંચવાનો માહરો રસ્તો થઈ શકે એમ હતું.

ઘર ? વતન ? સ્વદેશ ? હા, તે પ્રિય યાદ ! મને તે બધું હદ નાનું જહાજું લાગતું હતું, અને તે કોણને ખાતર ? મેં આ બધું રમ્યું તે પણ કોણને ખાતર ? મેં, તહારે ખાતર ! તહારી એક ઠી યાદને ખાતર ! !

પ્રકરણ ૯ મું.

મદ્રાસમાં મને ખચર મલી કે રેડ લાનસર્સ તો વેલાત ઉપડી ગઇ હતી, અને ત્યારે હું બી તેજ તૃણાથી એકદમ તણાઇ ગયો. મને બી માહરે ધરજ પાછું ફરવું હતું. માહરે ફક્ત મેને મનવું હતું. તે શું કરતી હશે—તે શું ધારતી હશે—તે કેમ જીવતી હશે એજ છુપ્યો રહી અને છુપ્યો જઇ તપાસવાની તાપથી હું જળી ગયો. તે બહાલીને રૂબરૂ જોવા-વરસો પછી તે મીઠો મધુર અવાજ કાનોકાન પાછો સાંભળવા-ઓ તે પવિત્ર મુરતીને માહરી ગોદમાં દાખવા હું ઉમીદઘેલો થઇ ગયો.

હું જઇને મદ્રાસની એક રીજ મીટના વડાને મલ્યો, તે માહરી કાંઠાંણી કહી માહરાં પોતાવત માટે મેં તેની ખાત્રી કરી આપી તે ઉપરથી તે અત્યંત અન્યથા તેમજ ખુશ થયો, તે પછી યુરપ પાછો ફરવાની માહરી ધારણાં જાણી તેણે એક મોટું ફંડ મને એક હોજમાં કરાવી આપ્યું અને હું નિકળ્યો.

હું તો જરદાર ને નામદાર થઇને પાછો ફરનાર હતો, કે જ્યારે હાલ તો હું બીમાર, કાહેલી, કંગાલ ને જ્યાદા ખાખાવરખો હતો, પણ તેની બી. મેં પરવાહ કરી નહીં. માહરો એકજ લોભ—એકજ આરજી—એકજ મોજ તે મીઠી મેને હર્ષીત જીગરે મલવાની માત્ર હતી !

તે સુખી થડી પાસે ને પાસે ખેંચાતી આવતી હતી. અમારી

ખોટ પાણીની પીઠપર પવનના વેગે દોડતી યુરપ જતી હતી. દરેક મોજો, દરેક વાદળી, દરેક ચલકાનવાલું સુરજનું કીરણ મને તે પ્રિયાને પડખેજ પોહોંચાડવામાં જાણે મદદ થતુ હતું. ઓ તે તરસ ! રેતીનાં રણમાં પાણી વગર તવળનો એક મુસાફર વટીક પોતાની પ્યાસથી એટલો અધીરો નહોંજ પડ્યો હશે !

તે મને સાચી તો હોવી જોઇએ. તે મોહોળત ને મરવતનું માહરું મંદીર મને એવઝા થાએજ કેમ ? ખોજ કેમ ? તેનાં વચનનાં સુવચનો માહરા કાનમાં આજે જી જાણે તેમજ ગણગણ વાગી રહ્યાં હતાં. તે વાતને ત્રણ વર્ષ વહી ગયાં હતાં તો શું થયું ? ત્રીસ વરસ થતે તોજી હું માહરા વિશ્વાસમાં દગમગતે નહીં— માહરી મે હતીજ તેવી ભલી, પ્રમાણીક ને પાક !

મને યાદ આવતું કે અમો છુટાં પડવાની આગલે દાહાડે તેણીએ મોહોતનાજ વિચાર કર્યા હતા. “હું શું તમારી આગમચ મરવાની હોવશ ?” તે પુછતી હતી; “ખુદા કરે ને તેમ થાએ !”

“કારણ ?” મેં પુછ્યું હતું.

“કારણ કે તમારા પછી તમારા વગર હું જીવી શકું એમ મને લાગતુંજ નથી,” તેણીએ જવાબ કર્યો હતો; “ઓ હેનરી વહાલા, જો તમારી આગમચ હું મરી જાઉં તો ખેહેસ્તમાં જી તમારાજ પાક પ્યારનીજ આરજી કરતી હું તમારે સાથે ખોટી થાશ, અને જો ખુદા માહરી આગળ તમેને તેડી લીએ તો તમે ખેહેસ્તનાં આરણમાં માહરી વાટ જોતા વિશ્વાસથી સદા માહરે સાથે ખોટીજ રેહજો !”

આએ રીતે તેણીએ મને સધ્યારે હીંમત ને ખાત્રી આપી હતી, તો પછી તે પ્યારીના પ્યાર માટે હું બેવિશ્વાસ કશો બી લાવીજ કેમ શકું ?

હું ડીસેમ્બર મહીનાની અધવચ્ચે માહરી સફરમાં હતો, ને કિસમસ ટાંકણે માહરી પ્યારીની પનાહમાં પુગી જઈ કિસમસ ઘણી મોજથી ગુન્નરવાની દરેક ગણતરી કરી રહ્યો હતો. જાણે હું પુગ્યો બી-મેં મેનું બારણું થોકયું બી-મેં મને મલી બી-ને અમે આગલી પાછલી વાતો કરી બી ખરી ! હું માહરા સ્વપ્નાઓ વચ્ચે એ રીતે બેબર બેબર ને બેકરાર બની ગયો. અંતે અમો કિતારે ઉતર્યા.

હું બહલાઈ ગયો હતો ને બદસુરતી બની ગયો હતો તેનું તો મને લાનજ ન રહ્યું. માહરાં ખુબસુરત મોઢાં ઉપર એક મોટી દાઢી ઉગેલી હતી, ને માહરો પોશાક વિગેરે કંગાલ ને હાલહવાલ હતો. વળી પેલા કપાળપરના ઉડા જખમનો લાલ સરેલો તે જખમની યાદ ને ઇધાંણી સદા સુધી માટે છોડી ગયો હતો તે મને જ્યાદા બદસુરત બનાવતો હતો, પણ તેની બી મને પરવાહજ ન હતી. તે બધા વિચારોં મને થયાજ નહીં. થાયજ શું કામ ?

હું લાંડનથી પાધરો કેર્નસોર ગયો ને ત્યાંથી ગ્લેન પુગ્યો. તે કિસમસ ડેની આગલો દિવસ હતો.

ગ્લેન જતાં તે ફાસ્ટ ટ્રેન બી મને જાણે ધીમી જતી લાગતી ને હું ડ્રાઇવર પર ખુબ ખિજવાતો. ઓ, હું મોહોત સાથે બાથ બીડી જીવ્યો હતો તે તે ફક્ત માહરી મધુરી મેને મલ્લયા થકી હતું,

તો પછી માહરા અધીરા જીવને છેલ્લી ઘડીઓમાં ધીરજ તે કેમ ને કેટલી રહી શકે ?

મેં જ્ઞેનમાં ઉતરી ઘણાક ઓળખીતા ચેહેરા જોયા, પણ કોઇએ જી મને તો ઓળખ્યોજ નહીં ને તેથી જોલાવ્યો નહીં, ને મેં થોભીને જાહીર થવાની દરકાર જી પણ કરીજ નહીં. મને વખતજ ક્યાં હતો ? મને તો, અલખત, તે તરફ સર્વ કોઇ મુએલો માંતી લુક્ષી ગયાં હતાં—અને વળી મોહોત પાછળ યાદ કેવી ?

હું મેનાં ઘર તરફનો ઉતાવલો રસ્તો લેતો હતો, અને ગરમ આંસુઓથી માહરા ગાલ ઘોવાતા હતા. તે હર્ષનાં ને શુગરશુઝરીનાં આંસુ હતાં. ઘણે વરસે મલવા ને એકઠાં થવાની મોજનોજ એ માહરો હરખ હતો.

તે નહાનો, સાદો, સુધડ બંગલો અંતે નજરે આવ્યો, ને માહરું હૃદય ઉછલીને મારે હરખથી માહરાં ગલાંમાં આવી ખુટયું. હું હવે જાણે આલી જી ન શક્યો. વધતી ઉતાવળ કરતાં હું વિશેષ પાછો પડતો !

ફક્ત પાંચ મિનીટ ! વચ્ચેનું એક ખેતર ઉતરી આડકતરો તે બંગલાપર પોંહ્યો કે મે મને મલનાર ને માહરી ગોદમાં દયાડનાર હતી. ઓ ખુશાલી !

હું તે બંગલાના દરવાજાપર અતે પુગ્યો.

આગળું ખારણું બંધ હતું, ને મેં તે તરમ અવાજે થોકયું, કે જ્યારે ખારણું ઉઘાડવા આવતાં મેં કોઇ તરમ પગલાં સાંભળ્યાં. માહરું તતજ્ઞદન બધું એ વખતે ધ્રુજતું હતું. માહરું હૃદય ધપકતું

હું પોતે સાંભળી શકતો હતો. માહર મગજ ધુમતું હતું, ને ગાલ ગરમ ગરમ થઇ આવ્યા હતા.

તે બારણું ઉઘડ્યું, પણ અરે, તે ઉંઘાડનાર માહરી તરસાતી આંખો જ્વેલાની ઉમીદ કરતી હતી તેમ મે ન હતી; તે તો કાંઈ ચાકરડી છોકરી હતી.

તે મને જોઈને કાંઈક ખીહીધેલી ને તાજુપ થએલી દેખાઈ.

“તમે કાણુ છેઓ ને અહીં કાણુને પુછાછ?” તેણીએ બારણું પકડી રાખતાં પાંધરો સવાલ કર્યો.

મેં જવાબ આપવા માંગ્યું, પણ માહરી જખાંન સીવાઈ ગઈ! હું કશું બી બોલીજ ન શક્યો.

“બોલોની?” તેણીએ તરત પાછો તકાળો કર્યો, “તમે અત્રે શું માંગોછ?”

“મીં મીડલટન ઘરમાં છે?” અંતે મેં માહરી વાચા મેલવી જવાબ કર્યો—ને મને માહરો પોતાનો અવાજ નવતરો લાગ્યો!

“મીં મીડલટન?” તે પોરીએ તાજુખીમાં ચીસ પાડી કહ્યું; “તેણુ તો બિચારા મરી ગીયા, ને તે વાતને તો બે વરસ બી થઇ ગીયાં!”

હું સ્તબ્ધ થઇ ગયો!

“મરી ગીયા?” મેં હેરત થઇને પુછ્યું; “શાથી?”

“હાર્ટડીઝીઝથી; બેઠા બેઠા બિચારા અચ્ચુચ ગુજરી ગીયા.”

“વારં મીસીસ મીડલટનને મલી શકાશે?” મેં જરા વારે પાછું પુછ્યું.

“તેવણુ કોઇને મલતાંજ નથી,” તેણીએ જવાબ કર્યો. “તંદન બીમાર ને કાઢેલી થઇ ગયાં છે. બિછાંબુજ પડેલાં છે.”

હું વધતો થયેરી ગયો. હવે મેને માટે કેમ પુછું ને શું પુછું? તે ક્યાં હતી? તે અત્યાર સુધી ખારણાં આગલની આ ગરબડ સાંભળી બાહેર કેમ ન દોડી આવી? શું તે તેની બીમાર માની પાસે હતી?

“હું એ બધા માઠા સમાચાર સાંભળી દીલગીર છું,” મેં જેમતેમ શાંતી રાખી વળી જરા વારે જવાબ કર્યો. “વારૂં મીસ મે ક્યાં છે? તેવણુને જરા બાહેર બોલાવો તો?”

તે છોકરી જરા હસતી દેખાઇ.

“મીસ મે?” તેણીએ હસીને કહ્યું; “તે બાંનુ તો દોઢ વરસ થયું સર એલેકને પરણીને લેડી ગ્લેન થયલાં છે. તેવણુ તો મેહેલમાં છે; અહીં કાંઈથી હોએ?”

આટલુંજ ઘણું હતું, ને તે ઘાટકી શબ્દોએ મને જખેડજ કરી નાંખ્યો! આખી દુન્યા એકજ પલમાં ભાગીને ભુકા થતી માહરી આંખ સાંમે દેખાઇ. તલવારની તીણી ધારથી બી વધારે ફારી જખમો સાથે તે છોકરીને એમ બોલતાં સાંભળીને હું ચારપાર કલેજાંથી વીંધાઇને કતલ થયો. ઓ ગજબ! તેણીએ કહ્યું તે શું ખરું હતું? તે શું બનવાજોગ હતું? તે શું માનવાજોગ હતું?

“તાહરી કંઈ ભુલ તો નથી, છોકરી?” હું ધોરમાંથી બોલતો હોઉં તેવા ધારા બોખારા અવાજે બોલ્યો, “તું મશ્કેરી તો નથી કરતી?”

તે છોકરીએ ગુસ્સાથી ડોકું ફફડાવ્યું.

“જમને જોઈ આવો,” તેણીએ ટણકાથી કહ્યું; “એથરસ્ટન હોલ અહીંથી કાંઈ ધણો દુર છે જે તેની વાત? હોં આવો, મને ખાણું બંધ કરવાનું છે.”—અને હું તમ્મર ખાતાં મગજે બે કદમ પાછો હટ્યો, એટલે તે દયાહીણે માહરાં માથાંમાં ધપ દેખને વાગે તેમજ વગર દયા કે દરકારે તે ખાણું બંધ કરી લીધું.

હું કફલાત કરતો મેદાનનાં ઘાસમાં પડ્યો યા ખુદા, શું વફા-ધની આ જોહાંનજ નહીં હોએ? શું સ્વર્ગ સિવાએ વફાઈ કેઠે વસ-તીજ ન હોએ?

પણ નહીં મનાએ. મનાએજ કેમ? મેં તે ચાકરડી પોરીની તે કરપીણ વાત માનીજ નહીં. તે પરણે અને તે બી વળી સર એલેક જેવા કપાત્રનેજ પરણે?

હું કફલાત કરતો ઉઠ્યો, ને માહરી પુરી ખાત્રી કરવા સીધો “એથરસ્ટન હોલ” તરફ ગયો.

તે દમામદાર મેહેલ જોતાં મને ત્રાસ થયો. શું માહરી મે ત્યાં હોએ? શું મે લોડી ઝ્લેન બની હોએ?

તે હોલના દરવાજાપર મને કાંઈ અબજા મલી, ને તે માહરો લખાયલો લીખારી જેવો અવતાર જોઈ બીહી ગઈ. “તમે કાણુને પુછોછ?” એમ છતાં તેણીએ મને કાંઈક માયાથી પુછ્યું. “તમે કાંઈ પરદેશી જેવા દેખાઓછ?”

“હા બાઈ,” મેં જોહેમતથી કહ્યું—અને પછી સર એલેક ક્યારે ને કાણુ સાથે પરણ્યો હતો તે મેં બેપરવાહીના દેખાવથી

આસ્તે આસ્તે સધળું તેને પુછી લીધું.

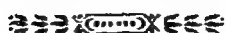
તેણીએ ખી બધા તેજ જવાજ દીધા. ટુંકમાં, પેટી પોરીતી કહેલી દરેક વાત સાચીજ સિદ્ધ થઇ.

અતે હું હાલ ખેહાલ ત્યાંથી નિકળી ગયો, ને ભટકી ભમીને તે રાત માહા કકલાત વચ્ચે પુરી કરી. તે પછી ખીજે દિવસે કિસમસ કે પડયો, ને ત્યારે મેં માહરી મધુરી મેને દેવળનાં ભિક્ષુકોમાં ભળી જઇને રૂપરૂમાં જોઇ તે આ વારતાની શરૂઆતમાં આપણે વીગતવારે વાંચી આવ્યા છીએ. તે પછી શું થયું તે વ્હાલાં વાંચનાર તમે જોયું. હું ખેહાલ ને ખીમાર થયો, ને સર એલેકના આગખાન એખ-લનાં ઘરમાં મને આશરો મળ્યો, કે જ્યાં સાજો થવા પછી વળી તેજ ભલા આદમીએ સર એલેકનેજ ત્યાં પોતાના હાથ નીચે એક માલીની જગ્યા આપવાની મને આજ્ઞા કરી !

અને ત્યારે હવે ? શું માહરે એ નોકરી કબુલ કરવી ? માહરી મેનો વાલી નહીં તો શું માહરે તેનો ખીદમતગાર ને માલી થવું ? તેણીની રૂપરૂમાં રહેવા, તે કાંએ મને એમ ખેવડા થઇ તેની ખાતમી મેલવવા શું માહરે આએ નીચ નોકરી મંજૂર કરવી ? મગર એજ ખરો રસ્તો હતો !

પ્રકરણ ૯ મું.

ઓ ઓરત ! ઓરત ! તું શું માયા અને અશોષનીજ એક મુરતી છે ? તું શું મોહ્યત અને મરવતનુંજ એક મંદીર છે ? કેમ બને ! માહરો અનુભવ, જે મેં ગયાં પ્રકરણમાં વીગતવારે બ્યાંન કરી કહ્યો છે તે તો, બહાલાં વાચનારાંઓએ જોયું હશે તેમ, ખીલકુલ જુદોજ સારાંશ સમજવી આપે છે ! એ શું બનવાજોગ હતું ? એ શું માનવાજોગ હતું ? જે માહરા મુવા પછી જીવીજ ન શકવાની વાત કરતી હતી— જે અશોષ ને તેડીનીજ એક પ્રતીમા ને પુતલી હતી, જેના કરારો ને વિશ્વાસમાં સરબસર પાકીજગીજ વસેલી હતી, ને જેનાં બદનના એક સ્પર્ધથી પણ તે રેહતી ને વસતી હતી તેની આસપાસની હવા જાંજો પવિત્ર થતી હતી તે બાવજા અંતે એટલી બેવજા થઇ કે માહરા જીવતાંજીવત મને હીણનાર ને ધિક્કારનાર માહરા એક શત્રુનેજ પરણી ગઇ ?

માહરી મધુર મે ! તે શું કરવા સર એલેક જેવા એક શ્રીમંત કમીનાને પરણી ગઇ હશે તેજ મને સમજાયું નહીં. તેને શું કોઇએ જોરજીલમથી પરણાવી હશે ? શું તેને એ દુખભરી ફરજ પાડ્યામાં આવી હશે ? દેખીતી રીતે માહરાં મોહોતના સમાચાર ફરી વલ્યા પછીથી થોડુંએક તે એમ પરણી હતી, તો શું માહરાં મરવાની તેણીએ વાટ જોઇ હશે ? તે તો માહરા મુવા કેડે જીવીજ નહીં શકવાનું કેહતી હતી ? તે તો મોહોત સુધીની શીદાગીરી ને પાક ઓસ્ત-

માસ્તે આસ્તે સધળું તેને પુછી લીધું.

તેણીએ ખી બધા તેજ જવાબ દીધા. ટુંકમાં, પેલી પોરીની હેલી દરેક વાત સાચીજ સિદ્ધ થઇ.

અંતે હું હાલ બેહાલ ત્યાંથી નિકળી ગયો, ને ભટકી ભમીને તે .
ત માહા કકલાત વચ્ચે પુરી કરી. તે પછી ખીજે દિવસે ક્રિસમસ કે
ડયો, ને ત્યારે મેં માહરી મધુરી મેને દેવળનાં લિક્ષુકામાં લળી
જઇને રૂપરૂમાં જોઇ તે આ વારતાની શરૂઆતમાં આપણે વીગતવારે
લાંચી આવ્યા છીએ. તે પછી શું થયું તે બહાલાં વાંચનાર તમે
જેયું. હું બેહોસ ને ખીમાર થયો, ને સર એલેકના બાગબાન એમ-
નાં ઘરમાં મને આશરો મળ્યો, કે જ્યાં સાંજે થવા પછી વળી
તેજ લલા આઢમીએ સર એલેકનેજ ત્યાં પોતાના હાથ નીચે એક
માલીની જગ્યા આપવાની મને આફર કરી !

અને ત્યારે હવે ? શું માહરે એ નોકરી કબુલ કરવી ? માહરી
મેનો વાલી નહીં તો શું માહરે તેનો ખીદમતગાર ને માલી થવું ?
તેણીની રૂપરૂમાં રહેવા, તે કાંએ મને એમ બેવફા થઇ તેની
માતમી મેલવવા શું માહરે આએ નીચ નોકરી મંજુર કરવી ? મગર
એજ ખરો રસ્તો હતો !

“પેહેલે જરા તુંને અસીકું લાગશે તો ખરું, સ્મીથ,” તે કહતો હતો—કેમજે મેં તેઓને ત્યાં માહરું નામ સ્મીથ કરીનેજ અડાવ્યું હતું. “પેહલાં જરા તુંને અસીકું લાગશે, પણ ગમ પડી જશે તો પછી મુશ્કીલ થવાનું નથી. તું ગમે એટલું છુપાવે, પણ મેં તુંને કહ્યું તેમ હું આદમીની જાત પારખી શકુંછ, ને તેથી હું જોઈ ને કહી શકુંછ કે તેં આગલ સારા દાહાડાઓ જોયલા હોવાજ જોઈએ; વારતે માહરા દોસ્ત, તુંને એ મજૂરીનું ને હલકું કામ કરવા પેહલી દરોલમાં લાવશે તો નહીંજ, પણ એક વાર તમેહ થઈ જશે તો પછી કંઈ નહીં.”

“તે હું કબુલ કરુંછ,” મેં તેને રાજી રાખવા એકમત થતાં કહ્યું; “પણ આજ ને આજ મેહેરબાનીકરીને મને મોટા બગી-આમાં લેઈ જતા ના.”

“તેની શીકર નહીં,” એમલે હીંમત આપી; “આજે તો હું તુંને મેહેલનાં બાવરચીખાનાંની આસપાસની તરકારીની વાડીમાંજ કામ બતાવશ, ને પછી મામલો જોઈને આગલ વધશું.”

મેં તેનું હેસાન માન્યું, ને બાગમાં પોંહોંચવા પછી તેણે તેજ બાબુએ મને થોડુંક કામ સોંપ્યું. એ રીતે જ આદમીને માહરા કરપીણમાંકરપીણ શત્રુ તરીકે હું માહરાં જનોજીગરથી ધિક્કારતો હતો તેનીજ નોકરીમાં બીજી મરતબા હું તેની જૂમીનની ખેડણીની નોકરીમાં ઉતરી ગયો. એ શું સરજતની થોડી અજાણી હતી ?

મેં ખરાં દીલની મેહેનતથી ત્યાં કામ કર્યું, અને હું એ રવેસે ત્યાં રાકાયલો હતો તેટલાં સર એલેક તે બાબુએ આપીને માહરાથી

ચારીનાજ કસમો લેતી રહી હતી? શું તે માહરાં મુવા બાદ થોડુંક
હુંધી માહરી યાદને બી વફાદાર રહી ઇજગત આપી નહીં - શકી?

પણ તે ખુશીથી પરભૂથી હોએજ નહીં. સૌ કેહતાં હતાં ને
મેં પોતે પણ નજરેનજર બેયું હતું જે તેણીની અદા સદાની
પોકાતુર ને ગમખવાર હતી. તેને માટે સાહદે કદી બી કાંઈએ હસતી
પ્રાંભળી ન હતી. તે હંમેશ એકાંત સાંધતી. તે એકલી પડવા ને
ચોતાના વિચારો સાથે એકલીજ એસવા ઘણી રાજી થતી કેહેવાતી
હતી, તો તે બધાંનો બાએસ શો? ખરેખર, આ એક ભેટી ઉખ્યાણું
હતું. આ હીણાયલાં લગ્નમાં કાંઈ બી મોતેખર મોટો ને ઉડો ભેદ
તો, ને મેને માટે સેવટનાં અનુમાનપર આવવા પેહેલાં તે માહરે
પોહોધી કાઢવા ને તે નિર્ણય કરવા માહરી ફરજ હતી; તો તે બધા
ભમટા વિચારો કરીને માહરી બહાલીના બગીચામાં એક ખીદમતગાર
માલી)ની નોકરી મેં નામંજુર નહી કરી તે પ્રત્યે શું માહરાં વાંચ-
નારાંઓ કરી બી રીતે તાબુબ થશે?

વળતે દિવસે હું એબલ ભેગો ઘડકતાં જીગરે ને જલી જતાં
દિવ સાથે માહરી એ નવી નોકરી પર ગયો. માહરી ઓશક અતે
ભતધસક, અલબત, પાર વનાની હતી. આ માહરે માટે એક તદન
વાજ તોરનો કાંઈ જુદોજ અનુભવ હતો, અતે તેમ છતાં ભલો
મેબલ તો માહરાં મનની મુજવણુ જરા બી સમજ્યા વના તેની
ટપટખોર રવેસે આખે રસ્તે ખુશમિજજી બકવાત કરતોજ ચાલ્યો.
! જોતો ન હતો કે હું તેની એ ભેગદુખણુ મુતલગ સાંભળતો
! હતો!

તે એક ઘણાજ દીલપેઝીર બાગ હતો. તેની આસપાસ ઉંચી દીવાલ ભરી લેવામાં આવી હતી કે જેથી તે બાંતુને પ્રિય થઇ પડેલાં તેણીનાં એકાંતમાં કોઇ બેઅદ્ય નજર જરા એ હરકત ન કરે. તેણીના પોતાના ઔરડાઓનાં બારણાં બારી એ બગીચામાંજ ખુલતાં હતાં, અને મોટા ઝુમખાદાર વૉલનટનાં ઝાડોથી તે બગીચાને છાંયડાવાદો ને ઠંડક આપનારો કરવામાં આવ્યો હતો. તે એક તમામ તરોતા-જગીભરી જગ્યા હતી, અને એવી એક અસાધારણ ખુબસુરતીનાં તેજને બેસતી આવે અથવા વધતી ઝલેહ આપે એવુંજ તે એક ખુશનુદ્ધ ધામ હતું. તેમાં બેઠકો જગેજગ હતી, પણ એક મોટાં સીડાર ઝાડને છાંયડે લેડીશીપ માટે એક ખાસ ટેબલ અને થોડીક ખુરસીઓ ગોઠવેલી હતી. તે એ લેડીશીપનું ઘણુંજ માનીતું ખુણું હતું, અને નોકરનફરો કાનપર પડીને એકમેકને અવારનવાર ફેહતાં સંભળાયાં હતાં કે એ ખુણાંમાં એકલી એકલી રડતાં ને મોતી સમાન આંસુ ખેરવતાં તેઓએ અચ્ચાનક કામેકાજે તેની નજદીક જઇ લાગતાં તેને ઘણી વાર પકડી કાઢી હતી! તેજ બાબુએ, વળી, તે ટેબલ ખુરસીની ઔરદુમાં તેણીની નહાની બેળીને માટે એક નહાતું રટુલ ગોઠવેલું હતું, જે પર હાલમાં બી હાય પગ છુટા કીધેલી દેખીતી મોંઘી કીંમતની એક “ડૉલ” મોબુદ પડેલી હતી.

ત્યાં અમો દાખલ થયા ત્યારે તે બગીચામાં કોઇ ન હતું, અને તે છતાં બાણે સ્વભાવિક અદ્યની શીકરથી અમો ધજજતથીજ ત્યાં દાખલ થયા. લેડીશીપનો રાજ ને ટેકજ એબલ ફેહતો હતો કે તે કીસમનો હતો. તે બધાં સાથે નમાની માયાળુ ને મીઠી હતી—

થોડેક છેટે એળલ સાથ વાત કરતો હતો. તે પોતાના ઓરડાની બાજુની “ફરનરી” વિશે તેને કાંઈ કહેતો હતો. મેં કાંઈ તેના બાજુ જોયું નહીં પણ તેણે મને જોયો, અને એળલને પુછ્યું, “એ આએ આર જૂવી મોટી દાહરીવાલો આહરસ ડોણ-પેલોજ કે?”

એળલે હા કહી.

તે ઉપરથી તે માહરી પાસે આવ્યો, અને મને જોયો થઈને માહરી ટોપીને આંગણી લગાડવીજ પડી. ઓ, તે દુખલરી સરજત!

તેણે સીગારનો મોંઢમાંથી ધુમાડો કાઢતાં, ડોકું હલાવી, મુર-ખીગીરીથી માહરી સલામ મંજુર કરી.

“હું તમોને સાજ થયલા જોઈને ખુશી છઉં,” તેણે દમામથી કહ્યું; “એ માહરો બાગબાન ધણો સારો માણસ છે. લેડી જ્લેન ખી તમારા પર ધણાં મેહરબાંન હતાં. તેવણુ તમારી ધણી દયા ખાતાં હતાં.”

“લેડીશીપનું માહરાપર અતીધણું હેસાંન થયું, સર એલેક,” મેં માહરી નાઉમેદી જેમ તેમ છુપાવી જેહમત સાથે જવાબ કર્યો; અને પછી માહરા મોટા છુટકારા વચ્ચે તે પાટલુનનાં ઉંડા ગજવાં-ઓમાં હાથ નાંખી લાંથી ખીડીનો ધુમાડો પુકતો આગળ ચાલ્યો.

“કાંએ, એ કામ તુને ઠીક પડશે કેની?” તે સ્હાંજે અમે -ધરે ગયા ત્યારે એળલે પુછ્યું.

મેં હા કહી, ને ખીજે દિવસથીજ લેડીશીપના બગીચામાં કામ-પર જવાની માહરી ખવાહીશ જાહીર કરી. તે એળલને ઘણું ગમ્યું, અને, તેથી, માહરી માંગણી અનુસાર ખીજે દિવસે મને લેડીશીપના ખાસ બગીચાનો હવાલો આપવામાં આવ્યો.

યાવ ઉભાતા હોવાની વાત !

“અહીં દેખીતું ધણું કામ છે,” એમલે જરી રાખ્યું. “આંઠેક દાહાડા તકે તો ચાલશેજ ચાલશે.—હાલમાં આએ લોન ઉપર પુલો રોપવાનું જરી કર. એ બધું પુરું થશે પછી તો રોજ તું એકેક કલાક એ બગીચાપર લેશે તો ખસ થશે.”—અને એમ કહેનાં મને માહરું કામ બતાવી અને થોડું આગળ રહીને શરૂ કરાવી છેલ્લે તે ત્યાંથી પોતાને કામે લાગવા બાહરે જતો રહ્યો.

હું હવે તે બગીચામાં એકલો પડ્યો.

એકલો પડીને “અંથરસ્ટન હોલ”ને તેના પુર બાહારમાં હું જોવા લાગ્યો. તે એક દમભદાર અને ધણો કુશાદે મેહેલ હતો. તેના ઉંચા મિનારાઓ, કુશાદે બારીઓ, ફરતા બગીચાઓ વિગેરેથી તે એક ખરેખરી સુશોભીત ઇમારત નજરે આવતી હતી.

એમલ શું બકવાત કરી ગયો હતો તે મેં ભાગ્યેજ સાંભળ્યો હોય ! તે બોલતો હતો ને હું પાનછેરયો હલાવ્યા કરતો હતો. માહરું તો ધક ધ્યાન બધું માહરી મીઠી મેમાં ભરાયું હતું. તેને એક વાર ફરીને ધીરજથી ને ધ્યાનથી રૂબરૂમાં જોવા માહરી તસતસ થઇ રહેલી ચશ્મે તરસતી હતી. હું તેનાસે હોઠ ઉઘાડીને એ વાત કરવા પાંમશ અથવા તો ગાયનના મીઠા સરોદ જેવો તેનો મધુરો સુસ્વર પાછો માહરે કાંતે સાંભળવાને ભાગ્યશાળી થવશ એવી મને કશી ઉમીદજ ન હતી, પણ એક વાર રૂબરૂ ધીરજથી ને ધ્યાનથી ફક્ત તેને જોઈને માહરા આજોઈ જીવને કરાર આપવા હું ઉસ્કેરાઈ રહ્યો હતો. તે હવે બીજાની થઇ હતી—મને હીણનાર ને ધિક્કારનાર માહરા તુમાબી

તે ધીમેથી બોલતી ને તાંણીને તો કાઢને કદી કશું કેહતી બી પણ નહીંજ, અને તે છતાં નોકરનફરો તેનાથી દમ્ભેલાં ને થથરેલાં રેહેતાં ! તેણીની હાલચાલની ગંભીરતાજ ગોચા એ અદભૂત ને ઇજ્જત તેણીને માટે સૌને ફરજિયાત કબુલ કરાવતી !

“આએ લેડીશીપની ઘણીજ માનીતી જગ્યા છે,” અમે અંદર દાખલ થવા કેડે એખલ માહરે કાને લાગી કેહતો હતો. “એ બાબુની બેઠક આગળનું ઘાસ અવારનવાર ત્રીમ કરવાજ કરજે, ને ટેબલ ખુરસી સર્વે કાંઈ ઘણુંજ સફા રાખવાનું. વળી તેઓ અહીં વાંચવા આવે ત્યારે ત્યારે બનતાં સુધી તેવણની નજરે નહીં આવે તેમ દાંએઆંએ થઈ જવું. કાંઈ વખત ચોપડી કે સીવવા ભરવાનું અહીંજ મુકીને ભુકી જાએ તો પછીથી તું મેહેલમાં જઈને તેઓને તે હથોહાથ પાછું આપી આવજે.—પણ ઓ લેઓ, અહીં આએ ચીનઈ કુડાંનો ખુરદો થયલો દેખું !”—તેણે સીધી વાત પરથી આડો ઉતરી જતાં કહ્યું. “એ પેલી બેબીનાં કારસ્તાન; પણ ખજરદાર, સ્મીથ, બેબી ગમે એવો બગાડ કે નુકશાન કરે પણ તું કંઈ જરા બી ચીરડાતો કે તેને ધમકાવતો ના. લેડીશીપને તે ગમશે નહીં. એ લેડીશીપનું ઘણું લાડકું ને વહાલું ફરજંદ છે. તે જ્યારે બી બાગમાં કંઈ ભાંજફેડનો બગાડ કે ઝાડપાનનું નુકશાન કરેછ ત્યારે લેડીશીપ સામાં હસેછ. કાંઈજ વખત તેને જરા ધમકાવેછ; વાસ્તે તે અચ્ચાંને ધમકાવાનું આપણું કામ નહીં !”

હું ધમકાઉં ?—માહરી મેનાં માનીતાં ફરજંદને હુંજ ધમકાઉં ! કેમ અને ? ભલો એખલ—તે શું બિચારો જાણે માહરાં દીલમાં દર-

યાંવ ઉભાતા હોવાની વાત !

“ અહીં દેખીતું ઘણું કામ છે,” એમલે જરૂરી રાખ્યું. “ આંઠેક દાહાડા તક તો ચાલશેજ ચાલશે.—હાથમાં આગે લોન ઉપર પુલો રોપવાનું જરૂરી કર. એ બધું પુરું થશે પછી તો રોજ તું એકેક કલાક એ બગીચાપર લેશે તો બસ થશે.”—અને એમ કેહનાં મને માહરું કામ બતાવી અને થોડું આગળ રહીને શરૂ કરાવી છેલ્લે તે ત્યાંથી પોતાને કામે લાગવા બાહરે જતો રહ્યો.

હું હવે તે બગીચામાં એકલો પડ્યો.

એકલો પડીને “અથરસ્ટન હોલ”ને તેના પુર બાહારમાં હું જોવા લાગ્યો. તે એક દમામદાર અને ઘણો કુશાદે મેહેલ હતો. તેના ઉંચા મિનારાઓ, કુશાદે બારીઓ, ફરતા બગીચાઓ વિગેરેથી તે એક ખરેખરી સુશેલીત ઇમારત નજરે આવતી હતી.

એમલ શું બકવાત કરી ગયો હતો તે મેં ભાગ્યેજ સાંભળ્યો હોય ! તે બોલતો હતો ને હું પાનછેરયો હલાવ્યા કરતો હતો. માહરું તો ધક ધ્યાન બધું માહરી મીઠી મેમાં ભરાયું હતું. તેને એક વાર ફરીને ધીરજથી ને ધ્યાનથી રૂબરૂમાં જોવા માહરી તસતસ થઇ રહેલી ચક્ષ્મે તરસતી હતી. હું તેનાસે હોઠ ઉંઘાડીને બે વાત કરવા પાંચશ અથવા તો ગાયનના મીઠા સરોદ જેવો તેનો મધુરો સુસ્વર પાછો માહરે કાંને સાંભળવાને ભાગ્યશાળી થવશ એવી મને કશી ઉમીદજ ન હતી, પણ એક વાર રૂબરૂ ધીરજથી ને ધ્યાનથી ફક્ત તેને જોઇને માહરા આજ્ઞેદ્દે જીવને કરાર આપવા હું ઉસ્કેરાઇ રહ્યો હતો. તે હવે બીજાની થઇ હતી—મને હીણુનાર ને ઘિકકારનાર માહરા તુમાખી

તે ધીમેથી બોલતી ને તાંણીને તો કોઇને કદી કશું કેહતી બી પણ નહીંજ, અને તે છતાં નોકરનફરો તેનાથી દબેલાં ને થથરેલાં રેહેતાં ! તેણીની હાલચાલની ગંભીરતાજ ગોચર એ અદબ ને ધજજત તેણીને માટે સૌને ફરજયાત કબુલ કરાવતી !

“આએ લેડીશીપની ઘણીજ માનીતી જગ્યા છે,” અમે અંદર દાખલ થવા કેડે એબલ માહરે કાને લાગી કેહતો હતો. “એ બાબુની બેઠક આગળનું ઘાસ અવારનવાર ત્રીમ કરવાજ કરજે, ને ટેબલ ખુરસી સર્વે કાંઈ ઘણુંજ સફા રાખવાનું. વળી તેઓ અહીં વાંચવા આવે ત્યારે ત્યારે બનતાં સુધી તેવણની નજરે નહીં આવે તેમ દાંએબાંએ થઇ જવું. કોઇ વખત ચોપડી કે સીવવા ભરવાનું અહીંજ મુકીને ભુલી જાયે તો પછીથી તું મેહેલમાં જઇને તેઓને તે હથોહાથ પાછું આપી આવજે.—પણ ઓ લેઓ, અહીં આએ ચીનઇ કુડાંનો ખુરદો થયલો દેખું !”—તેણે સીધી વાત પરથી આડો ઉતરી જતાં કહ્યું. “એ પેલી બેબીનાં કારસ્તાન; પણ ખચરદાર, સ્મીથ, બેબી ગમે એવો બગાડ કે નુકશાન કરે પણ તું કંઈ જરા બી ચીરડાતો કે તેને ધમકાવતો ના. લેડીશીપને તે ગમશે નહીં. એ લેડીશીપનું ઘણું લાડકું ને વહાલું ફરજંદ છે. તે જ્યારે બી બાગમાં કંઈ ભાંજફેડનો બગાડ કે ઝાડપાનનું નુકશાન કરેછ ત્યારે લેડીશીપ સામાં હસેછ. કોઇજ વખત તેને જરા ધમકાવેછ; વાસ્તે તે બચ્ચાંને ધમકાવાનું આપણું કામ નહીં !”

હું ધમકાઉં?—માહરી મેનાં માનીતાં ફરજંદને હુંજ ધમકાઉં ! કેમ અને ? ભલો એબલ—તે શું બિચારો જાણે માહરાં દીલમાં દર-

હતી! અને તે છતાં તે હતી એ માહિતીજ જાણે માહરી રગેરગ ને નસેનસમાં ખુશાલી ફેલાવી રહી હતી!

પણ એમ કેમ ચાલે? અંતે મેં ખાડી આંખે જોયું. તે મેજ હતી. તે હાલમાં લીલીના ક્યારાઓ વચ્ચે ફરતી હતી. તેનો ચેહેરો ખરેખરે શોકાતુર ને અદા ગંભીર હતી; અને તે છતાં ચાહ, તે ચેહરાની ચમક! તે ખુદાઇ તુરતું ખરી રીતે ખ્યાન કરવાને કદી કોઇ કલમ સમર્થ થનાર નથી.

તેણીએ જમીન પર પડતો એક સફેદ મજલીનનો ટ્રેસ પેહેડયો હતો, અને તેની ઉપર કીંમતી ક્રીમ કલરની રીળન અને સફેદ લેસ હતી. એ પોશાકમાં તે જાસ્તી શોભતી હતી.

તે એમ ફરતાં ફરતાં એક કમળનાં પુલ ઉપર વાંકી વળી, અને ત્યારે તેનું મુખકમળ તે ખરાં કમળની અસલ્યાતને વટીક જાણે શરમાવતું રહ્યું. તે એક દીલકસ મુકાબલો હતો, ને તે મને જોતી ન હતી તે તકનો લાભ લેઇ મેં તે મુકાબલો એકાગ્ર ચિત્તથી જોયો ને તપાસ્યો.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

તે આગળ કરતાં વધતી ખુબસુરત થઇ હતી. હું તેને છોડી ગયો ત્યારે તે એક જવાન છોકરી હતી—હાલ તે તેની ચાલ ઢાલ

સગા સર એલેક્ટ્રીકની પરણેતર થઈ હતી, અને તે છતાં હજી બી મને તે પોતે તો માહરા જનથી જ્યાદા હતી એ માહરાં બેનસીય નસી-બની કેવી કારમી સરજત હતી !

તે છેક બપોર પછીજ તે બાગમાં આવી. તેના ચોરડાને લગતું બારણું એક મોટા બખડાટ સાથે ખુલ્યું. મેં જાણ્યું કે તે માહરી બહાલી મે હતી. તેના વગર કોઈ બીજું તે ખુલે ને એ તરફ આવે એમ હતુંજ નહીં.

માહરું જીગર હવે હું સાંભળી શકું તેટલાં જોરથી ધપકવા લાગ્યું ! હું જીરેન્યમને કરતો એક ક્યારો કરતો હતો તેવામાં તે આવી. તે આવી.

તે આવી. જાણે એક ફિરેસ્તાની ત્યાં આમદ થઈ હોય તેવી તેનાં આવવાથી તે આસપાસની હવામાં વટીક એક ક્ષેત્રે અશોષની ખુશનુદી પસરી રહી. તેનાં નરમ કુલ જેવાં પગલાં મેં બાગમાં આવતાં સાંભળ્યાં, અને તાજુબ કે જે પ્યારો, પનોતો, માનીતો મીઠો ચેહેરો જોવાને માહરી ચશ્મો આ કીસમે તરસતી રહી હતી તે હવે આંખ ઉંચકી જોઈ ક્ષેવાની હું કેમે કરતાં મુતલગ હીંમત કરી શક્યો નહીં ! એ મને એકાએક શું થયું હતું ?

મિનીટ પર મિનીટ ગળડી ગઈ, પણ મેં આસપાસ જોયું નહીં. મેં તો નિચી મુંડીએ ને ઘુજતે હાથે માહરું કામ કરાજ કીધું. તેણે મને જોયો નહીં, ને જોયો હોય તો કશી પરવાહ કરી નહીં. ફક્ત તે એ તરફ હતી એ વાતની માહરી માહીતી ને ખાત્રી ઉપ-તરાં તેણીની હાજરીની બીજી માહરા કને પુરવારી એક બી નહીં

મીલકત હતી—માહરી નહીંજ ! માહરો હવે એકે હક એ મીલકત પર રહ્યો ન હતો.

પણ એ માહરી હીણભાગ્ય સરજત સાંમે હું ટકી શક્યો નહીં. મેં જોયું કે એ દુખનો દેખાવ-જે મને એટલાજ કારી જખમે મિસાલનો હતો તે જોયા કરતો હું માહરો અદમ્ય, ફરજ અને દાનાઇ એ સઘળું લુલી જવશ—તેને લેટી પડવા, તેને દિલાસો દેવા અને ચુમીઓથી તેનાં આંસુ ધોહી નાખવા માહરો જીવ તલ-પાપડ થતો હતો, અને તેથી હું ત્યાંથી ઉઠીને એકદમ બાહર જતો રહ્યો.

તે આખો દિવસ માહરો એક દીવાનાનોજ અવતાર હતો. તે બહાલો રડમસ ચેહેરો માહરી આંખ આગલથી જરા થઇને ખસ્યો નહીં. તે કાંએ એટલી દર્દમંદ ને દુખી હતી તેજ મને સમજાયું નહીં. તે જો માહરે માટે એમ હજી સુધી વીસાપ કરતી હોએ તો એવી તે બાવફા દીલર્યા મને અને માહરી યાદને બેવફા થઇ એવા એક કપાત્રને પરણીજ કાંએ હશે તેજ મને મુતલગ સહમજ પડતું ન હતું !

મગર સંજોગ ને સરજત જે કરે તે કાઇ નથી કરતું. માહરી ખુશાળી ને અજાયબી વચ્ચે બીજેજ દાહડેથી લેટી ગ્લેનને પોતાના એ માનીતા બગીચામાં કંઈ કંઈ ફેરફારો કરાવી લેવાનું મન થયું, ને તેથી નજદીક એક મહીના દાહડાનું ખાસ્સું મળહતું ત્યાં કામ નિકળ્યું. તેણીને ઘણાક ક્યારાઓ ફેરવાવી લેવાનું અને ચોક્કસ ઠંકાણે નવીન ક્યારાઓ કરાવી લેવાનું સુઝયું અને ગમ્યું, અને એ રહેએ હવે તેણીની નજીક ને નજીકજ રહેવાનો જાણે માહરે માટે એક

સુભાગ્ય સંલોગ બની આવ્યો.

તે ધણુંકરીને એકજ તોરથી કામ લેતી થતી.—સિવાય કે કોઈ દહાડે તે સહવારે નાસ્તા આગમ્ય જો આગમાં આવી જતી તો પછી આખો દહાડો ત્યાં પાછી ફટકતીજ નહીં. તેનાં નરમાસભરયાં પગલાંમાં હું તો હંમેશ એક જાનની અશાંતી જોતો, અને તેની સ્વપ્નવત આંખો, ખીડેલા હોઠ, મુઠ્ઠી વાલેલા હાથ અને એ વતરોગે એકથી અનેક શાહદતો પુરવાર કરવાને મોબુદ અને બસ હતી જે તે મધુરી બાળા તે પરણ્યા સંસારમાં પુરતી અસુખી હતી.

વળી કોઈ કોઈ બપોરે પોતાનું સીવવા ભરવાનું કામકાજ અને ચોપડીઓ લખને તે બાહર આવતી, ને પેલાં સીકાર હેઠળની પોતાની બેઠકપર બેસતી. એ વખત હું કાંઈ ખમ્મસ તેણીનું ધ્યાન ખેંચાય તેમ તેના રસ્તામાં આવતો નહીં, પણ દુરથી જેમ એક કાલજીવંત માવતર પોતાનાં પ્યારાં બચ્ચાંની પાસથાની કરે તેમ તેને જોયા કરતો, ને તેની ચોફી કરતો !

એક દાહડે તે છેક સાંહજે આગમાં આવી. એ વખતે ધણાંક ખરી પડેલાં પાતરાં ને કરમાઈ ગયેલાં પુકોના ઢગનો બોજ ઉપાડીને હું બાહર લઇ જવાની તૈયારીમાં હતો, અને તે વખતે તે આવી ત્યારે તે તેણીના ધવનીંગ દ્રેસના દોરાથી મોહ પામી હું જાણે છેક બેચા-ખરો—લાંબુબુકો થઇ ગયો ! તેની ગોરી નગ્ન ગરદન ઉપર હીરાનો એક હાર ઝલઝલ થતો હતો, ને સદાચંથી બાંધેલા તેના મુંવાલા ચક્રતા ભરાવદાર આગમાં હીરાનો એક સ્ટાર રેશમી મારતો હતો. ને આજે વખત પાખરી માદરી પાસે આવી.

“જરા જોવોની,” કાંઈ બાગમાં સારી રીતે ખીલેલા ગુલાબ છે?” તેણીએ પોતાના વાંસલી જેવા મીઠા મોહક શરોદે સરેસ્તાની નર-માસ ને મીઠાસથી કહ્યું—અને આહા, છેલ્લા અમો મોહોત સુધીની શ્રીદાગીરીનાં અરસપરસનાં વચનોની આપલેથી છુટાં પડ્યાં હતાં તે પછીના આ તેનાં પહેલાજ સુવચનો હું શ્રવણ કરતો હતો !

હું તે ગુલાબો સોહધવા દોડતો હતો, કે જ્યારે તેણે મને થોભાડી કહ્યું, “તમોને નહીં મલે તો એબલને પુછજો. તે માહરો ટેસ્ટ જાણેછ. મને કેવાં ગમેછ ને જોઈએછ તે તેને ખબર છે. તે તમને સોહોધી આપશે. ”

હું જવાબમાં નમ્યો.

એબલ કે ખીજે કાંઈ ખી એ માહરી માનીતીનું કામ કરે તે માહરું અદેખું જીગર કેમ રળ આપે? મેં પોતેજ, તેથી, તેને ગમતા ગુલાબોનો એક ઝુમખો એક તડાકે તૈયાર કર્યો, ને તેનો એક દીલ-જીત તુરે બનાવી તેની નજદીક લઇ ગયો, જે તેણીએ હસીને એક મધ જેવાં મીઠાં “ઠુંક યુ” સમેત પોતાને હાથ લીધો. તાજુબ એટ-લુંજ હતું કે એ દરમ્યાન હમાંણું કે એ આગમચ તે મુતલગ માહરા એહેરા લણી જોતી ન હતી ! તે વાત કરતાં ખી બનતાં સુધી નજર મારાપર ઠેડવતીજ નહીં.

તેણીને તે ગુલાબોની ગોઠવણ ઘણીજ ગમી. “ઘણી સરસ રીતે તુરે બનાવ્યોછ,” તેણીએ મીઠાસથી કહ્યું; “તમેજ બનાવ્યો કે?”

મેં નમીને હા કહી. ઓ, જો તે જાણતે કે એ તેની ખીદમત કરનાર અને તેને હા કેહનાર પોતે કાણુ હતો !

મેં જોયું હતું કે તે દાહડે હાલમાં કાંઈ ખાણીખીણી હતી, ને તેથીજ તે સ્થાંજે તે માહરી વહાલી એટલી બણીહણીને તૈયાર થઈ હતી; અને તેથી તે રાતના તેના ઠંઠરામાં લલુકદાર રોશણીના ભરાવામાં તેને એક નજરે જોઈ લેવાનો માહરો લોભ હતું માહરાં દીલમાં સમાવી શક્યો નહીં. એ ઉપરથી તે રાત્રે હતું એવજ અને નેલીની નજર ચોરાવી છુપાછુપ પાછો હાલ તરફ એક હેરથું લઈ આવ્યો.

તસીએ મને ચારી આપી. હતું જઈને બાગમાંનાં એક મોટાં ઝાડને એથે અંધારામાં એવી રીતે છુપાયો કે ડુંછંગરૂમને લગતા ફરતા વરંદાની બારીઓમાંથી અંદરનો તમામ દેખાવ હતું ખુલ્લેખુલ્લો જોઈ શકતો હતો; અને ત્યાં છુપ્યો ઉભો રહી મેં તે માહાજીને તે મેલાવડાનાં પ્રમુખસ્થાને એક રાણીના રોળ અને દમામમાં માહલતી જોઈ, કે જ્યારે માહરો આપેલો પેટો નાંધેલો ગુલાબનો મધમધંતો તુરો તેણીએ પોતાની જાતીમાં ખોસ્વો હતો એમ જોતાં માહરા શ્રવમાં ઝોર બી મોટા સંતોશનું નવું શ્રવન બરપા થયું. તેણીના કાનમાં અને ગલાંમાં ઝગઝગીત હીરાઓ ઝલઝલી રહ્યા હતા, અને દીવાની રોશણીમાં તે કાંઈ એટલી બધી તો મનોહર નજરે આવતી કે બુવાન્યાઓનાં ટોજેટોળાં તેની પુકેપુક લમતાં હતાં, અને તે જ્યાં જતી ત્યાં નજર દોડાવતાં રહ્યાં હતાં તે જોઈ હતું કશીજ રીતે તાજુબ થયો નહીં.

તાજુબ થયો નહીં મંગર અદેખો તો થયો. અરે, એ માહરો લડ—એ માહરી નજરનો શીકાર—અને તેની ને માહરી વચ્ચે

સરજતે કેવો દયામણો ને ડરામણો ફેરફાર કરી મેલ્યો હતો ! મેં એક ઉંડો નિશ્વાસ નાંખ્યો.

તે બધાંસે મલતી ને નરમાસથી વાતચીતો કરતી હતી-પણ આહા, પેલી તેની આંખની હેઠાંભૂંમાંની ગમી તો તે ભલુકદાર રોશણીમાં બી એક રોશણ ચેરાગ જેવીજ પ્રગટ જણાઈ આવતી હતી. તે શું ત્યારે આ બધી ખુશીના ઢોંગ માત્ર કરતી હતી, ને બાતેનમાં જખમી અને દુખીજ હતી ? બીજી અબળાઓ જુઠા જુઠા ઢોંગથી હસવું ન આવે ત્યારે બી ચીચ્યારીઓ પાડી હસતી સાંભળાતી હતી, પણ મીઠી મેને તે રાત્રે વટીક કાઢ્યે જરા બી મોટે રહાદે હસતી સાંભળી નહીં !

તેને એ દરમ્યાંન કાઢ્યે ગાવા કહ્યું, ને તે જઈને ત્યારે પ્યાનાપર બેઠી; પણ આહા, ત્યારે બી શોકાતુર શરોદે “ગુમ થયલું ગોહર” એ નામનો એક “પીસ” તેણીએ વિજળીની ઝડપે પોતાનાં નરમ પુલ જેવાં આંગળાઓ પ્યાનાની ચાવીપર દોડાવીને એવું તો એક દીલજીત ગાયન વગાડ્યું ને ગાયું કે હુંજ નહીં પણ તે આખી મિજલસ ખરાં દીલની આફરીનમાંજ હલમલી રહી.

... ઓ, મેં જોયું કે તે માહરેજ માટે ગાતી હતી ! માહરું હૃદય શાખ પુકારતું હતું કે તે મને મુતલગ લુટી જઈ શકીજ ન હતી, ને એકથી એક હજાર પ્રત્યક્ષ પુરાવાઓ તેણીના સમાગમમાં આવ્યા કેકે હું હાલતાં ચાલતાં એ બાબે જોઈ શકતો હતો. એથી વધારે શું જોઈએ ?—અને ત્યારે મેં કકલાત સાથે માહરાં જીગરને પાછું ને પાછું પુછ્યું કે તે સર એલેક જેવા એક અધરમીને ત્યારે પંરણીજ

શું કરવા હશે? તેના પૈસા કે પદવી માટે તો હોયજ નહીં? કંદી નહીં. તેણીને પૈસા કે પદવીની તુંલા હતીજ ક્યારે? અને એ લગનમાં ત્યારે કાંઈ બી બીજો જુદોજ છુપોજ ઉંડો ભેદ હોવો જોઈએ, ને તે શો હોવો જોઈએ તે જાણવા માહરું જીગર ચીસ પાડી કલ્પાંત કરતું રહ્યું હતું.

બીજી સહવારે હું સકાલે માહરી નોકરીપર પાછો હાજર થયો. મને તે આગલી આખી રાત જરા જપ વળી કે ઉંઘ આવી ન હતી. માહરી માનીતી મને મુવેલો માનવા છતાં હજી મનેજ ચાહતી ને માહરે માટેજ શોક કરવા કરતી હતી એ વાતની ખાત્રી ને માહીતીથી માહરું તો જાણે બસ હવે માથુંજ ફરી ગયું હતું. ખરેખર હું ઘેલોજ ન થઈ ગયો એ એક મોજેજો થયો!

તે દાહડો ખુશનુમા અને તડકાંવાલો હતો, મગર ગઈ રાતની જેહેમત ને પરોણાગતની થાક પછી બહાલી મે આજે બાગમાં આવે એ વિશે હું ઘણો શંકાશીલ હતો. કદાપી નહીંજ આવે; પણ નહીં. બપોર પેહેલાં પેલું માહરું તે માનીતું બારણું પાછું ખુલ્લું, ને માહરી માનીતી મે પોતે બાગમાં આવી હતી તે વાતની માહીતીથી માહરે માથેનો સુર્ય, વાદલાં, હવા અને પ્રલો વટીક જાણે વધતાં ખુશનુદ ને તેજસ્વી બનેલાં મને લાગ્યાં.

તે પેલાં સીડાર નિચેની પોતાની બેઠક પરજ ગઈ નહીં. તે બાગમાં લટાર લેતી રહી, ને માહરી ઘણી અજબબી, ખુશાલી ને ગલરાત વચ્ચે ફરતી ફરતી તે આજે પણ પાછી માહરી પાસે આવી. હવે? હવે મને લાગતું હતું કે માહરે સદા છુપ્યો રહેવામાંજ મારી

સલીમતી અને તે બહાલીનું સુખ સમાયલું હતું. માહરે જાહીર થવા માટે હવે ખરેખર ધણું મોડું થયું હતું. હવે તે ખીજની થઈ ચુકી હતી તો માહરે જાહીર થઈ શું સાર કાઢવાનો હતો? એર તેથી કાઈ નવો અનર્થ ઉભો થવાનું સાંભવતું હતું ! તે મને મુવેલો માની આટલી દુખી હતી તો મને હૈયાત સાંભળી કેટલી વધારે રંજ પામે? મેં, તેથી, માહરે ભેદ છુપાવવાનોજ પવિત્ર કુસ્દ કરી મેલ્યો.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

તે માહરા પાસે આવી.

મેં, એમ છતાં, આંખ ઉંચકી તે દીલજીત મુખડા સામું જોવાની હીંમત કરી નહીં. હું હીંમત કરી શક્યોજ નહીં. મેં નિચી મુંઝીએ કામ કર્યા કીધું, કે જ્યારે મુરખીગીરીના દયાળુ તોરથી તે માહરે કામ જોતી ને તપાસતી એકાદ પલ ત્યાં થોખી.

“ક્રીસમસ ડેને દાહડે દેવળમાં ખીમાર થયા હતા તે તમેજ?” તેણીએ તે પછી મને ઘણીજ માયાથી પુછ્યું; “મને ખબર નહીં. મેં તો આજેજ સાંભળ્યું.”

હું હવે તાબરતોખ કામ પડતું મેલી ઉભો થયો, ને અદખથી માહરી ટોપી હાથમાં લઈ તેના સમક્ષ ખડો રહ્યો.

“હું તમોને સાજા થયજા જોઈ ઘણી ખુશી છું,” તે માહરા-

બુઝે મમતાથી કહ્યું; “હવે તમેને કેમ લાગેછ ?”

“હું સારી પેઠે છું, માહરાં લેડી, ” મેં ધીમે ધુજતે અવાજે જવાબ કર્યો.

“તમેને દેવળમાં ખીમાર થયલાં જોઈ માહરો જીવ બલી ગયો હતો, ” તેણીએ પાછું કહ્યું; “તમારાં શું અત્રે કે કેટ કોઈ સર્ગાં વાહલાં છેજ નહીં ?”

ઓ તે દયાલુ દીલ ! તે મીઠા હોઠ કે જે એક દેખીતા મુઝલીસ નાવારીસ માટે પણ આટલી બધી કદરદાંની જાહીર કરતા હતા !! એવી એકના પગપર નિસાર થઈ મરવામાં ખી મને લાગ્યું કે મોજ હતી !

મેં ના કહી, અને માહરાં કોઈ સર્ગાં વાહલાં ન હતાં એમ સાંભળી તે ઘણી અજબ અને દીલગીર થઈ.

“તમે આટલી મોટી ખીમારીમાંથી તરતનાજ ઉઠેલાં છેઓ તો ઘણી મેહનત કરતા ના,” તેણીએ કહ્યું. “હું એબજને ખી એ વિશે કેહવશ.”

આએ કેટલી બધી મેહરબાંની ! મેં માહરી શોકાતુર આંખો ઉંચકીને, તેથી, તેના લાણી આતુરતા સમેત જોયું, તે અમારી આંખસે આંખ મલી. એ વખત તે ચોંટી. તેણે માહરી આંખમાં અચશુચ એ શું જોયું ?

“તમે મને ખીહીધરાવી,” તે વહાલીએ પ્રીતકું દસીને કહ્યું; “તમારી આંખમાં આગલ હું એક ગ્રહસ્થને ઓલખતી હતી તેવ-
ણનીજ આંખતું કંઈ એટલું બધું તો એકમલતાપણું હું તો

જોડેછ ! તમારું નામ શું ?”

“ જૉન સ્મીથ, માહરાં લેડી, ” મેં માનથી પણ મનથી કાંઈક ગલરાતાં જવાબ કર્યો.

“ તમે હંમેશ આએ તરફનાજ રહીશ છેઓ ?”

“ નહીં જી, હું કંઈ જાન્યકનો આએ તરફનો રેહવાસી નથી.”

“ ઘણું અજબ જેવું; ” તે અરધું મોટે પટપટી;—“ આંખ-માંજ નહીં પણ અવાજમાં વટીક હું તે હુબહુ એકમલતાપણું જોડેછ ! તેવણુ બિચારા બેહેસ્ત પામ્યાછ. જાણે તેજ આંખ ને તેજ અવાજ !”

હું શો જવાબ દઉં ? હું ચુપ ઉભો રહ્યો. હું જો બોલતે તો માહરૂં પ્યારથી ઉભાતું દીલ ખાલીજ કરી દેતે !

“ હુન્યામાં કેવાં અજબ જેવાં એકમલતાંપણાં ખી બાજે વખત થઈ શકેછ, ” માહરો એહેરો કાંઈક વધારે ધારી ધારીને જોતાં તે બોલી—અને પછી પેલો કપાળપરનો કાપ જોઈ તે જરા વધતી ચમકી.

“ તમે શું લક્કરમાં કેથે નોકરી હતા ? ” તેણીએ વધતી તાલુખીમાં પુછ્યું.

મને હા કેહવા ફરજ થઈ પડી !

“ કેઈ રીજમીટમાં ? આએ કપાળપરનો જખમ શું કોઈ લડાઈમાં થયો હતો ?”

“ હા જી.”

“ કાંહા ?”

“ હિંદુસ્તાનમાં.”

“હિંદુસ્તાનમાં?” તેણીએ વધારે ગંભીરતાથી કહ્યું; “ઓ, મને કેહો કે તમે કેમ રીજમીટમાં હતાં? માહુરા એક ફ્રેન્ડ એક રીજમીટમાં હિંદુસ્તાનમાં કપાઈ મુવેલા છે તેથી પુછું.”

મેં જોયું કે આમ તો ભડકે પુટી જયા વના રેહનારજ નથી, માટે વળી પરીણામે સાર કુજ મેં ફક્ત ઉડાવનારા જવાબ આપ્યા. તે પોતાનો ટેક, દમામ અને દરજજે એ દરમ્યાન માહુરા જોડે વાત કરતાં જાણે ભુતી ગઈ હતી, પરંતુ તે તરતજ પાછી હોશમાં આવી. તેણીને લાગ્યું કે એક ન્હાના બાગ્યાન જેવા સાથ આટલી બધી હદ સુધી ને આટલો લાંબો વખત તક વાત કરતી થોડવાનું તેના દરજજની એક લેડી માટે નબોજું હતું, માટે તેણીએ હવે ટુકું કરતાં કહ્યું, “હું તમારે માટે ઘણી દલગીર છું. તમે દેખીતી રીતે ઘણી હાડમારીઓ ખમી છે.”—અને પછી પોતાની “પર્સ” કાઢી તેણીએ એક સોનાનો સૌવરીન માહુરા હાથમાં મેલ્યો. “તમોને તમારી ખીમારીથી ઘણો ખરચ થયો હશે,” તે મીઠી માહાણુએ કહ્યું; “આએ લેઓ.”—અને તે ચાલી ગઈ.

તે ચાલી ગઈ, કે જ્યારે માહુરાં ઇગરનાં ઉંડાંણથી નિકળેલી એક હાએ સુભાગ્યે તેણીના સાંભળવામાં આવી નહીં.

તેના આપેલો તે “સૌવરીન” આજે ખી હું માહુરાં ઘડ્યાંજના છેડામાં પેહેડું છું. તે એ વહાલીની નરમાસ ને માયાના એક મુસ્ત-ક્રીમ પુરાવા તરીકે માહુરી અંદગીના છેડા સુધી સાચવી રાખવાનો મેં કસ્ટ કર્યો છે.

તે મને ને મનેજ આહતી હતી! મને નહીં આહતી હોતે તો

માહરાં એકમલતાપણાના સખખે એટલી ઉશ્કેરાતેજ શું કામ? એટલી દયાથી મને “સાવરીન” આપતેજ શી રીતે? ખચ્ચીત, તેણીના પ્રમાણીક પ્યાર માટે મહારી ખાત્રી થવા કેડે તેણીના સમાગમમાં એમ છુપ્યો ને અલગ રેહતાં મેં જે કાંઈ ખમ્યું તે એકલા માહરા ખુદાનેજ રોશન છે!

ખીજે દાહાડે હું આગમાં કામ કરતો હતો ત્યારે નર્સ બેખીને લઇને બાહાર આવી. તે ધણુંજ ખુશમિજાજ ને રમત્યાલ ખચ્ચું હતું. તે તેની માતાનીજ મુરત હતી. હુબહુ ખીજ મેં! માહરં દીક્ર, તેથી, તે નહાતાં કુલ તરફ હેતથી ખેંચાઇ ગયું.

તે બાળકી માહરી સાથ રમવા ને મને બોલાવતી આવી, ને મેં બાળુમાંનાં ઝાડ પરથી તોડીને એક પાકેલું પીચ તેને ખાવા આપ્યું. તે તેથી માહરા જેડે વધતી હળી ગઇ, અને તેના નિર્દોશ એહેરાપર મેં લીધેલાં ચુંબને જાણે માહરાં આંગમાંની તેની માતાને લગતી બેકરારીની બોખારને એકદમ હેડે પાડી. મને ઘણી શાંતી થયલી લાગી!

વળી થોડાક દિવસ પછી મેં ત્યાં આંગમાં વાંચતી બેઠેલી હતી ત્યારે ‘નર્સ’ એ હુલકીને બાહેર લાવી, ને તે તેની માતા આગલ હતી તે દરમ્યાન મેંએ નર્સને ઘરમાં કાંઈ કામેકાજે મોકળી. એ તકનો લાભ લઇ મને જોતાં તે પુતલી પાછી માહરા લણી હેતથી દોડી આવી.

“એ તમે શું કરોજ?” તેણીએ તોતરી બુખાને પુછ્યું;
“કુલ બનાવોજ કે?”

“ નહીં મીસી,” મેં સમજાવ્યું, “પુલ તો ખુદા બનાવેછ, પણ હું તો તેને ઊગવામાં મદદ કરુંછ.”

તેવામાં કાછતો તે પુલો પર ઝાળો પડ્યો, તે મેં પોતે ત્યાં આવી ઉભી.

“ એ પટપટયું વળી તમોને શું કંટાળો આપેછ, સમીથ ?” નેણીએ હસીને પુછ્યું.

“ પુલોને વારતે પુછેછ, માહરાં લેડી,” મેં અદ્યથી જવાબ કર્યો. હાં તે બચ્ચાંએ પેલો માહરાં કપાળપરનો મોટો લાલ સરેતો જોયો, અને આંગળી કરી પુછ્યું, “એ આએ તમોને શું થયુંછ ?” હું ગીઠાસથી હસ્યો.

“ એ તો કેની, દીકરી, તે એવણની બાહાદુરીની નિશાંણી છે,” તે માતાએ સમજાવ્યું આપી; “તે બધી વાત સમજવાને વારતે તું હજી થણી નાંધતી છે.”

“ તમોને દુખેછ ?” વળી તે ભુલકીએ પુછ્યું.

“ હવે નથી દુખતું,” મેં તે બચકલાને હાથમાં લેતાં તે ખરાં દીલનાં હેતથી તેના હાથપર ચુમી લેતાં કહ્યું—અને પછી તેને મેં પાછી ઉતારી એટલે તે રમત્યાળ રમકડું ખુશીમાં રમતું ને હસીને થીસ પાડતું આગળ દોડી ગયું, અને તે વહાલથી વીહલી પડતી માતા પણ ત્યારે તેની પુઠે ગઈ.

પણ એમ ક્યાં સુધી ચાલે ? મેં જોયું કે માહરાં દીલની ઉરકેરણીઓ હવે કેવળ અસહ્ય થઈ પડી હતી. તે બાળે વખત તે માહબુબ સાથે વાત કરતાં એટલી બધી જોરાવર થઈ પડતી કે સંનળું

ઝાઢીર કરી કબુલ કરી દેતાં હું પોતે પોતાને માહા મુશ્કેલીથીજ રોકી શકતો. એટલામાટે એક ગંભીર ખરાબીનો જોખમ નિવારવા માહરે જલ્દીજ આ નોકરી હવે છોડીને કૃથે જતો રેહવું જોઈએ એમ મને લાગવા માંડયું. આ બળતી એહમાં જીવતાંજીવત જલતો રહીને હું કયાં તક એમ લશ્મ થયા કંઈ? તેણીને અવારનવાર રડતી હું જોતો. અનેકવાર તેની આંસુઓથી ભીંજાયલી અને રડેલી આંખો હું પોતે જતે જોતો ને પકડી કાઢતો. તે ઉંડા નિશ્વાસો ચાલતાં હાત્રતાં હંમેશ નાંખતી. પોતાની સ્થિતીથી તે કામ રીતે જરા બી સંતોશી કે સુખી ન હતી. તેની જીંદગીમાં જાણે એક દેખીતી એવી ખાંચ પડી ગઈ હતી, કે જે તે મીઠી મધુરીને કડીને રેહવા કે શાંતીથી જીવવા દેતીજ ન હતી!

તેનો સાથી (ભરથાર) વળી તેને કશીજ રીતે સુખતું સાંધણ ન હતો. તે સારો આદમી હતોજ નહીં. તે કાંઈ ઘણો છુરો કે પાપી ન હતો; સારાં નસીબે તે છાકટો કાં જીગારી બી ન હતો. એવાં પાપી વ્યસનોનો તે કશી રીતે જવાબદાર નહીં હતો, પણ તે તામસી તે તુમાખી હતો. તે વાત કરતાં ઉસ્કેરાઈ આવે ને લડી પડે તે ક્રીસમનો એક લડાકવહરાક આસામી હતો. તેનો મિજબજ જય ત્યારે સગા આપનો બી નહીં થાય તે ક્રીસમનો તે ગુસ્સાબાજ હતો—અને તે માહરી મેને કંઈ થોડો સંતાપ હતો? તે જરાજરામાં તેણીની સાથે લડી પડતો, અને મે તેને મનાવતી પટાવતી જાએ નહીં ત્યાં તક રીસાઈ રેહતો. આદમીઓને તે મારફાડ કરતો, ને તેથી જ્યારે નોકર નફરો મે પર મરી પીટતાં ત્યારે તેઓ તેને (સર એલેકને) એકેકેએક

ખરાં જીગરથી ધિક્કારતાં હતાં. તેઓ તેનાથી તદ્દન કરીને ચાલતાં ને થથરેલાંજ રેહતાં. એ તો સુભાગ્ય માહરાં કે માહરા જોડે તે એટલો ખી મીલનસાર ને મેહેરખાંન થયો હતો ! તે તેના જેવા એક નાલાયકથી વધી રાખી શકાય તે કરતાં બેશક ઘણું વધારે ને વિશેષ હતું. તે મગજનો માહા ફેરાવન હતો. નોકર નફરોને જે હાથમાં આવે તે ચીરડાયલો હોય ત્યારે છુટું મારતો, અને વાત કરતાં પૌતાના ઘોડા કુત્રાઓને ગોલી મારી મારી નાંખતો ! તે વળી સ્વભાવમાં અગરગર્યો ખી ઘણોજ. જ્યારે વધી રાખવામાં આવે કે તેને ગુસ્સે થવાને કારણ મલશે ત્યારે તે ગુસ્સે મુતઝગ ન થતો, ને તદ્દન નજીવી વાતમાં નહીં ધારેલો તે દીવાન્યત હદ સુધી એકદમ ઉસ્કેરાઈ આવતો ! ટુંકમાં, એ મુજબની તેની એ બધી સતાવણીઓનો મોટો હીરસો, અલખત, ગાય ગુલામ જેવી મેનેજ સોસવો પડતો. મોટો ફાળો તેનેજ ફાળે આવતો. તે હેમક ચીરડાય ત્યારે મોહમાં આવે તે બેઅંદાજ કીસમે બકી દેતો, ને તે બાપડીને મનભાવતી ને મોંહછુટ્ટી ગાલબેલ વટીક કરતો !

તેને એવી એક ગરીબ કહાગરી બૈરી મલવી સન્નવારજ ન હતી. તેને તો જરા ખી તેને માથેની થાએ એવી કોઇ બોલીદરાજ પરણેતર મલવી ઘટતી હતી, કે જે તેને જેર કરતે, ને તેનાં તામસીપણાંમાં જરા ખી તેને નરમ બનાવી શકતે. આ તો એક ગરવી ગાય હતી કે જે એકાંતમાં રડી રડીને સઘળું મુંગે મોંઢે ખમ્યા કરતી ને લઘ ચલાવતી હતી. તે ધધેડાને મોટું દુખ એજ હતું કે તેની મોહરદાર હંમેશ શોકાતુર રેહતી. તે તેને ગમતું નહીં ને

તેથી તે તેના જોડે ચાલુ ચીઠાં ફાડતો ને વેચતું હોતો. તે એ તે-
ણીની ગમીના સખાએ શું હજી બી માહરે માટે અદેખો પડતો હતો ?

હું ધણીક વાર બાગમાં કામ કરતો હોઉં તે વેલાએ મેહેલમાં
લડાઈ ટાંટો ને ઝંઘડો બખેડો થતો સાંભળતો હતો, કે જેમાં કાષ્ટક
વાર નોકરનંદ્રો પર, પણ ઘણે મોટે ભાગે માહરી મે પરજ તેને હું
બખાલતો સાંભળતો. મે તો તેને કદી બી કશો જવાબ કરતી સાંભળાતી
નહીં, પણ તે પોતાનો જીવ જીકાતી નાંખતો, અને તે વખતે મને
એવું અનુન છુટતું કે અંદર દોડી જઈ તેના ટોટો ભયડી મુકવા
માટે માહરા ચવડસવડ થતા હાથોને હું એક અસાધારણ જેહમ-
તથીજ રોકી શકતો ! તે પછી મે બિચારી તુરત બાહર બાગમાં
આવતી, ને હાથોની હથેલીમાં માંથુ નમાવીને તેણીનું હૃદય તુટી
જાએ તેટલું બધું રડી પોતાની ઉભાતી છાતીને તે ખલાસી આપતી.
ઓ, તે વખતે હું તેને રડતી કેમ જોઈ શકતો હતો તે બ્યાંન કરી
કેહવાની જરૂર છે ?

31, 133

એમ દિવસો વહી ગયા, અને ઉનાળો આવતાં સર એલેક
સ્કોટલેન્ડમાં શિકારે જવાનું નક્કી કર્યું. તેણે લેડીને બી સાથે લઈ
જવા આહુ, પણ બેગીની તબ્યતને સ્કોટલેન્ડની હવા માફક આવશે
નહીં એવું બાહુ કાઢી તે પાછળજ રહી. તેને તો એકાંતજ
ગમતું હતું માટે બાંખસુસ આમ કરીને તે ગઈ નહીં, ને પાછળ
રહી એ જોઈ લેવાનું પુરતું સહેલ હતું.

સર એલેક, તેથી, કંપની સાથે લેડી હોપ નામની એક
તેઓની ફ્રેન્ડને તેની જોડે તેની ગેરહાજરી દરમ્યાન હોલમાં રહેવા

ધજન કરીને બોલાવી, અને તે આવ્યા પછી તે પોતે એક સહૃદયે ઉપડી ગયો.

તેના જવાથી જાણે બધાંના જીવમાં જીવ આવ્યો. બધાંને મન તેનું જવું લલે-લલે થયું. સૌ છુટકારાનો દમ ખેંચતાં દેખાયાં. મોટાંમાથો કહે તેમ તેનાં જવાથી જાણે 'ધર ચોખ્ખું થઈ ગયું!'

તાજુમ તો એ હતું કે હું હજી એના એજ બગીચામાં માથું ફેડયા કરતો હતો તે લેડી ગ્લેનને જરા બી અસાધારણ કે અજાન કરનાર લાગ્યું નહીં. હવે કાંઈ તેટલું બધું કામ હતુંજ નહીં. એ તો હુંજ નહીં કામનાં કામ ઉભાં કરી ત્યાં ને ત્યાં દાહડો તોડી પાડવાનું કરતો હતો. વળી માહરી મતલબ સમાલી લેવાની મતલબથી એબલને પણ હું કાંઈ કીસમે નારાજ નહીં થવા દેતો. તેની જોડેજોડ બંડી આમદાદથી ઉડીને હું કામે વલગતો, અને તેણે સોંપેલું આટોપી લઈને હું પરવારતો એટલે જહાડી મેના બગીચામાં થસ્તો. એબલ, તેથી, તે માટે જરા બી વાંધો કરતો નહીં. ઉલટો તે એ માહરો ઉજમ ને ઉદયમ ઘણો વખાણતો ને સૌ આગલ માહરી તારીફ કરતો.

મે પણ તેવીજ મેહેરબાન રહી. માહરા અવાજ ને આંખોનાં તેના આગલા જહાડા સાથનાં મલતાંપણાંથી તેના ઉપર એટલી બધી અસર થતી હતી કે તે હમેશ મને જોઈને ખુશીથી હસતી અથવા હેતથી બોલાવતી. તેને જાણે માહરા મેહેરાનો સહવાસ થઈ ગયો હતો. તે જરા બી માહરો મોટી દાદીવાલો ને બાલથી લરાયલો મેહેરો જોઈ મુગાતી કે કમકમતી નહીં.

તે માહરી સાથ ઘણુંકરીને હિંદુસ્તાન વિષે વિશેષ વાન કરતી,

તે મને ત્યાં દટાયલો સમજતી હોવાથી તે દેશ વિશે વાત કરતાં હંમેશા લાગણીઓથી ધુળતી. એક વખત તેણીએ શરમાઈ શરમાઈને કહ્યું—

“રેડ લાનસર્સ નામે એક રીજમીટ કિંદુસ્તાનમાં હતી તેને લગતું તમે કાંઈ જાણો છો વાં? તેમાં એક ઑશીસર અંમારો દોસ્ત હતો. તે બિચારો ત્યાંજ એહેસ્ત પાંખ્યો.”

“તે રીજમીટમાં માહરો એક દોસ્ત હતો ખરો,” મેં ધીમે સ્હાદે કહ્યું.

તેનો એહેરો, એ સાંભળતાં, ખુશીમાં ખીલી રહ્યો.

“તેને મેહેરખાંની કરી પુછાવશે કે હેનરી ગોરડન નામે એ રીજમીટમાં જે એક લેફ્ટનન્ટ હતો તેને તે ઓળખેછ?” તેણીએ ધ્રુગભ્રુગ માંગી લેવાની ઢપે કહ્યું; “મને એ મરનારને લગતી જેટલી મક્કી શકે એટલી બધી વીગતો જોઈએછ. તમે એટલી મને જરૂર મેલવા આપશો? તમારી ઘણી મેહેરખાંની થશે.”

મેં દુઃખથી એ સાંભળતાં માહરું માંથું નમાવ્યું.

“તેવણુ —તેવણુ માહરા ઘણા દેસ્ત થતા હતા,” તે બુઝાલીએ અચકી અચકીને કહ્યું; “તમે એ વીગતો મને મેલવી આપશો?”

“હું તે મંગાવી લેવશ, માહરાં લેડી,” મેં વળી ધીમે સ્હાદે જવાબ કર્યો.

“ઠંકસ,” તેણીએ કહ્યું, —અને પછી તે માહરા પામ્યા પસી ગઈ; પણ તે ફક્ત માહરી યાદથી તેની મીઠી અજમામાં કિસ્કાટ આવેલાં આંસુઓનો એક દરયાવ છુપાવો કાજેજ ગઈ, જે સ્થિતિ

તે માહરી આગતથી દુર થાય તે પેહલાં તેની છાતીમાથી એક માટું દ્યકું અવાજ કરતું બાહેર પડ્યું તે વટીક મેં આપાદ સાંભળ્યું!

માહરી આંખો, તેથી, તેજ મુગ્ધ આંસુઓથી ભરાઇ ગઇ. શું તે સાચી, ઇમાની અને બાવફા નહી હતી? અને, પરવરદેગાર, ત્યારે તે છતાં તે કાંએ સર એલેકને પરણી હતી?

પ્રકરણ ૧૨ મું.

લેડી હોપને પણ સારાં નસીબે હું ગમવા લાગ્યેા હતો. તે પણ જ્યારત્યાર બારણું ઉંઘાડી એ બગીચામાં ઉતરી આવતી, ને મને જોતી ત્યારે મીઠાસથી હસતી ને માયાથી વાત કરાવતી. દેખીતી રીતે બહાલી મેએ તેને માહરે વાસતે કાંઇ સાઈજ કહ્યું હતું, જેથી તે એ રવેસે માહરા પક્ષમાં મનાઇ ગઇ હતી. તે કેહતી હતી કે તેને લેડી ગ્લેનનો એ ખાનગી બગીચો આખી વાડીના બગીચા કરતાં જ્યાદા ગમતો હતો. હું, અલબત્તે, તે ન્હાનો બાગ રાખતો બી તેવોજ સુધડ અને સફા.

“મે,” એક વખત લેડી હોપે પુછ્યું—કે જ્યારે હું એકે મોટાં ઝાડની એઠે તરતનોજ દાખલ થઇ કામે વળગેલો હતો તે વાતની તેઓને માહિતી નહીં હતી—“આએ તાહરો બાગુબાન કાણ છે?”

“કેમ?”

• “કારણ જે મને તો એ કાઠ દેખીતો ખાન્દાની ને કેળવાયેલો આસામી નજરે આવે છે,” લેડી હોપે કહ્યું; “સાધારણ માળીઓના વર્ગથી એ દેખીતી રીતે અતી ઘણો ચઢ્યાતો આસામી છે. તુંને નહીં લાગતું?”

“મને ખી એમ લાગેછ ખરું,” મેએ શાંતપણે કહ્યું.

“હું તો કહુંછ જે આએ ખીહીક લાગે તેવી દાહારી છે તે નહીં હોતે તો એ જવાંન ઘણો ખુશ્સુરત લાગતે!”

“તું પ્યારમાં તો નથી પડીની?” મેએ ધીમું હસીને કહ્યું, ને લેડી હોપે ઠપકાની ઢપે તેના હાથપર પાસે પડેલી એક ચોપડી ઉંચકીને મારી.

“માહરી ખી ખાત્રી છે કે એ આસામીએ આગળ વધારે સારો વખત અનુભવેલો હોવોજ જોઈએ,” માહરી મેએ એ પછી ગંભીર-તાથી કહ્યું. “એ કાઠને પોતાનો ભેદ કેહતો નથી. મને લાગેછ કે એ જાણી ખુજીને તે છુપાવેછ.”

“એને એ જખમ શાંનો હોશે?”

“આગળ એ લડાઈમાં હતો એમ સંભળાયછ, ડૉરીસ, ” મેએ કહ્યું.

“ને સોલજરો તો તાહરા ઘણા માનીતા સદાનાજ છે,” લેડી હોપે (ડૉરીસે) જવાબ કર્યો.

“હા, માહરો વહાલો જે હિંદુસ્તાનમાં કપાઈ મુવો તે એક સોલજરજ હતો,” મેએ ગમખ્વારીથી કહ્યું.

“તેથીજ,” લેડી હોપની સમજમાં ઉતર્યું હોય તેમ તેણીએ

કહ્યું. “હું હંમેશ જોતી હતી કે તું કોઇ બી સોલજરની “વાર્તમાં
 ઘણી ઉલટ દેતી હતી. તેને શું તું ઘણો ચાહતી હતી?”

“ઓ, મને પુછતીજ ના!” તેણીએ જુરસાથી જવાબ ક્યો.
 “તેનાં મરવાથી માહરી આખી દુન્યા માહરે મન મરણ પાંખી
 ચુકીછ. માહરી જીંદગી, માહરું તેજ, માહરી આશા સૌ તેની
 સાથેજ ઘોરમાં ગયલું છે.”

“ત્યારે તું ફરીથી પરણી કેમ શકી?”

“લાચારીથી; ફરજિયાત,” તેણીએ ગમ ખાઇને કહ્યું, “પણ
 મેં માહરા ભરથારને પરણ્યા આગમચ ને પરણ્યા પંછી બી હંમેશ
 કહેલું છે કે તે માહરાં શરીરનો માલીક થશે, મગર માહરા પ્યાર કે
 માહરાં જીવનો નહીંજ. તે તો એક હું તે વાહલા મરનારને સદા
 સુધીનાં સ્વાધીન કરી ચુકીછ.”

“તાહરી લુલ છે,” ડૉરીસ કહેતી હતી. “હવે તેને તાહારે
 લુલી જવો જોઇએ. આવા પૈસાટકાનાં સુખમાં તને કોઈ વાતની
 કમી છે?”

લોડી ગ્લેન શીકું હસી.

“એ વાત જવા દે, ડૉરીસ,” તેણીએ કહ્યું; “તું એ વાતમાં
 નહીં સમજે. એટલુંજ જાણ કે તેના મરવા સાથે તે વખતનીજ
 હું તો મરી ગયલી છેહં. માહરી કાયા જીવેછ, પણ મહારો આત્મા
 તો પેલી જેહાંન તેને મલવા તેજ દાહાડાનો જઇ ચુકેલો છે!”

હું જ્યાદા સાંભળી શક્યો નહીં. તે પાકજનક મધુરી—તે
 અજોખની મુરતી—તે પાકીજગીના દિરેસ્તાની માહરાં દીવથી જળખત

વખાણુ કરતો હતું તેઓ મને જોય અથવા સાંભળે તે આગમ્ય ત્યાંથી ગુપ્તરૂપ નિકળી નહોતો.

અને એ રીતે, વહાલાં વાંચનારઓ, સંધળો લેદ પકડાયો હતો !

તે ઓરતે અંતની ઘડી સુધીનું પોતાનું ઓરતપણું પુરવાર કર્યું હતું ! તે ઓરતોને શોભા આપનાર એક ખરી પાકીજગીનો ખરો ફિરેસ્તાઈ અવતાર હતી; ફક્ત તે સર એલેક્ટ્રને કાંચે પરણી હતી તેજ એક લેદનો ખુલાસો મળ્યો હવે બાકી રહી ગયો હતો.

અને તે પણ જલ્દીજ મળ્યો. તે માલીક જાણે દરેક વાતે માહરાં મનનું સમાધાનજ કરવા આહતો હોય તેમ ખરા ખુલાસાનાં પુષ્ટો અકેક પછી હવે માહરાં સાંમે ખુલ્લાં થતાં ને પ્રગટ પડતાં જતાં હતાં.

ડારીસ હોપ અને મેની વચ્ચેની માહરે કાંને આવેલી વાતચીત પછી માહરાં મનનું હદ વનાતું સમાધાન થયું. હવે મને વહાલી મે એક ધર્માવતાર તરીકે—આ પૃથ્વીની રહીશ નહીં પણ પેલી દુન્યાના એક પાક ફિરેસ્તા તરીકેજ દેખાતી હતી, અને તેથી માહરો આત્મા પણ જાણે તે પાકીજગીમાં મરી ગયો. એથી મને ઘણું કરાર ને શાંતી થઈ, ને માહરાં મનનું એક સદા સુધી માટે ઘણું સમાધાન થયું. હું જોતો હતો કે તે દીનપર દીન ગળાતી જતી હતી, અને તેથી હું કાંઈ રીતે દીવગીર ન થતો હતો. અમો જાને મોહોતના ઉપર ઉપર મોહોતના આશિરવાદની તજવ્ય કરતાં હાલમાં ખોટી થઈ રહ્યાં હતાં !

એ દરમ્યાન સર એલેક્ટની ગેરહાજરીનો લાભ લઈ ભલી મે પોતાની

બીમાર ને દુખી માતાપર દુણી હેતવંતી કાળજીથી પુષ્કળ ધ્યાન આપતી હતી. તે રોજ પોતાની ટટુની ડોંગ કાર્ટ જોડાવી તેને મળવા હાંકી જતી, અને તેને બરની અનેક ખોરાકી અને દવાદારૂની સામગ્રી પોતાની સાથે લેતી જતી.

એ પછીજ મેં કહ્યું તે મને બાકીના ખુલાસાની ચાવી એક દિવસે અનાયસે હાથ આવી. વ્હાડી મેં બાગમાં એક બે કલાક વાંચતી બેઠી હતી. તેની આસપાસ ટેબલ પર બેચાર ચોપડીઓ પડેલી હતી, પણ તે હાલમાં એક ચામડાંનાં કવરની હાથની લખેલી છુક વાંચતી હતી. તે મેં ડોકાવીને જતાં આવતાં જોઈ લીધું હતું કે તેના પોતાના હાથે મોતીના દાણા જેવા સુધક હરફે લખેલી એક નોંધપોથી હતી. તે શી હતી ?

એતેકાક તેણીને અંદર જવું પડ્યું, ને જરા વારે આવી ઉતાવળમાં તે છુક સંભાળથી રેમાલમાં વીંટાળી લઈને અંદર જતી રહી. તે પછી તે પાછી આવીજ નહીં. પછી વરસાદનું એક ઝાપડું આવ્યું માટે પેલી ચોપડીઓ ઝિગડી જવાની શીકરથી મેં ઉપાડી લીધી, ને ત્યારેજ મેં જોયું કે પેલી ચામડાંનાં કવર વાળી હાથે લખેલી નોંધપોથી તો બાહરે રહી ગઈ હતી. મેં તદ્દન દેખીતી રવેસે તે છુક ઘરમાં લઈ જવાની મક્કસદથીજ પાછી બાહરે આવી હતી, પણ નજરચુકથી ભળતીજ બાંધી લઈ ગયલી હોવી જોઈએ, કેમજો બેદાદ પડેલી બે ત્રણ નાવેલો વચ્ચે તે તો હજી બાહરેજ હતી !

મેં, તેથી, તે સમ્રણી સંભાળથી માહરે કબજે લીધી;—અને પછી—હું કેહવાને શરમાઉં છું પણ ખરું કબુલ કરવા વગર ચાલતું

નથી કે માહરી મીઠી મેની પોતાને હાથે લખેલી તે નોંધપોથી વાંચી લેવાની માહરી તરસ હું કેમે કરતાં છીમાવી શક્યો નહી. મને તેમાં અયોગ્ય આચરણ કશુંજ લાગ્યું નહીં. એક અવાજ છુપો માહરાં હૃદયમાં સાખ પુરતો હતો કે તે કાંઈક માહરે લગતીજ ખાતમી હતી, તો પછી તે માહરે વાંચી લેવામાં વાંધો શું હોય? કદાપી પોતાના સુવા, પછીથી તે ખુલાસો વાંચાએ ને તેની પાક વફાને ધનસાફ મળે તે મકસદથી એ યાદો તે પોથીમાં વીગતવારે તે, પવિત્ર મધુરીએ ઉતારી હોય—ત્યારે તે હું કાં ન વાંચુ? માહરી વ્હાલી મે માહરીથી જો તે મને હૈયાંત જાણુતે તો કેઈ વાત છુપાવી શકતે?

મેં પેલી અલકાતુ નાવેલો બાગમાંની માહરી પેટીમાં બંધ કરી, ને પેલી પોથી હું માહરી સાથે છુપાવીને સંભાળથી ઘેર લઈ ગયો, કે જ્યાં સઘળાંનાં સુવા સાફ વગેસગે થવા પછી દીવા આગળ તે રાત્રે માહરાં ઓરડાનાં એકલાં એકાંતમાં તે નિચે મુજબ મેં સઘળી વાંચી લીધી:—

પ્રકરણ ૧૩ મું.

૩૩૩ (૧૦૦૦) ૧૧૧૧

“હું આએ માહરી એકજ મોટાં દુખની કાંહાંણીની યાદ એટલામાટે આ નોંધપોથીમાં સાચવી રાખવા માંગુ છું” કે માહરાં સુવા

પછી માહરી વદાઈ અને વચનને કાઠ ખી કરી રીતનો અર્પણશ આપી શકે નહીં,” તે પાકીજેહ માહાણુમે લખ્યું હતું. “લોકો કહે છે કે ધણાંકાની જીંદગીમાં એક દાહેકા એક વરસ કે કદાપી એકાદ મહીનોજ માત્ર એવો આવે છે કે જેમાં એક આખી જીંદગીનું સુખ સમાઈ જાયે, અને હું માહરા પોતાના અનુભવથી તે વાત તદ્દન બનવા અને માનવાજોગ તરીકે સાચી સિવાઈ છું. મેં એજ જાતનો એક ટુંક અનુભવ આજે માહરી ટુંક જીંદગીમાં મેળવી લીધો છે. હું માહરા વહાલા હેનરીનાં સુખમાં એક થોડા મહીના એટલી બધી સુખી હતી કે જે સુખની જાણે સિમાજ ન હતી, અને પછી એક દાહાડે સહાજે અચાનુચ એક પેપર રહેજ વાંચવા સાર જોણતાં મેં તેમાં જે સમાચાર વાંચ્યા તે સમાચારે ત્યાં ને ત્યાં ને તે તે તે ઘડીએ માહરૂં મરણ નિપજવ્યું. માહરૂં સુખ, માહરી આશા, માહરી ઉત્કટ સંવળું એક તડાકે નાશ પામ્યું. તે પેપરમાં તે માહરા એકનાએક માનીતાનાં મરણના મહા દુઃખલયા સમાચાર હિંદુસ્તાનથી ફરી વળવાના તારસમાચાર છપાઈ આવેલા હતા. તે ટુંક તારસમાચારમાં પણ તે વાહલાનાં માહા કીર્તિવંત મોહોતની વખાણુ સાથે નોંધ લેવામાં આવી હતી. રૅડ લાનસર્સ રીજમીટ બળવાખોર દેશીઓપર પોતાના કપાઈ મુએલા જાતલાઈતું વેર લેવા ગઈ તે વેળા એ માહરો વહાલો પેહેલવાંન પુરતી બાહદુરી બતાવી છેલ્લે અંતે પોતે કપાઈ મુવો હતો. જો તે જીવતે તો ઘણી નામદારીની પંકતી ને પદવીએ તે એક તડાકે પોંહચી જઈ શકતે. એ નામદારી મેળવવા સારજ તેં દેશબદર થઈ ઠેઠ હિંદુસ્તાન ગયો

હતો;—પાંચ ઠીસમતે ચારી આપી નહીં, તે તે ગુરે જવાંનું પુરતી નામના કરીને કરપીણોની તલવાર હેઠળ અચાનક કપાઇ મુગ્યો. તેની લાશ પછીથી તેના ગોઠ્યાઓ ભૂમીદા કરવાની મક્કસદથી સોહો-ધવા ગયા ત્યારે અફસોસ કે તે બહાલા જવાંનું તે શખ બી પણ હાથ લાગ્યું નહીં. તે હરેમંદ શત્રુઓ યા તો તે પોતા સાથે ઉઠાવી ગયા હતા, અથવા તો ખાડો ખોદીને પોતાના કપાઇ મુગ્યેલા ગોઠ-યાઓ સાથે તેને બી જમીનમાં ગારતાજ ગયા હતા; મગર તે માહરાં હૃદયમાં તો જીવતો હતો ને સદા જીવશે. તેની માહરાં તન મનમાં છપાઇ રહેલી સખી કાઠ માહરાથી અલગ કરી જમીનમાં ગારી શકવાનું નથી. તેઓએ તેની યાદમાં તે કપાઇ મુગ્યો તેજ જગ્યે હિંદુસ્તાનની સરકારની વખાંલુ અને રજા સાથનું એક મોન્યુમેન્ટ ઉભું કરેલું છે, પણ યો, હું કેવું ચાહું છ કે તે અહીંજ કેઠે હંમે-શગીમાં મુતો હતે કે જ્યેથી તે વાહલાની કબરપર માહરે હાથે મરતાં સુધી પમરતાં ધુલો રાજ જઈને મુકી આવવાનો મને થોડો ઘણો બી સધ્યારો રહેતો !

“ તે જીગર ચીરી નાખનારા દેહેસ્તનાક સમાચાર વાચતાં હું સ્તબ્ધ થઈ ગઈ. માહરા હાથમાંથી તે પેપર સરી પડ્યું નહીં; ઉલટું પીસેલા દાંતનાં ઝનુનથી હાથમાં તે પકડી રાખી તે શીહા હરફે ઉપરથી હું માહરી આંખ એક પણ પણ ખસાડી શકી નહીં. હૈનરી ગોરડા કપાઇ મુગ્યો હતો એમ તેમાં ખુલ્લેખુલ્લું જાપેલું હતું, પણ જાણે હું તે માનીજ ન શકી. એ જીં. માનવા બેગ હતું કે પૈસા ને પદવીની સાહોધમાં સિધારેલો તે માહરો

જહાલો જવાનીનાં જોશમાં જોતજોતાંમાં આ જોહાંતથી એમ ઉમીદભર સદા સુધીનો ચાલતો થયો હતો ?

“હું કલાકો તક માહરી ખુરસીમાં બેકામ-બેહોસ બેસી રહી. વખત કેમ ગયો ને કેટલો ગયો તે જાણવાનો બી મને હોસલો રહ્યો નહીં. આંસુ માહરાં સુકાઈ ગયાં, ને હું એક ટીપું બી રડી શકી નહીં. તસ તસ આંખે હું આહાવરી લખાયલી જેવી બેઠી હતી ત્યાં બેસીજ રહી.

“છેલ્લે હું ઉઠીને માહરા માપના ઓરડામાં ગઈ. ‘પપા,’ મે કહ્યું, ‘આપણો હેનરી લડાઈમાં કપાઈ મુવો.’

“જેઓ તાલુબીની એક ચીસ સાથે બેઠા હતા ત્યાંથી છલાંગ મારી ઉઠ્યા. મેં તેમને તે નખખોદના તારવાડો પેપરમાં પ્રગટ થયલો પેરેગ્રાફ વંચાવ્યો. તેઓએ તે વાંચ્યો, અને પાછો અને વળી પાછો વાંચ્યો.

“‘ગરીબ છોકરો ! ગરીબ બચારો !’ માહરા પીતા દયાથી પટપટયા; ‘કેવું ખરાબ થયું, છોકરી !’

મેં આજેજમાં માહરા બંને હાથ ઢિંચા ધર્યાં ને તેમને ચુપ રેહવા અસારત આપી. માહરે દુખ દીલાસા જોયું હતુંજ નહીં એમ મને લાગ્યું. એ દુખમાં દીલાસો તે લોહીલુહાણુ જખમપર તપાવેલાં દોખાંડના ડામ દેવા જેવુંજ મને પુરવાર થયું.

“‘માએજને કહજો, પપા’, મેં કહ્યું. ‘તેવણુ બી એ ગિયા-રાને કેવો આહતાં હતાં !’—અને પછી હું પાધરી માહરા ઓરડામાં તપેડા ખાતી ચાલી ગઈ. જાણે હું છાકેજ થઈ ગઈ હતી !

“ હું માહરા ઓરડામાં બારણું અંદરથી બંધ કરી માહરાં દુખે દીવાની એકલીજ માહરા વાહાલાનાં મોહતનો કલ્પાંત કરતી બેસી. તે કાંઈ જોવો તેવો વાહલો જવાંન ન હતો. તે સાચો, શુરો, હેતવંતો ને વક્ષદાર હતો. તે રજેરગ હિમરાવ હતો. તે ખચ્ચાં જોવો નિર્દોશ અને હલ્લવાનો ભોળો તેમજ ભલો હતો. અવગુણ તેનામાં એક બી નહોં હતો. લાખ નેકમાં એક એવો તે. છેક એક પેહલી પંકતીનો લાયક ભરથાર હતો !

“ હું તો તેને પરણી ચુકી હતી ! બતાવાની ક્રિયાથી નહોં. તો વચનથી વરીને હું તેનીજ થઇ હતી. અમો જાણે એકબીજાંને માટેજ સરજાયાં હતાં. ખુદાએ અમને એકબીજાંને માટેલાયક કર્યાં હોય તેમજ અમો મળ્યાં હતાં, ને તેવાજ સાચા પ્યારની દ્રઢતાથી એકમેકને અમો ચાહતાં શીખ્યાં હતાં. તેણે પહેલવેહલી છોકરાંઓના ઓચ્છવને દાહડે મને ઝાડ હેઠળ અળેટાઇ પડેલી જોઇ હતી. તે જાણતો હતો કે મેં તેને જોયો નહોં, પણ તે છુપાયલો મને ખ્યાનથી ધારી ધારીને જોતો હતો ત્યારે હું બી તેને બાડી આંખે બધો વખત જોતી હતી. મેં તેને જોયો ને જોયો તે મીઠા મદાના એહેરાપર હું મોહીત થઇ ગઇ હતી. તે માહરી પુઠેપુઠ ઘેર સુધી આવ્યો તે પણ મને ખબર હતી, ને માહરાં ઘરે ગયા પછી માહરી આંખમાંથી બી તે મીઠાં મુખડો કદી ખસ્યો નહોં. એ પાપ હોય તો ખુદા મને માફ કરે, પણ તે રાત્રે સ્વપ્ના વટીક તેજ પ્યારી સુરતના મને થતા રહ્યા હતા !

“ તે પછીથી તે માહરા ઓલા પેઠે માહરી પુઠે ને પુઠે રહ્યો.

તે બહાલો જવાન ! તે જાણતો હતો કે હું જાણતીજ નથી, પણ હું તેને માટે તેટલીજ વીહીસી પડતી ને તેનાં આગવાની તેટલીજ ઉલટ ને કાળજીથી વાટ જોતી હતી ! અંતે સરજતે તેની માહરા પીતાજી સાથે એક ચોપડીવાલાની દુકાંણે ઓળખાંણ કરાવી, ને માહરા પીતાએ પોતેજ તેડ બોલાવથી તેને અમારાં ઘેરમાં આવતો જતો કીધો. તે પછીથી અમારાં મન વધારે મળી ગયાં. તે અમારાં મોટાં સુખનો એક ખરોજ સ્વપ્નો હતો, ને તે સુખી સમો માહરી જીંદગીમાં ફક્ત એકજ વખત આવી હવે સદાનો વહી ગયો છે !

“ માહરા પીતાને, મગર, એ માહરું અદરાવાતું ગમ્યું નહીં. ‘હારે વધારે સારે ઘેર જવાની ઉંક રાખવી જોઈએ, છોકરી; હેનરી ઘણો લાયક ને સારો છોકરો છે તે હું એક ધડી ભર ખી ના પાડતો નથી, પણ તેના પાસ ખાવાની કે ખવડાવાની ખાખ નથી. વળી નથી તેનું ખાન્દાન કે નથી સોસાયટીમાં જાણ પીછાણ. તે એક દુક પગારનો ગરીબ છે. એ આપણાં ઘેર લાયકનો કદી ખી કેહવાએજ નહીં.’ ”

‘ પણ આગળ જતાં કદાચ એવાણું કંઈ સાંજેજ થવાનું હોશે ? ’ હું ખચાવ કરતી.

‘ ગમે તે હોય પણ માહરી ખાત્રીજ છે કે વાહલા હેનરીના આડકતરી રીતે માહરા ખાપજ ખુંતી થયા. તેવણે જો તેને ઉશ્કેર્યો નહીં હતો ને માહરો હાથ આપવાની ના નહીં કહી હતો તો બિચારો કરખીણ દેશીઓને હાથ જળેહ થવા કદી હિંદુસ્તાન જતેજ નહીં. તે પોતે તો બિચારો હોંસ ઉમીદભરજ ગયો હતો. મને જતાં

જતાં હજારો જાતના સધ્યારા તેણે આપ્યા હતા. તે તો એમજ ધારીને ગયો હતો કે થોડાં વરસમાં માહરા દાવાદાર તરીકે નામદાર ને જરદાર થઇ તે એ પુર્વ તરફના મુલકોમાંથી પાછો આવનાર હતો !

“ માહરી માતાને એ છોકરો ઘણો ગમતો હતો, ને તેઓ માહરી એ પસંદગી માંડે પોતાનાં મનથી પુરતાં સુખી ને સંતોષી હતાં. ખરેખર તો તેવણે તેને જતો રોકવા ને નહીં જવાનું સમજાવે જોયું તો ઘણુંક કહ્યું હતું—પણ મોહોત તે બિચારાને માથે ઘુમતું હતું તે કેમ તેનો પીછો છોડે ?

“ હેનરીને એમ અલગ કરવામાં માહરા જૈફ બાપની કાંઇ વધારે ઉંડી મતલબ હોયે એમ તો મને તે સિધારયો તે હરોલમાં વેહેમ થયો હતો. સર એલેક તે આગમય એ ત્રણ વાર અમારે ઘર આવી ગયો હતો, ને માહરા પીતાએ તેની સાથે તે દરેક વખતે ગંભીર ગુફ્તોમાં નજદીક અડેક કલાક ગુજાર્યો હતો. વળી તે મને પોતાની સાથે વાતમાં ઉતારવા તો ઘણું માંગતો, પણ મેં તેને હંમેશા મુતલગ દેહું આપવાનાજ અખાડા કર્યા હતા. મને તે ઉમરાવ જરા થઇને ગમતો ન હતો. તેનામાં કાંઇ એવું હતું કે જેથી તેને જોતાં સાથેજ મને તેના સામે અભાવ ઉપજતો.

“ માહરા પીતાએ હેનરી હતો તે દરમ્યાન તો ખુદલું કરીને મને કદી કશું કહ્યું ન હતું, પણ તે અવારનવાર એમ બોલતો કે માહરે વધારે સારે ઘેર જવાની ઉંફ રાખવી જોઇએ, ને હું ચાહું તો એક મોટે ઘેર પરણી જઇ શકું.

“અમો છુટાં પડ્યાં. અંતે અમો, છુટાં પડ્યાં, અને છુટાં

પડ્યાં ત્યાં સુધી એકમેકનાં હેત ને વિશ્વાસમાં એટલી હદસુધી સુખી હતાં કે હું તો હવે તેનું બ્યાંન બી પણુ આપી શકતી નથી. મેં તેને ને તેને એકલાનેજ સદા આહવા ને મોહોત સુધી તેને ને તેનેજ વફાદાર રેહવાનો કાલ આપ્યો, ને તે સધ્યારા પરજ પુરા એતખારથી તમામ સંતોશ માની માહરો વહાલો હેનરી—અફસોસ કે સદા સુધીનો—તે રાત્રે માહરાથી છુટો પડ્યો।

“તે ગયો. તે ગયો, પણ હું તેને એક ઘડી બી માહરાં મનથી દુર કરી શકી નહીં. તેની યાદના સંતોશપરજ હું જાણે જીવતી હતી. તેના વગર જાણે માહરી આખી દુન્યાજ ખાલી હતી. હું દર મેલે નિયમીત તેનું લખતી. ને તેજ મુજબ દર મેલે તે વહાલાનું એક કાગળ મને મલતું હતું.

“તેનાં હિંદુસ્તાન સિધારવા પંછી સર એલેક, માહરી ઘણી અજાયબી અને વસવસા વચ્ચે મેં જોયું કે, અમારાં ઘેરમાં અચ-ખુચ ને એકદમ આવતો જતો થયો. તેને માહરા બાપજ પોતાની સાથે લઇ આવતા. તે માહરા પર એ વખતે ઘણું ધ્યાન આપતો, પણ હું તેને કશુંજ કાહું આપતી નહીં. મને તેને ખાસ કરીને ધિક્કારવા કશુંજ કારણ ન હતું, અને તે છતાં કેહવાને અજબ જેવું છે કે તેને હું મોટા અણુગમા ને અલાવ વગર કદી બી જોઇ શકતીજ નહીં! મને એમજ ખટકા થતો હતો કે તે માહરા વહાલાનો હરીફ અથવા શત્રુ હતો. એક બે વખત તે માહરા જાતી માટે મેં તેને માહરા ખીતા સાથે વાત કરતાં બી સાંભળ્યો, ને ત્યારે પણ તે તેને માટે મોટા તુચ્છકાર ને ધિક્કારથીજ બોલતો હતો. એટલુંજ

નહીં.' મેં જોયું કે માહરા પીતા પોતે પણ તે વહાલા જવાંનને માટેની તેની હાંસીમજ્જરીમાં હવે શામીલ થતા, ને તે એ વચ્ચે તેને સર એલેક્ઝ વધતો ગમતો હોય એવું ખુદ્દેખુદ્દું દેખાઈ આવતું હતું !

“ સર એલેક્ઝ માહરા પીતાને રાજી રાખવા ને રાજી કરવા જોયું થાણું કરતો. તે અમારે માટે લગલગ રોજ કીમતી ખાધખોરાકી તેમજ વપડાસની વસ્તુઓની ભેટસોગાદો મોકળતો થયો, અને માહરા પીતાને વાંચણનો શોખ હતો તે જાણવા પછીથી ગમે એવી મોંઘી કીમતની ચોપડીઓ તે ખરીદી ખરીદીને તેને મોકળતો રહ્યો. તે દેવળમાં પણ જથ્થકનો આવનાર થયો—ખુશામદથી એવું કહીને કે માહરા પાદરી આપના ધરમખોધથી તેનાં મનપર થણી ઉંડી અસર થતી હતી; અને માહરો ભોળા પીતા તે બધી તેની અનેક મતલબી ઠગાઈઓનો ભાવાર્થ જરા બી સમજ્યા વગર તે જે બધું કેહુ તે ખરુંજ માનતા રહ્યા ! એટલામાટે હું તેને કશુંજ વજન ન આપતી હતી ને માટે અમો બાપ બેટી વચ્ચે જીંદગીમાં પેહલીજ વારનો મતફેર નેં કળ્યો શરૂ થયો. તે હોય ત્યારે જો ટેમલપર સાથે જમવા જવા હું માથું દુખવાનું બાંહણું બતાવી ના કહી મોકળતી તો માહરા પીતા ભાભરા ભુત પેઠે ગુસ્સે થયલા માહરી ઝાટકણી કાઢવા ઉપર માહરા ઓરડામાં તાપ્પરતોય દોડી આવતા !

“ ‘હારે નીચે આવવુંજ પડશે, દુકતી,’ તેવણુ થણા ગુસ્સાથી કેહતા; ‘માહરા દોસ્તોને માહરાં ઘેરમાં માહરી આંખ હેઠળ તું અપમાન કરે તે કદી બી ચાલવાનું નથી. ’”

“ ‘પણ હું નીચે આવીને શું કરું, પપા ? માહરું શું કામ

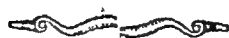
છે? તે થોડો મને મળવા આયોજ્ય જે તેની વાત! તે તો તમરો ફેન્ડ છે ને તમારી સાથે ખાવાજમવા આવેલો છે.’

“‘તોખી માહરી મરણ ને હુકમ છે તો તાહરે આવવુંજ જોઈશે.’—અને, પરીણામમાં, મને માહરી મરણ ઉપરાંત એમ સેહેં-કડો વાર જોર જીલમથી ફરજ પાડવામાં આવતી.

“તે દેખીતો માહરી સાથે પ્યારમાં પડ્યો હતો, પણ મને તો તેની રીતભાત, તેનો ચેહેરો, તેનો અવાજ એ કશુંજ જરા થઈને ગમતું ન હતું. ઉલ્લટું, સરખામણીમાં તે એટલો નિયાંણમાં ગળ્યડી જતો. ને માહરો હેનરી માહરી આંખમાં એવો કુલે મરદ જાતના સરદાર જેવો દેખાતો કે આદમી આદમીમાં એટલો ફેર હોઈ શકે તે માટેની માહરી તો અજ્ઞયંબીજ જાણે નહીં લાગતી! તેના વિચારોમાં પણ કશું વળુદ કે વાતચીતમાં એક ખી સલુક ન હતું. તે પોતાના પૈસાને બોલેબોલ ધણું વજન આપતો, ને તે ઉપર તે છત્ર-કાઈ મલકાઈને ઉંચકાઈ ઉફણાઈ જતો. તે પોતાના પૈસાથીજ મને છક કરવા ને આંજવા માંગતો હતો, કેમજે તે પોતે ખી પોતાનાં મનથી સારી રવેસે જાણતો હતો કે તેનામાં ખીજી તો એકે લાયકાત નહીંજ હતી. હું જીવપર જોરાવરીના તેના સવાંસોના જવાબો કરતી, ને પપા નહીં હોએ ત્યારે તો તોચ્છડાઈથી તેને અપમાન વટીક કરતી. માહરી મતલબ કે જ્યાં ત્યાંથી તે માહરો પીછો છોડે ને મને પડતી મુકે;—પણ નહીં!

પ્રકરણ ૧૪ સુ.

“તેણે માહરાં બીમાર માતા માટે એક દાહાડે ઉંચા “ઇન-વેલીડ પોર્ટ” ની એક દળન બાટલીનો બોક્સ ભેટ મોકલ્યો, અને ત્યારે માહરા પીતાએ એક ઉંડા નિશ્વાસથી કહ્યું, ‘મે, તે’ તો પેલા પોર-યાને પ્રામીસ થઇને અમારો કચરડોજ કાઢી નાંખ્યો ન્તે ! મને કાંઠાં સેહતાંન સુઝ્યો જે હું તેને ચાલી ચલાવીને ઘેરમાં લાવ્યો !’

“કાંએ, પપા, એમ કાંએ બોલોછ ?”

“તો બોલું નહીં ?” માહરા બાપે બખાલ્યું; ‘આએ ધણેતર સાસરે આજે તો તું ચાહે તો તાહરે થાએ, ને તે તાહરે થાએ તો અમારા ભુઠાપામાં અમે બી બેઉ કેવાં સુખી ને ઠરવાયલાં રહીએ ! કેમ, કંઈ ધ્યાન પુગેછ ?’

“એવે સાસરે જવા આગમચ ખુદાને ઘેર જવાનું હું જાસ્તી પસંદ કરશ, પપા,’ મેં ઠરાવથી કહ્યું—ને મને લાગણીના ભારથી બોલતી જોઇ માહરા બાપ ચુપ કરી ગયા.

“તમે શું મને પૈસા બદલ વેચવા કાહડીછ ?” મેં તેઓની એ ચુપકીનો તરત લાભ લીધો; ‘તમે એક સાચા ફિસ્તયન અને વળી પવિત્ર ધરમગુરૂ થઇને ભુલીજ કેમ જઇ શક્યા, પપા, કે હું તો એક બીજાને વચનથી વરી ચુકેલી પરણેતર છું ?’

“હું તો માહરાં વરયાં વચન પર જાન સદેકે કરી મરવા-વાળીજ હતી, ને હું તે વહાલાનાં વચનનાં મુસ્તકીમપણાં અને

પવિત્રાઈ માટે જી તેટલીજ ખાત્રીપુર્વક હતી. હું તો જાણતી
 ને ખરાં જીગરથી માનતીજ હતી કે જો કદી તે માહરી આગ-
 મય બેહેસ્તમુકામ પામે તો બેહેસ્તના સોનેરી મેહેરાબમાં તે
 માહરી વાટ જોતો આશાવંત ને ધીરજવંત સદા ખોટીજ થવાનો;
 અને ત્યારે એવા અમારા પ્યારનાં પૈઠપણાં ને મુશ્તરીમપણાંને મુકા-
 બને સર એલેક શા હસાઈમાં? તે કેવળ તુચ્છ પુરવાર થતો હતો !!

“પણ સર એલેકે માહરો પીછો મુક્યોજ નહીં. દીન હોગે તે
 રોજ પોતાની મુરાદમાં વધારે ખંતીસો ને તલજગાર થતોજ આવ્યો.”

“એક વખત તો અમો અનાયસે એકઠાં પડી ગયાં તે તકનો
 લાલ લેઈ તેણે મને પુછ્યું વટીક. ‘તમો મને ચાહી નહોં શકો તો
 ખર,’ તેણે કહ્યું, ‘પણ મીસ મીડલ્ટન, હું તમોને જરા ગમતો
 થાઉં એવી તો કાંઈ તમારાં દીવ સાથ કોશિશ કરો?’

“‘તે માહરાથી થઈ શકે એમ નથી, સાહેબ,’ મેં દંમામથી
 કહ્યું; ‘તમો ભુલી જાઓ છ કે હું તો મી. ગોરડન સાથ અંદરાયતી
 છઉં.’

“તે એ સાંભળી માહરા વહાલાને માટે કાંઈક છુરું બગડ્યો,
 કે જે સારાં નંસીએ મને સંભળાયું નહીં. સારુંજ થયું જે નહોં
 સંભળાયું, નહીં તો તેની તે યુરાઈ હું સાંખી જતે કે લઈ ચલાવી
 શકતે નહીં.

“તે પછી ઉપર કહવા મુજબ તે વહાલાનાં અકાળ મોહોતના
 આતી ફાડી નાંખનારાં બેહેસ્તનાક સમાચાર દિંદુસ્તાન ખાતેથી ફરી
 વહ્યા, અને તેની સાથેજ જાણે તે વાંચતાં બેગી હું જી મરણ

પામી. હું તેની વીધવાજ મને પોતાને ખરાં દીલથી માનવા લાગી, અને મોહત સુધી તેને ને તેની યાદનેજ સાચી રેહવાને મેં દાદારને આર કસમ નોંધાવ્યા. જીવતાં હું જો તેને સાચી હતી તો તેનાં મુવા પછી તો બેવડી બાવડા પુરવાર થવાની માહરે માટે કેટલી વધારે જરૂર હતી ?

“દુખભર્યાં તે મહીનાઓ ધસડાતા ગળડવા લાગ્યા. હવે મને ઉત્તર શું ? આશા શું ? હરખ શું ? સુખ શું ? સઘળું—ઓ સઘળું તે આયમી ગયું હતું. સઘળું—ઓ સઘળું તે તેનાં મોહોત ભેગું સ્વર્ગવાસ પામી ગયું હતું !

“‘મે માહરીં દીકરી,’ માહરા પીતાએ એક સહવારે મને પેટમાં ચાંપી સમજાવી સમજાવીને કહ્યું, ‘ક્યાં તક તું એમ કેલ્પાંત કરયા કરશે ? અનનારી બની. હવે તે કાંઈ નહીં બનાર થનાર છે ? હવે એ દુખી ગછગુજરી તું ભુલી જા. તું તજી જવાન છે.—હજી તો તું બાળક છે ! માહરં માન ને મને માહરી ગોઠવણો કરવા દઈ સુખી થા ને અમારો એટલો બુઢાપો ઠેરવ !’

“તે બિચારાં શું જાણે માહરાં જીગરના ચમટાની વાત ? ‘મે’ કશે જવાબ દીધો નહીં, ને હું ત્યાંથી રડતી ચાલી ગઈ.

“તે પછી સર એલેકે પાછી મને સંતાવવા માંડી, ને હવે વધતી હોંમત ને બેવડી ખંતથી. માહરા બાપ બી ધરયા-ધરાતો ન હતા. તેઓ ગુરસે થતા, ધમકાવતા અને વળી નરમાસથી સમજાવતા બલકે કાલાવાલા પણ કરતા તેઓ માહરા કરતાં પોતાનાં સુખનો સવાલ આગળ લાવી લાવી મને ઘણી વધારે વીણવતા. ‘તે પોરથો

જીવતો હતો, ત્યાં વેર તને ફરજ પડવાનું અધરમી જાણી હું ખામોશ રહ્યો હતો,' માહરા બાપ કેહતા હતા. 'પણ હવે તેને ખુદાએ પોતે તાહરા રસ્તામાંથી દુર ડીધો છે તો તું હવે તાહરી પોતાની શત્રુ પુરવાર ના થા. એમાં કશીજ શાંભુપત નથી.'

“પણ મેં નાજ કહી, ને ગુસ્સાથી તેઓનો ચેહેરા કાળો દેખાઈ મારી ગયો તેવણ જાણે દુન્યાઈ લોકને મુકાબલે પોતાનું પવિત્ર પાહરીપણું બી લુછી ગયા—ઓ અધર્મી દુન્યા!

“‘મીસ મીડલટન, શું હજી તમે મને ના પાડશો ને હંફાવશો?’ વળી સર એલેક એક દિવસ પાછો મને સતાવતો આવ્યો.

“‘સર એલેક, મને માફ કરો,’ મેં માંગી લીધું. ‘આખે જીંદગીમાં હું હવે કદી બી કાઠને ચાહી શકતારજ નથી.’

“‘પણ કાંએ?’

“‘તે કારણ હું આપી શક્તી નથી.’

“‘જુઓ—માહરં માંતો; હું તમને એક રાણીનાંજ રાજ ને સુખમાં રાખી શકશ—માહરી એટલી બેશુમાર દોલત છે, અને—’

“‘તમારી દોલતને આગ લગાડો,’ મેં ધીરજ ખોડી દબને કહ્યું. ‘મેં કેટલી વાર તમેને સમજાવ્યું કે મને તમારા પૈસાની એક બી તુંલા નથી, ને તે વાત માહરી આગળ કદી બી કરતાજ ના?’

“તે ગુસ્સાથી લાલ થઈ ગયો.

“‘તમે એક કમીનાને ખાતર મને એટલું અપમાન આપી શકાછ?’ તેણે ગુસ્સાથી ધુજતાં કહ્યું; ‘વારં ફીક છે, આપણે હજી બી જોઈશું. મેં તો કસમ લીધા છે કે કદી બી પરણું તો તમ-

તેજ ને ખીજ કાઢતે નહીં. એમ તો માહરાં મોહમાંથી મરજતો! એક બોલ બાહર પડતાં મોટામોટા ઉમરાવોની બેટીઓ માહરો સ્વિકાર કરવા એકે પગે ને આતુર છે!

“ત્યારે ત્યાંજ કાંએ નથી જતા? તેઓનેજ કાંએ નથી પરણતા? મને ગરીબને શું કામ સતાવેજ?”

“સખા કે ત્હારાપરજ માહરું દીવ લાગુંજ, ને હું તો તુનેજ જીતવાનો!” તેણે પક્કા એરાદાથી બોલતો હોય તેમ કહ્યું— ને ગુસ્સા વચ્ચેજ તે મને છોડી ગયો.

“ત્યાર પછી મેં સખકરારનો એક દાહાડો ખી બાજ્યો નથી. માહરાં બાપ એક દીવાનાનીજ કીસમે વરતવા લાગ્યા, ને યાનો આપઘાતથી માહરી દુઃખી જીંદગીનો છેડો લાવવો કે નહીં તો તેની મરજ માન્ય કરી એક મુઠાં જેવી જીવ વગરની કીસમે પેલા નાલાયકને પરણવું એવોજ માહરો હાલ થઇ રહ્યો. સુળા વચ્ચે સોપારી જેવી માહરી દશા થઇ હતી!

“પણ તેટલાં તદન નહીં ધારેલું બની ગયું. માહરાં બાપ લકવાના કુટકાથી પટકાઇ પડ્યા. ને તે ને તેજ દાહડે એહેસ્ત પામ્યા. એ ઘણુંજ તાબુખીલરયું બન્યું, ને હું તદન હેબત ખાઈ ગઈ. અમે મા દીકરી તદન રવડીજ ગયાં.

“તેવણ મોહોતનાં બિઝાંણાં પરથી મને કાંઈ કેહવા ઘણુંજ ચાહતા હતા, પણ તેવણની બિચારાની પડ્યાં ને પડ્યાં જ્યાંનં એંચાઇ ગયલી હોવાના સખમે મુતલગ બોલી નહીં શક્યા, ને તદન નહાં સંભળાએ તેવું તોતરું તોતરું જે બોલ્યા તે મને બરાબર સહમજ

પડયું નહીં. મને ઘણીજ શોકાતુર આંખોએ તેવણુ જોતાં, તે માહરો હાથ પકડી પકડીને કાંધ કેહવા માંગતા, કે જે દરમ્યાનમાં ફક્ત એટલુંજ મને સમજી શકાયું કે ‘તાહરી માએને ખાતર.’ મે, તેથી, તેવણુને હીંમત આપવા તેવણુનો હાથ લઇ માહરે માંથે મુક્યો, તે રડતી આંખોએ સધ્યારો આંખો જે ‘માએજીને હું સમાંલશ.’ તેવણુ, તેથી, કાંઇક રાજી થયલા ને. સંતોષ પામેલા જાણાયા, ને પછી બિચારા હક થયા, એટલે તેવણુને અમો સદા સુધીના ખોહી એહાં.

“ત્યાર પછી મામલો બિગડતોજ આવ્યો. તેવણુનાં મુવા પછીજ અમોએ જાણ્યું કે તેવણુ તદન કરજી થઇ ગયાનહતા, ને અમો એક બી પેતી વગરનાં લાચાર થઇ ગયાં હતાં. એમજ નહીં પણ વળી અમારા બાપનાં ભારી કરજનો બોજ પણ અમારેજ ઉપાડવાનો હતો ! તેવણુનું નામ નિષ્કલંક હતું તે પર આ બહુજ ખુરો બટટો આવ્યો હતો, પણ અફસોસ, અમો બે ગરીબ અખ-લાઓ શું કરી શક્યે ?

“તેવણુ ક્યાંથી લાવતા હતા ને કેમ અમારું ઘર ચલાવતા હતા તે હું કાંઇજ કહી શકતી નથી. અમો તો તદન મુશ્કેલીમાંજ તેવણુનાં મરવાથી ગરક ગયાં, અને ચાતો લોકોની સખાવતથી અમારે પુરું કરવાનું હતું, અથવા તો સર એલેકને પરણીને—પણ જો, તે વિચાર હું કરી શકીજ નહીં.

“માહરી ગરીબ દુખી કાહેલી માતા ! મને તેવણુનું ઘણુંજ લાગતું હતું. તેવણુ કેવાં લલાં ને સાચાં હતાં. માહરા મરનાર હેન-દીને તેવણુ કેવાં ખરાં દીલથી આપતાં હતાં. માહરા બાપની સાચની સર

એલેક્ટ્રને વાસ્તેની માહરી લડાઈમાં તેવણ હંમેશ મારોજ લાગ લેતાં હતાં. તેવણ ખરેખર ઘણાં લલાં ને માયાળુ હતાં.

“મેં તેવણને ઘણી ઘણી હીંમત ને સધ્યારો આપ્યો. તેવણ મને બાહર કાઢ કુટુંબમાં નોકરી કરવા જવાની તો રજા આપીજ નહીં શક્યાં એટલે મેં ઘરમાંજ એક સ્કુલ ઉઘાડવાનો એરાદો કર્યો, પણ મને છોકરાં તે માટે મળી નહીં શક્યાં. હું તદ્દન નવી, નહીં જણાયલી અને બીનઅનુભવી એટલે શીક્ષકનાં કામ માટે કાઢ બી માયાપોએ કે કાઢ બી શીક્ષકોએ મને લાયક ધારીજ નહીં.

“હવે, તેથી, એ અમારી વંધતી નાચારીનો લાલ લછ પેલા દાવાદારે પોતાનો દાવો પાછો રજુ કર્યો. તે માહરી માતાને સુખી કરવા ને માહરા મરનાર આપનાં નામને કલંકથી મુક્ત કરવાની ‘ઓફર’ કરી મને લલચાવતો રહ્યો; પણ મેં મુસ્તકીમપણે હજી એ નાજ કહી. હું તો માહર દીલ એક ને એકનેજ સચુદ્ધ કરી ચુકી હતી.

“તે તહાર દીલ એક તદ્દન નાલાયકને આપ્યું છે,’ સર એલેક્ટ્ર એક વખત કહ્યું.

“ખરદાર, ફરીથી એમ માહરી આગળ કદી બોલતા ના, સર એલેક્ટ્ર, મેં ગુસ્સાથી જવાબ કર્યો.

“તે હું પુરવાર કરી શકશ, તેણે કહ્યું. ‘તે એક હગારો હતો. તેણે કદી બી તને કહ્યું હતું વાઈ કે તેની માતા હૈયાંત છે?’

“નહીં.’

“ત્યારે આએ કાગળ પર નામ કે સરનામું છે ત્યાં તું લખીને પુછાવ. એ એની માએજ છે,’ તેણે એક સ્લીપ મને પાંસ કરતાં

કહ્યું. ‘એ માતા પોતે કેહશે કે તેના દીકરાનાં નામ સાથે ‘એક શરમભરેલો અપરાધ ને નામોશી સદાનાં જોડાયલાં છે.’

“‘હું માનતીજ નથી,’ મેં તુચ્છકારથી કહ્યું. તે તો એક ફિરેસ્તોજ હતો. તેને મેં ઓળખ્યો તેટલો તેની માએ બી ઓળખ્યો નહીંજ હોશે, અને તોથી તમેને જુઠા પાડવા ને શરમાવા હું જરૂર એની માયને લખીને પુછાવશ.’

“મેં લખ્યું. માહરી તો ખાત્રીજ હતી કે ને જુરાને ખોટા પાડવાનો એજ સૌથી સરસ રસ્તો હતો, પણ જવાબ તો મોગમ આ મુજબ આવ્યો:—

“‘માહરા દીકરાનાં નામ સાથ એક નામોશી જોડાયલી છે તે ખોટી નથી. હું તેથી દુઃખી છું. તેથીજ અમે સદાનાં જુઠાં પડ્યાં હતાં. તેનાં મોહોતના સમાચાર મેં ઘણાં દુઃખ સાથ જાણ્યા છે—મેરી ગોરડન.’

“સર એલેક તે જવાબની પરપુછ કરતો ‘પાછો આવ્યો. મેં તેને તે કાગળ વંચાવ્યો.

“તે તુચ્છકારથી હસ્યો.

“‘એ તો મોગમ લખે છે,’ તેણે કહ્યું, “નામોશી તો ઘણી જાતની થઈ શકેછ. ખુન, ચોરી, ખોટી સહી વિગેરે. તું એને ફરીથી એમ લખીને પુછાવ કે તમારા દીકરાની નામોશી ક્યાં જેન્કના સંબંધમાં છે?”

“હું તદ્દન લડકી ગઈ. જેન્કના સંબંધમાં નામોશી શી હોએ—સિવાય કે ખોટી સહી અથવા ચોરી? શું માહરો અસરાફ હેનરી

તેનું કાંઈ કરમ કરે?

“માહરાં મનનું સમાધાન કરવા, એમ છતાં, મેં પાછું તેમ લખીને પુછાવ્યું, અને માહરાં મોટાં દુઃખ વચ્ચે જવાય લખાઈ આવ્યો કે ‘હા. એ વાતનું દુઃખ મને એટલું બધું છે કે કાગળોથી તેની મને હવે વધારે યાદ વારે ઘડીએ મહેરબાની કરીને આપ્યા કરતાંજ ના.’

“સર એલેક તે વાંચી ખુબ મોજ પામ્યો, પણ મેં તેને ધિક્કારી કાઢ્યો. ‘આદમી સરજતનો શીકાર છે,’ મેં કહ્યું. ‘આદમી ભુલ સાર સરખાયલું છે, ને તે કદી પાપમાં બી ભુલે નો તેને ધિક્કારવા કરતાં દયાથી ચાહવા સુધારવા ને સંધરવામાં ખરો ખુદાઈ આશિરવાદ છે. હું એ જાણુવા પછી તો માહરા હેનરીની યાદને એવડી દયા ને વધતાં વાહાલથીજ ચાહું છ!’

“મને એમ તો કદી અજબ લાગ્યુંજ નહીં કે એક માએ જેવી માએ દીકરાની નામોશીને લગતા એવા ટુંકા તખ્તરા જવાય તે કમ કરે! તે તેને હુલકાવીને કે શીખવીને કાંઈએ લખાવ્યું હોએ એમ તો તે વખત મને લાગ્યુંજ નહીં. મને દુન્યાના કાવાદ વાનો શું અનુભવ હોએ? હું તો એમજ માની ગઈ કે હેનરીએ બેન્કમાં કાંઈ ખોટી સહીનો જખુન અપરાધ આગલ કેઠે કીધોજ હશે—એટલુંજ કે તે છતાં તેને માટેનો માહરો પ્યાર તો એક તર્ર ભાર પણ કમ થઈ શક્યો નહીં.

“સર એલેક તો એમજ માનતો હતો કે એ રસ્તે તે મને જરૂર જીતી શકશે, પણ તે ઠગાયો. તે ફાકટ ને ફાકટજ મને મના.

વતો પાછો ને પાછો આવ્યો. ‘તું એક એવા કમીના અપરાધીને વાહવામાં બી માન સમજેછ?’ તેણે કહ્યું. ‘આવી ઓકસફડ યુતી-વરસીટીની કેળવણી પ્રામેલો ને માહરે ત્યાં એક મજૂર તરીકે રહ્યો તેજ તું નથી જાતી? તેથી બી શું ત્હારી ખાત્રી નથી કે તે કેથે દુરદરાજ મોટો અપરાધ કરીને અંત્રે નહાસી આવેલો હતો? તે અહીંથી હિંદુસ્તાન શું કામ જતો રહ્યો? નહીં કે નામદાર થવા ને તું ને જીતવા, પણ ખરેખર તો રખે પકડાઇ જાયે તે શીકરથી, અને નામેશી અને જોડખાનાંથી બચવા!’

“આવી કીસમે તે જાન્યુક મને સમજાવતો રહ્યો, પણ માહર કહેજું તે બહાલાના બાબમાં કાંઈ પથ્થરનુંજ થઇ ગયું હતું કે શું તે મેં તો કાંઈ માન્યુંજ નહીં, અથવા માન્યું તો તેપર મુતલગ ધ્યાન આપ્યું નહીં. તે અપરાધી હોય તોબી મને તો તેનાપર દયા ને હેતજ આવતું! હવે શું? હવે તો તે ગુજરી ગયો હતો, તો ગમે તેવો તે હતો તોબી તેની પાક યાદને વફાદાર રેહવા માહરી પવિત્ર ફરજ હતી એમજ મને લાગ્યું.”

“હવે તેથી નીચ સર એલેક્ટ્રીક વળી બીજાજ રવેસે મને માહાત કરવા માંડ્યું. ‘હજી બી માન, હજી બી સહમજ ને માહરી થા,’ તે માંગી લેતો હતો; ‘અગર નહીં તો ખચ્ચીત બદલુજે કે તે મરનારનું એ પાપ હું જગતને જાહેર કરશ. લોકો તેનાં નામપર ગરી શીટ છે, ને એ ઝપાઝપીમાં બચ્ચાં અને બેરાંબોને બચાવી તેણે જે બાહદુરી બતાવી તેની યાદમાં સરકાર તરફથી તેજ જગ્યાએ એક યાદગાર મેન્યુમેન્ટ અંધાવાની હીલચાલ થાયેછ તે હું બધી બાંધ

ડાવેશ. હું લોકોને તે તદ્દન નાલાયક ને લુચ્ચો હતો તે એકદમ
મહીર કરશ!—હવે શું કેહેજી ?

“અને ત્યારેજ હું નાચાર થઈ ખરી ! ઓ, તે હું કેમ થવા
દેઉં ? જેની યાદ મને પવિત્ર હતી—જેને માટેનું હૈત હજી માહરામાં
અખંડ હતું તેનાં નામને મુવા પછીનો આં લયંકાર અપજશ હું
કેમ પોંદોંચવા દેઉં ? મેં તેને તેના એ હીયકારા કસંદથી હાથ
ઉઠાવા ઘણો ઘણો સમજાવ્યો, પણ તેણે માન્યું નહીં, અને માહરા
પ્યારા માટેના પ્યારને ખાતર એ ભ્રષ્ટ્રના હું થવા દેઈ શકી નહીં.
તેથીજ હું કષ્ટિત થઈ. તે બહાલાને ખાતર મેં માહરું વેચાણ કર્યું.
માહરા પ્યારાની ઇજ્જતનેજ મેં માહરી પવિત્ર લાગણીનું બળીદાન
આપ્યું. તેનું નામ નિષ્કલંક રેહવુંજ જોઈએ, તેણે મરતી વખતે
મેળવેલી કીરતી યાદગાર ને અમર રાખવા માહરે ગમે એ ભોગો
આપવાજ જોઈએ એમ મને લાગ્યું—અને ત્યારે ને ત્યારેજ હું
કષ્ટિત થઈ !

“હું કષ્ટિત થઈ, પણ તે હેમકને મેં જોદલું જાણવા દીધું
કે તે માહરાં શરીરનો માલીક થવા સિવાય બીજું કાંઈજ મેળવવાનો
નથી. માહરો પ્યાર-કદી બી નહીંજ ! તેની એ કરપીણ નાતરસ
હીણપસ્તીભરી ચાલથી ઓર હું તેને જ્યાદા ધીક્કારતી હતી તે બી
મેં તો તેને કહી દીધું.

“કષ્ટિત બી હું કાંઈ એકદમ થઈ નહીં. તે મને દયારાવી
ગયો તે તે તે રાત્રે માહરો હેનરી મહને સ્વપ્નામાં આવ્યો. મેં
જોયું કે તે રડમસ હતો. ‘બહાલી, મને બચાવ !’ તે માંગી લેતી

ક્રીસમે મહને કેહતો હતો; ‘માહરાં નામને લગતી એ મોટી નામોશી બચાવ ! તું મહને નહીં બચાવે ? માહરે ખાતર એ માહરા મુદ્દમની એટલી માંગણી મંજૂર કર !’—અને એ લણકારાપર હું જાગી ઉઠી ત્યાર પછી ને પછીજ મેં તેની તે પાપી યોજણા આહાલ રાખી !

“ ‘હું તમારી સાથ આએ ક્રીસમે ફરજ્યાત પરણવા કબુલ થાઉં છું તેથી તમોને સાંમુ એમ નહીં લાગતું કે હું તો હજી તેનેજ ચાહું છું ને તમોને મુતલગ ચાહતી નથી ?’ મેં પૂછ્યું.

“ ‘તેની મહને કાંઈ પરવાહ નથી,’ તેણે તુચ્છકારથી કહ્યું; ‘તું મને પ્યાર વગર બી પરણવા હા કેહે ને માહરી થાએ એજ માહરું માંગવું છે. મેં છેક દીવાન્યતપણાંની હદ સુધી એ વાતપર માહરું દીલ લગાડ્યું છે.’

“ અંતે ત્યારે હું કબુલ થયું, અને અમારાં લગન થયાં; અને ઓ, કોઈ તેમાં માહરો વાંક કાહાડશે ? કોઈ મને ખેવફા પુકારશે ? શું માહરો આગલો પ્યાર માહરાં એ વર્તણુ સાફ માહરાપર ખફા થશે ?

“ તે એક માહરી છ દગીનો સૌથી કંગાળ દાહડો હતો—અમારાં લગનનો દાહડો ! માહરું હૃદય ફાટફાટ થતું હતું, ને માહરું માથું અત્યંત દુખતું હતું.

“ તે હતીમુન પણ એક ફાર્સ હતો. તે તેટલીજ કંગાળ ને મને તમામ અણુગમતી એક કમકમાટલરી ક્રિયા હતી. લોકો મને મુઘા-રક્યાદી આપતાં ને ઘણીક છોકરીઓ માહરાં એ મોટાં “સુલાગ્ય” માટે માહરી અદેખાઈ કરતી, પણ ખરી વાત શી હતી તે એકલા

હકત્તાલાને રોશન હતી.

“ રડતીનાજ માહરા દિવસો ગયા. સધ્યારો ફક્ત એ હતો કે એમ કરીને મેં માહરા પ્યારાનાં પત્રિત્ર નામને પોંહોંચતો એક નાપાક કલંક બચાવ્યો હતો. તેજ અને તેજ આએ મોટાં દુઃખની માહરી જીંદગીમાં મને ટકાવી રાખનાર સાંધણુ પુરવાર થયું હતું.

“ હવે પરણ્યા પછી એક પરણેતરના પ્યારને નહીં તો ફરજને મેં સાચી નીવડવાને મેહેનન કરવા માંડી. તેમ જી નહીં કરવું એ તો ગલીય હતું, ને તેથી તે મને ગમ્યું નહીં. હવે તો પડ્યું તે પંજરવાતું. સજીરીથી સધળું ખમી જવા ને સહન કરવાથી વધારે હું શું કરી શકું ?

“ હું તેને રાજી રાખતી તેના દોસ્તો આવે તેને માયાથી ‘રીસીવ’ કરતી. કાઠ જી રીતે તેનો ને માહરો જાહીરમાં વગર અગતનો હુરયો ને ફેસતો નહોં થાએ ને લોકોને હસવાતું સાંધણુ નહીં મળે તેની હું સંભાળ લેતી. ફક્ત તેને ચાહ્યા સિવાય હું સધળી ફરજો અદા કરતી.

“ પેહલાં તો એ માહરા પ્યાર વગર તેને ચાહ્યું, પણ પછી તે માટે ને રોજ માહરા સાથે લડવા ને ખપૈયાં તોડવા લાગ્યો. મેં તેને એમ છતાં પેહેલેથીજ કહેલા માહરા કરારની યાદ આપી. તેણે તે ઉપરથી ખંડ મચાવ્યું, અને એમ રોજના કન્યા અમો વચ્ચે ચાલુ થયા અને ચાલુજ રહ્યા.

“ અને પછીજ તેણે ખરી વાતનો ભડકો ફેડયો, કે જે સાંભળતાં માહરી છાતીજ ફાટી ગઈ. માહરાં વહાલાનો તો એક જી દોષ

ન હતો, ને ફક્ત તેના બાપની બેન્કે, બીજાઓની દગલ/માછતાં પંરી-
ણામમાં, દીવાળું કાઢ્યું હતું તે બધી વાત માહરૂં પાકીતે પલેથર
થઈ જાએ તેમ પછીથી તેણે ઠંડે કલેજે મને કહી, અને એ ના-
પસંદ લગનના સંબંધમાં મને જે એકજ સધ્યારો ને મન મોટું
કરવાનું હતું તેટલું માહરૂં સુખ પણ તે કરીણે લુટીજ લીધું.
ખરેખર, માહરાં પેટમાં તો તેથી જાણે છાગરાજ ઉઠ્યા! હું માહરાં
વરસ વેચી એમ બેવકુફ ને પાપી થઈ તેથી મને હવે અણહદ
પરતાવો થયો.

“મેં તો માહરા વહાલાને કદી બી ગુન્હેગાર માન્યોજ ન
હતો. હું તો તેની નેકીમાંજ માનવાવાંત્રી હતી, છતાં મેં કેમ એ
થાપ બાધી તે મને સમજાયું નહીં; પણ હવે કિપાય શો? બની
નહીં બની કેમ થનાર હતી?”

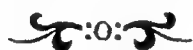
“પણ એથી માહરો એ કપાત્ર આસામી માટેનો ધિક્કાર એક-
દમ લખ્યો મરતબા જાસ્તી વંધી પડ્યો, કે જ્યારે માહરૂં એકજ
સુખ—એકજ મોજ માહરી “બેબી” થઈ. તેની પછવાડેની જાંજા
ને રોકાણોમાં હું માહરૂં દુઃખ પછીથી ઘણું લુલવા લાગી, અને
હવે ફક્ત માહરાં મોહોતની આરજીમાં, ખુદના તે પાક આશિરવાદની
વાટ જોતી, હું તે માહરા નેકજાત વાહલાને પેલી જેહાંનમાં મળ-
વાને માહરાં સાચ્યામાંસાચ્યા પ્યાર ને પવિત્રમાંપવિત્ર યકીન સાથ
આજે બી ખોટી થઈ રહેલી છું!”

આ મુજબ તે માહરી વહાલીએ તે નાંધપોથીમાં લગ્યાણ

વીગતે પોતાનો તમામ ખુલાસો ને એકરાર પોતાના પ્યારા હરદેએ ઉતારેલો હતો. તે એ પોથી દેખીતી રીતે પોતાના જીવથી જ્યાદા સાચવતી હતી, પણ આજેજ ગફલતથી તે એકને બદલે બીજી ખુફ ઉપાડી લઇ જઇ એમ બેફાંમ રહી હતી, કે જેનાં પરીણામમાં તે ચોપડી, ખુદાના સરજેલા સંજોગોને-આધારે, માહરા હાથમાં આવી હતી. તે મેં, ઉપર મુજબ, તેને તે રાત્રે બેસીને અવલથી આખીર તક વાંચી લીધી—અને તે વાંચ્યા પછી મેં તેને કબજત માહાબુઅને માટે માહરાં મનથી શું ધાર્યું, ને હવે આગળ કેમ કામ લેવાનું નક્કી કર્યું તે બધું અત્યારેજ ખ્યાન કરી કહી દેવાની કાંઈ જરૂર છે ?

પ્રકરણ ૧૫ મું.

ઓ તે નેકબખ્ત, પાકગદ, પવિત્ર મધુરી ! કોણ તે બાવફાની એટલી બધી પાકીજગી, નેકી અને અશોષને દુર્વાદ બોલવાની હીમત કરશે ? આહા, બહાલાં વાંચનાર, તે નોંધપોથીમાં વર્ણવેલા બનાવો ને વિચારો જે આગલાં પ્રકરણોમાં તમોએ વીગતવારે વાંચ્યા છે તે વાંચતાં મને તે માહબુઅ માટે જે હદ વનાનું હેત ને ખ્યાંન નહીં કરી શકાય એવું માન બરપા થયું તેનો વિસ્તાર હું તમને મુતલગ સમજાવી શકતો નથી. માન ને હેત તો તે વહાલી માટે

મને સદાનું જ હતું, મગર એ તેણીએ તુલોત્વીય લખેલી કાંઠાંશીના આએસથી જાણે તેના સખમે આખી દુન્યાનાં સ્ત્રી-મંડળને શોભા મેળેલી મેં જોયું, અને તમામ ઓરતવર્ગને હું ઇજ્જતથી ચાહતો ને વખાણુથી માન આપતો થયો. ખરેખર, ઓરતોમાં એટલી હદ સુધીની વફાઈ—એવી પાકીજગી, એટલી અશોષ હોઈ શકે એ માહિતી ને ખાત્રી માહરી જીંદગીના અનુભવમાં મને નવીજ હતી, ને નવી છતાં ત્યારેજ મેં માનથી એકદમ કબુલ કર્યું કે સદગુણી ઓરતોની વખાણુમાં કવિઓએ ગાએલું ને વારતાનવેસોએ વર્ણવેલું બોલેબોલ ખરું હતું ને છે. દુન્યા તેની અજાયબીઓમાં ખાલી નથી, ને એવી શીરેસ્તાઈ ખસલતની અજગાઓ દુન્યામાં ઘણી નહીં તોખી એટલી પુરતી સંખ્યામાં હોતીજ જોઈએ કે જેથી તમામ સ્ત્રી-મંડળ મગફરીની સરકશીમાં હંમેશા હિંચું જોતી ફરી હરી શકે !

જીજી સહવારે હું તે નોંધપોથી માહરા ડગલાના મોટા ખીસામાં છુપાવીને માહરી નોકરીપર પાછો ફર્યો, ને અગીયામાં ગયો તેનીજ સુંદર મે માહરી લણી આંફલીફાંફલી દોડી આવી.

“સ્મીથ,” તેણીએ કહ્યું, “ગઈ સાંહજે હું આએ આગમાંની પેલાં સીડર નીચેની માહરી ટેબલ પર એક માહરી અગતની ચોપડી ભુલી જોઈજી. તમે તે જોઈજી વાઈ ? વરસાદનું ઝાપટું થયું તે આગ-મચ તે અહીં રહી ગઈ હતી. તેને બદલે તેજ છે એમ સમજીને ભુલથી હું એક જીજી ભલતીજ બુક રૂમાલમાં બાંધીને અંદર લઈ ગઈ, ને તે અહીંજ રહી ગઈ હતી. તે માહરી ઘણીજ ખાતગી ને ઘણીજ જરૂરની ચોપડી છે. તે જતી રેહવી નહોંજ જોઈશે. તમે તે

કેથે જોઈશ?”

આહા, તે વહાણીનો તે વખતનો તે ગભરાત જોવાજોગ હદ સુધી રમુજ હતો. તે નોંધપોથીને લગતી પોતાની ગફલત તેણીએ પાછલથી જોઈ લીધી હશે માટે તે ઘણીજ ફકરમંદ અને ઉદાસી બની ગયત્રી નજરે આવતી હતી, ને તે પોથી છુપાવીને માહુરી સાથે લઈ જઈ મેં તે મીડી પ્રિયાને એક આખી રાતની એચેની થવા દીધી તે માહુરાં શરમભરેલાં ઘાટકીપણાં માટે હું પોતાને જાણે માફ કરી શકયોજ નહીં!

હુ તેને એટલું બધું બોલવાજ નહીં દેતે, પણ મનની ઉશ્કેરણીમાં અસાધારણ ઝડપે તે ઉપલું બધું એટલું દમબદમ બોલી ગઈ કે જાણે મને જવાબ કરવાનો તેણીએ વખતજ ન આપ્યો. તેણીની મક્કસદ તો એ પવિત્ર એકરાર તેણીનાં મરણ પછીજ લોકોમાં વંચાએ ને લોકોની જાણમાં આવે એવી હતી, માટે જીવતાં જીવત તેણીની ગફલત કે નાદાનીના સબબે તે નોંધપોથી કાઢના હાથમાં જાએ ને વાંચવામાં આવે તે ખ્યાલ તે દેખીતી રીતે ખમી શકતી ન હતી.

“ફકર ના કરો, માહુરાં લેડી,” મેં તે ઉપરથી તરતજ તેણીને હીંમત આપીને હસ્તે ચેહરે કહ્યું; “તમો બાઈ તે એક ચોપડી રમાલમાં બાંધીને મેહેલમાં લઈ ગયાં ત્યાર પછીથી વરસાદ થયો, વાસ્તે ટેબલપરની બધી ચોપડીઓ સંભાળથી ઉપાડીને મેં માહુરા પેટારામાં ઉંચી મુકેલી છે. તમો મેહેલમાં સિધારો—હું એક મિનીટમાં તે બધી લેઈ આવીને અંદર આપી જવશ.”—અને તે એ સાંભ-

ળતાં છુટકારાનો દમ ખેંચી કાંઈક નીરાંતથી શીકડું હસી. મેં તે ચોક્કસજ ચોપડી ઉપાડીને ઉંચી કરી હોયે તે માટે તે જોકે હજી કાંઈક શંકા ખાતી જણાતી હતી, તોપણ એટલી અધી અધીર માહરા જેવા એક નોકર આદમી સમક્ષ જનાવી દેવામાં તેણીએ ગેરસલુક જોઈ લીધું હોયે તેવી કીસમે તે મને “કુંક યુ” કહીને તુરત વેળા તો એક રાણીને છાજતા રોજ ને દમામથી મહેલમાં ચાલી ગઈ.

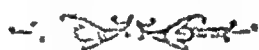
તે પછી જઈને તે જગીયાનાં ખુણાંમાં મુકેલો માહરો દેવદારી પેટારો મેં ઉંઘાડ્યો, ને તેમાંથી પેલી અલકાતુ નાંવેલો કાઢી તેની સાથે પેલી ખીસામાંની નોંધપોથી ખી મેં મેલવી દીધી, અને તે સઘળા ત્યાર કેડે હું મહેલમાં લઈ ગયો.

ત્યાં પોતાના આગલાજ ઓરડામાં મેં હજી ખી બેચેનીથી ઉપર નીચે ફેરા લેતી માહરી વાટ જોતી હતી, ને મને જોતાંજ તે ઉલટમંદ માહરા લણી ધસી આવી. એ વખતે માહરી પોતાની લાગણીઓની સમાજ કરતાં અને હું માહરી ઉશ્કેરણીઓના સખએ પકડાઈ નહીં આઉં તેની સંભાવ લેતાં મને જે જેહમત થઈ તે એકલા માહરા ખુદાનેજ ખખર છે.

મેં તે ચોપડીઓ તેણીના આતુર હાથોમાં મેલી, અને ત્યારે સંતોશનાં એક પ્રગટ આહ સાથે તેણે તેમાંથી પેલી નોંધપોથી ખેંચી લીધી, ને જાણીતી અધી નાંવેલો બેદાદ કીસમે જાણુમાંના સોફાપર ફેંટા તે ઉતાવળે ત્યાંથી પોતાના ખાનગી ઓરડામાં જતી રહી.

પણ જતાં જતાં પણ પોતાનો વીવેક કાંઈ તે વાહલી લુલી

નહીં. તેણીએ એકાદ પલ માહરા બચી ડીંગીને જોયું ખરું!—એમ માહરી આંખોમાં વાંચી લેવા કે તે પોથી વાંચવાની મેં કરી ખી એઅદખી કરી હતી કે નહી, પણ મેં આહેરથી નદનજ શાંત, અગ્ન-
જ્યો અને નદકરો દેખાવ સાચવી રાખ્યો એટલે તે વળી એક મીઠાં
'હેંક યુ' સહીત મને એ મુજબ છોડી ગઇ.

અકરણ ૧૬ મું.

હવે દેહવાતું થોકુંજ રહ્યું છે. સર એલેક સ્ટ્રાટલેન્ડમાં ધારવા કરતાં ઘણો વધારે જાસ્તી રોક્યો. તેને શીકારની લેહે હંમેશ ઘણી મોટી રેહતી, અને તે આંક પંદર દિવસના એરાદાથી ગયલો તેટલી મુદતમાં કદી ખી પાછો ફરતોજ નહીં. તેજ મુજબ, વળી, આ વખત પણ તે પાછો નજ ફર્યો, ને પાનખર રૂતુ એસતાં લેડી હોપ તો તેની વાટ જોતાં જોતાં થાકીને પોતાને ધરેઆરે જતી રહી, જ્યેથી હવે લેડી ગ્લેન મેહેલમાં તદન એકલી પડી ગઇ; પણ તોખી તે કાંઈ આન્યો નહીં ને લેડી ગ્લેન તેને ઉતાવળ કરી તેડ્યો ખી નહીં. તેણીને તો એકાંતજ જોઈતું હતું. તે તો એકાંતમાંજ એકલી એકલી જેસી મને યાદ કરવા ને માહરાં મોહોતનો ગમ કરવા ચાહતી હતી. હું જોતો હતો કે હું તેની દરેક હીલચાલમાં તેણીની સાથે ને સાથેજ હતો, ને તે પાકજાદ મધુરીની યાદથી એક પલ ખી અલગો ન થતો.

હતો એ હવે—ઉપલે એકરાર વાંચી લીધા કેડે—જોવાનું માહરે માટે તમામ સેહલ થઇ પડ્યું હતું.

તે પોતાનાં એકાંતમાં એકલીજ પુરતી સુખી હતી, ને સર એલેકના ચાલુ ફેસાદ ને રોજના કંટાલા વગર તે હમણાં પોતે તમામ નીરાંત માની રહી હતી. તે વાંચતી, ફરવા હરવા જતી, સીવવા ગુંઠવાનું કરતી, કે ગાતી વગાડતી; અને એમ કરી સંતોશનાં દેખીતાં સુખ વચ્ચે એક તમામ શૃંગારગત રવેસે તે રોજ કામ લેતી રહી હતી, જે બધું બાડી આંખે બારીકી સાથે જોવા ને તપાસવામાં મને ઘણી મજાહ મલતી.

પણ હવે મને લાગતું હતું કે સર એલેક ઘેર પાછો ફરે એટલે માહરે આ નોકરી છોડી જવીજ સંજ્ઞવાર હતી. હું નાહક ત્યાં રહી તેણીને લગતા માહરાં રોજના સંતાપથી લઢીમાં ભુંજાઇને લક્ષ્મ થયા કરતો હતો, અને તેમાં હાંસલ શી ? તે નેકઅખત નાજનીનના તમામ પવિત્ર એતેકાદોનો એકરાર વાંચ્યા પછી હવે માહરે ત્યાં રહેવું ને થોખવું, મેં લાંબો દરયાકૂત કરતાં જોઇ લીધું કે, તમામ નામુનાસેજ હતું. હવે જો સર એલેક અથવા મે પોતે મને કદી ઓળખવાં પાંમે તો ખુનામરકી ને ખાનાખરાખીનોજ સોદો ત્યાં ખરપા થાય, અને તેથી તે વહાલીના બાબમાં બીજો કશો બી વધતો અનર્થ ન થવા પાંમે તે મકસદથી સર એલેક મેહેલમાં પાછો ફરે એટલે તરતજ રજા લઇ એ નોકરીપરથી હાથ ઉઠાવા ને મીઠી મેને સદા સુધીની ભુલી જવાની મતલબથી ટાંઈ દુર દેશાવર જતો રહેવાનો મેં માહરાં મનથી પકડે નિશ્ચય કરી મેલ્યો હતો.

• પણ તેટલાં તો તદ્દન નહીં ધારેલું અચ્ચુચ અને અચાનક કાંઈક નવુંજ યત્ની ગયું, કે જેથી, એ માહરી ધારેલી ધારણાઓ એકદમ ઉલટાઈ ગઈ!

તે એક ધ્રમધોર દિવસ હતો. વરસાદ ઝરમર ઝરમર વરસતો હતો, અને સુર્યનારાયણ સહવારથી પોતાનાં નુરી દર્શણ કાંઈની બી નજરે લાવ્યોજ ન હતો. એવે દિવસે જપોર થતાં મુઘીમાં “અંથર-સ્ટન હાલ” ખાતે એક ઘોડેસ્વાર મારતે ઘેડે કાર્નસોરથી નિકળેલો એક “તાકીદ” નો તાર લઇ આવ્યો. તે તાર લેડી ગ્લેનને પોતાને નામનો હતો, અને તે તારે તે મેહેલમાં વસવાવાલાં નાહનાં મોટાં સર્વને ગભરાતની તાબુબીમાં એકદમ દંગ કરી મેલ્યાં ! તે તારમાં એવા તે એ શા સમાચાર ધસડાઈ આવ્યા હતા ?

તેમાં સર એલેકનાં નહીં ધારેલાં મોહનના દેહેસ્તનાક સમાચાર આવ્યા હતા !

તે તાર આવ્યો ત્યારે લેડી ગ્લેન જગીયામાં સરેસ્તા મુજબ વાંચતી બેઠી હતી, સાંજ તે તાર એક ખીદમતગાર લઇ આવ્યો, જે તેણીએ તાબુબીમાં ખુલ્યો, અને તે વાંચી રહ્યા પછી એક પુતલાં જેવી શીક્રી, ધુજતી હાલતે, તે બેઠી હતી ત્યાં બેસીજ રહી ! તે તમામ હેરત થઇ ગઇ. તેણીએ જે વાંચ્યું હતું તે જાણે તેની અક્ષલ કબુલજ કરી શકતી ન હોય તેમ તેણીએ તે પાછું અને પાછું વાંચ્યું. તે સમાચાર તદ્દન નહીં વકી રાખેલા, ઓચીંતા અચાનક અને એકદમ આવેલા હોવાથી તે બાંનુના ગભરાતનો સુમારજ રહી શક્યો નહીં. તે અશ્વજન તે વાંચીને રડી પડી નહીં, કે રડી

પડવાના તેણીએ જરા બી જુદા ઢોંગ કર્યા નહીં; પણ ખ્યાન નહીં થઈ શકે એટલી બધી ઉદારીથી તે એ તાર પોતાના ધુજતા હાથોમાં પકડી રાખી કેટલોક વખત તો એતાકાત એડી હતી ત્યાં એસીજ રહી. તે પછી અંતે માહા જેહેમતે પોતાનાં મનનું સમાધાન કરી તેણે સર એલેક્ઝાન્ડર સેક્રેટરીને લાયબ્રેરીમાંથી પોતાની હજુરમાં બોલાવી મંગાવ્યો, ને તે આકૃતનો તાર તેને પાસ કરી મેહેલમાં સર્વને તે મોટાં દુઃખની વાત વીદીત કરવાની તેણીએ ગલગલતે સહાદે ને ધુજતા હોહોએ તેને ફરમાસ કરી. તે પછી તે ઉડીને પાધરી પોતાના ઓરડામાં ગઈ, ને બારણું અંદરથી બંધ કર્યું.

તે જોતજોતાંમાં સોહાસનના સજુગારમાંથી વીધવાપણાંનાં શીહા કફનમાં ઘસડાઈ ગઈ હતી ! એ એટલું અજબજેવું બન્યું કે જાણે તે ખરેખર બન્યું હોય એમ નોકર નફરો વટીક એકદમ માની શક્યાં નહીં. ખચ્ચીત, જીંદગી એટલી નાપાયદાર ને મોહોત બાજે વખત એવું સીતાબીભર્યું અને ફાંટાબાજ થઈ શકે એ ખ્યાલની ખાત્રીમાં સર્વ મારે શીકર હવે થસ થઈ ગયાં.

તે તાર ટુંક હતો.

સ્કાટલેન્ડના “ત્રેવરલોક કાસલ” ના લોર્ડ ગ્રાન્ટ તરફથી તે લેડી ગ્લેનને શીરનામે કરેલો હતો. તેમાં લખેલું હતું કે:—

“જણાવવાને ઘણું દુખ ઉપજે છે કે આજે સહવારે સર એલેક્ઝાન્ડર અત્રે અચાનક ને ભયભર્યું મૃત્યું થયું છે. તેઓ તદ્દન સાબતાબ પોતાની ભરેલી બંદુક લઈ બીજા થોડાક દોસ્તો સાથે શીકારે ગયલા, જ્યાં બંદુક તેમના હાથના એક આંચકાથી અચાનક

કુટી, તે ગોલી એકદમ તેમની છાતીમાં પેચસ થતાં એકજ દ્રવ્યકાં
સાથે તેઓ ખીચારા પોતાના ગોડ્યાઓના પગ પાસે મુકું થઈ
પડ્યા. મરનારની લાશને એથરસ્ટન હોલમાં લાવવાની હું ગોડવણ
કરું છું. લાશ સાથે હું પોતેજ આવવા ધારું છું.”

ઓ મોહોત ! મોહોત ! તું બાજે વખત કેટલું સીતાખી અને
ફાંટાબાજ થઈ શકે છે ! માનવી બ્યારે મગરૂરીની મસ્તીમાં, જવાનીનાં
જેશમાં, જન્મોજન્મ જીવવાની મુસ્તાફીમાં, બેખોફ બેખતર મોજમાં
માહાલે છે ત્યારે મોહોત તેને માથે ધુમતું કે પગ તલે ઘસ-
ડાતું હોવાનો તેને કદી ખ્યાલ ખી થતો નથી; અને તે છતાં તનની
અને મનની બીલકુલ દુરસ્તી વચ્ચે ખી કેવા કાજગરા જીવ કેવા
નહીં ધારેલી કીસમે કખજ થઈ ગયલા જગ જાહીર છે ! એ ખીગા-
રીની ચેતવણી વગરનાં મોહોત, વકી વગરનાં અકસ્માત મરણો
ખરેખર જેઓ ચેતવા ને ચોંકવા ચાહતાં હોયે તેમને માટે જાંદગીની
નાપાયદારી માટે પુસ્તકો તુલ્ય સબકો રજુ કરી શકે છે.

અકાળ મરણોનો પ્રકારજ એ હોય છે. દીવામાં તેલ અને
કાકડો બંને મોજુદ છતાં, અને દીવો પુરતાં તેજથી પ્રકાશતો હોયે
તેમજ તેની અવધ પુરી થતાં સુધી પ્રકાશ્યો જશે એવી તેની તરફ
જેનારાંઓની દરેક ખાત્રી છતાં, બાજે વખત પવનના એકજ પુંકા-
ટાથી તે એક ઘડીમાં ગુલ થઈ જાય છે તેમજ આદમીની જાંદગીનું
જાંણવું. તેમાં ખી એજ કીસમે હૈયાત બાકી છતાં અકાળ મરણના
અજબજેવા સંજોગોનો તે માહાનામી સાહેબે સમાવેશ કરેલો છે,
ને તેથીજ આદમીનાં તકલીફ જીવનની પાણીના પરપોટા સાથે

કવીઓએ સરખામણી કરેલી છે. “ પાંણીના પરપોટા સાંતી ફાંતી
છાંદગાતી ” માટે નાટકોમાં જે ગવાય છે તે ઘણાંકેનાં
લક્ષમાં હશેજ. — પણ હું આ મોંડરી વારનાથી ઘણો વેગલો
ઉતરી ગયો.

આખા મેહેલમાં ગભરાત અને ચુપકીનો અમલ ચાલુ થયો.
જાણે મોહોત ત્યાંજ થયું હોય તેમ સર્વ કાંઈ અંગુઠાપર ચાલતાં ને
એકમેકના કાનપર પડીને ગુસગુસ વાતચીત કરતાં. પરદાઓ ઉતારવામાં આવ્યા, બારીઓ ઢાંકવામાં આવી, અને શોકાતુરપણાંની
સઘળી સામગ્રીની એકદમ ત્યાં ધમાલ ચાલી રહી.

અરેરે, કોણ જાણતું હતું જે સર એલેક મેહેલમાંથી જીવતો
જાગતો, ખુશાલ અને તનદરોસ્ત, ઉત્તમદંડ અને મોજલો બાહર
પડ્યો તે મુવેલોજ ત્યાં પાછો ફરનાર હતો? હજી તો આગલી
રહાંજેજ તેનું એક કાગળ મેને મળ્યું હતું. તે કાંઈ કાલજીવંત કે
પ્યારલરયાં પત્રો લખતો હતો નહીં—તેવો તેનો ખવાસજ ન હતો,
ને તે રકમનો તે એક ભરથારજ હતો; પણ ચાર આંઠ દિવસે
સાધારણ ખર્ચ અંતરનાં તે કાગળો લખતો ને મંગાવતો તે તોરનું
તે એક હતું. તેવું તેનું એક છેલ્લું કાગળ હજી તો ફક્ત આગલી રહાંજેજ
તેની પરજીતરને હાથ આવ્યું હતું, અને તેથી જ્યારે મેએ તેને
ઁટલો અચાનક તેના ‘બડાલા હેનરીને હસામ આપવા’ અત્રેથી કુચ
કરી ગયલો જાણ્યો ત્યારે તે માહજુમ એકદમ હડપડી ગઈ તેમાં
ઝાઝું અજામ થવાનું નથી.

લોકો અને નોકર નફરોનો તે આખો રસાલો વટીક બહુજ

અલખત માહરાં કપાલપરનો પેલો લોહીઆલ સરેતો મને
ચગોર ચશ્મોવાલાં લોકોમાં પાછળથી ઓલખાવીને ફસાવી આપે
એમ મારે બીહીવાનું તો હતું, મગર તે વાતનો ફેસલો મેં “ચાન્સ”
ને સપુર્દ કર્યો હતો. હાલમાં તો હું જે સ્થિતિમાં હતો તે સ્થિતિમાં
જે બહીર થાઉં તો નોકર નફરોના વર્ગમાં વધારે નાલેશીનો ઘોંઘાટ
બરપા થવાનું સહજ સંભવતું હતું, અને તેટલામાટે એવે કાચે
પાથે કામ નહીંજ લેવાનો મેં ડાહપણુભર્યો ઠરાવ કરી મેલ્યો.

એ ઠરાવને અનુસરીને, તેથી, થોડાક દિવસો વચમાં વહી ગયા
બાદ હું એબલને એકાંતમાં મલ્યો, ને મેં તેનાથી રજા ને રૂખસદ
ચાહી લીધી. મેં એમજ અંડાબ્યું કે બાહેરગામ મને ઘણા વધતા
પગારની એક નોકરી મળતી હતી, ને તેમાં માહરું ઘણું સાફ થવાનું
સંભવતું હતું માટેજ હું જતો હતો. એમ છતાં મેં તે અમીરી
ખવાસના ખરા પરગણુ ગરીબની ભલામી જવા આગમચ ખરાં
દીલથી જાળજા પ્રખાંણી, અને તેનું દીલોગ્નન હેસાન માનતાં જે
યથાશક્તિ તે વખતે મેં માહરાં હેસાનની ઇધાંણી તરીકે બદલા કે
ઇનામમાં તેને આપવા માંગ્યું તે જોકે તેણે લીધું નહીં, તોપણું તે
અને તેની ભલી ભારજા માહરાથી તમામ સંતોશ પામેલાં જણાયાં,
અને ઘણી દીલગીરી ને હેતની ઘણી ઘણી લાગણીઓ પ્રદરશીત
કરીનેજ માહરાથી છુટાં પડ્યાં.

હું તે પછી પાધરો લંડન ગયો. ત્યાં જઈ અવલ તો મેં
માહરી પેલી એબલ દાહડી બોલાવી નાખી, અને પોશાક વિગેરે પ
થોડાક નવો ખરચ કરી હું બનીથની માહરી રેડ લાનસર્સ રીજમીટમ

પ્રથમ હાજર થયો. ત્યાં માહરા ગોઠ્યાઓએ મને તરત પીછાંણ્યો, ને તેઓની તેમજ માહરા વડાઓની હદ વનાની અમ્મયખી ને ખુશાલીનો પાર રહ્યો નહીં. ત્યાર પછી મેં માહરાં તમામ વીટંબણાંની વાત તેઓને ટુંકમાં ખ્યાન કરી સમજાવી, ને મદ્રાસની રીજમીટની મદદથી હું સ્વદેશ પાછો ફરવા પામ્યો હતો તે હકીકત સાંભળી તે સમગ્ર દીલસોઝ દોષ્ટોને ધણો સધ્યારો મલ્યો.

માહરા વડાઓએ તે પછી મને વધારે મોટાં ઑનર્સ સાથે મોટી પદવી ઉપર અને ધણા સારા દરમાયાપર પાછો કાયમ કરવા માંગ્યો, પણ મેં તુરત વેળા ધણાં માનથી તેની નાં કહી, અને માહરા પગારો ને ધનામે સાથે જે એક પાદશાહી અનામત ત્યાં જમા રહી હતી તે માત્ર લઇને હું તુરત ગ્લેન ગામ જવા સારૂ ત્યાંથી પાછો નીકળી પડ્યો.

અને તાબુબ કે હું કાર્નસોર પાછો ફર્યો ને ગ્લેન જવા નિકળ્યો તે ખી ક્રિસમસનીજ સદવાર હતી ! હું હવે એક તદનજ નવો આસામી થઇ ગયો હતો. જૉન સ્મીથ આગખાન તે કાંઈ ખીજોજ ને જુદોજ હોય તેમ હું માહરા હાલના થયેરામાં તો અસલી હેનરી ગોરડનમાંજ ફેરવાઈ ગયો હતો ! ઉમીદ માહરી આંખોમાં નાચ કરી રહી હતી, અને ખુશી માહરી છાતીમાં ઉછલ ઉછલ થતી હતી !

હું હિંદુસ્તાનથી પાછો ફર્યો ને કાલેલી થયો તે ક્રિસમસ હે હતો, અને આજે ખી વળી તેજ દિવસે હું માહરી પવિત્ર મેના દાવાદાર તરીકે રજુ થનાર હતો એમાં શું ખુદરતનો કાંઈ ભેદી સંન્દેગ—તે અણુદીક સાહેબની કરાંમતનો એક એજગળી અને

શાદી.

હેનરી અને મે.

[બુઓ સફે ૪૯]

ફૂંપો હાથ નહી હતો ?

મેં જઈને ઘણા દમામ સાંથે એથરસ્ટન હોલનું ખારણું
માક્યું, અને જે ખીદમતગારે તેના જવાબમાં હાજર થઈને મને
આગળા હોલમાં દાખલ કર્યો તેને મેં લેડી ગ્લેનને ખબર કરવા
વરદી કરી કે રૅડ લાનસર્સ રીજમીટનો એક ઑફીસર તે ખાંતુને
કાંઈ ચોકકસ ખાતગી કામસર તાકીદથી મલવા ચાહતો હતો.

તે ખીદમતગાર એ માહરો પેગામ લઈ અંદર દોડ્યો.

તે ખીદમતગાર અંદર દોડ્યો, અને હું ત્યાં એકલો પડતાં તે
બાહરનો બગીચો નિર્ખંવા પડ્યો, કે જ્યાં એક મનુરના લેખાશમાં
મેં બાગબાતીનું હલકું કામ મહિનાઓ તક કર્યું હતું. યા ખુદા,
તે પણ હુંજ અને આ પણ હુંજ હતો—અને તોખી વખત વખ-
તના ફેર, સંજોગ સંજોગના ફેર, સરજત સરજતના ફેરફાર કેવા
તાબુબ કરનારા અને સુખ દુખ પેદા કરનારા ખેલો પુરવાર થતા હતા ?

મેં માહરો દમ લેવાનું ખી જાણે મોકુફ કરી નાંખ્યું. તે
ખીદમતગાર ગયો, અને તે કેહેણનાં જવાબમાં માહરો મધુર ખ્યાર
માહરા ખુલાસાનો તલબગાર માહરી કને દોડ્યો આવ્યો તે દરમ્યાનની
માહરી આતુરતા ને ગભરાતના સખખે માહરું લોહી જાણે માહરાં
બદનમાં જાગીજ ગયું, અને મેં દમ લેવાનું વટીક મોકુફ કરી મેલ્યું.

તે આવી.

શોકાતુર તખ્યતની તોપણ પોતાની તેજસ્વી ખુબસુરતીથી જ્યાં
ખી જાય ત્યાં ખુશનુદીજ પાંથરી આપે એવી તે દીલકસ દીલરખા
દમામદાર તોરથી આવી ત્યાં દાખલ થઈ, અને હું જાણે આંખ્યો

ઉંચકી તે આવકા માહયુજના રોશણ દીદા લણી જોઈ વટીક શક્યો નહીં !

તે ધુલ જેવાં નરમ કદમે તે દીવાનખાનામાં દાખલ થઈ, અને જો તેના જમીનપર પડતા પોશાકનો સણસણાટ માહરે કાને આવ્યો ન હોત તો હું જાણે જાણતે ખી નહીં કે તે પવિત્ર અળખા છેક એટલી માહરી લગોલગમાં આવી ઉભી હતી. તેણીનાં દાખલ થવા સાથે તે આખું દીવાનખાનું દીલખુશ તખ્તતના એક બેઠેક-બેઠેકાતથી બધું મધમધ અને ધમરધમર થઈ રહ્યું !

હવે તેણીએ આવતાં સાથે એક બાદશાહખદીના દમામ પણ એક બાળકીને ખી જેબ આપે એવી નમ્રતાથી બાબુમાંનો સોફા મને હાથ હલાવી બતાવ્યો ને બેસવા ફરમાવ્યું, અને પછી સામેની એક ખુરસીમાં પોતે જગ્યા લેતાં કહ્યું, “તમે મને મલવા માંગો છ ? હું લેડી ગ્લેન છેઉં.”

હું અદબથી નમ્યો.

હું મુશ્કેલીથીજ માહરી લાગણીએ કાબુમાં રાખી શકતો હતો ! એકદમ તેના પગપર પડવા કે તેને માહરી ગોદમાં દાખવા માહરે હૃદય અંદરખાને જાણે ચીસ પાડી બંદ મચાવી રહ્યું હતું.

“ રેક લાનસર્સ રીજમીટમાં એક આસામી જે હિંદુસ્તાન ખાતે કપાઈ મુઝો, અને જેનાં લલાંમાં તમો બાંનું—”

પણ તે પોતેજ તેટલાં તો ચીસ પાડી પોતાની બેઠકમાંથી ચમકી ઉઠી !

જીવ ટેકીને એકા પછી ને માહરી ઉપર તેણીની પવિત્ર ચરમો

હડવી પછીથી એક લેહનમાં તેણીએ મને ઓલખી લીધો, ને તેથી તે એઅખત્યાર પોતાની બેઠકમાંથી ચીસ પાડી એકદમ ચમકી ઉઠી.

“તમે કાણુ છેઓ ? ઓ, મને એકદમ ખરેખરે કહી દેઓ કે તમે કાણુ છેઓ ?” મીઠી મેએ માહા ગભરાતમાં ગરબડાત કરી મેલ્યો.

હું શો જવાબ કહું ? હું માહરી બેશુમાર, બેઅંદાજ, બેઅખત્યાર લાગણીઓના સળબે તેણીની સામે બેજાન સુપ ઉમો રહ્યો.

“તમે બોલતા નથી પણ હું તમોને પીછાણી ચુકીછ, ” તેણીએ માહા ઉશ્કેરણી સાથે થરથર ધુજતાં કહ્યું; “હેનરી, માહરા હેનરી, માહરા પ્યાર, માહરા પ્રીતમ એ તમેજ છેઓ, પણ તમે એટલુંજ મને કેહો કે તમે મુવેલાંઓ વચ્ચેથી નહીં પણ જીવતાંઓ વચ્ચેથી જીવતા જાગતા મને સુખી કરવા અંત્રે પાછા ફર્યાંછ !” — અને તેણીને હું રોકું અથવા જવાબ કહું તે પેહેલાં તો ખુશી ને ગમીનાં આંસુઓનો એક મસ દરયાવ રડતી તે માહરી ગોદમાં આવી પડી !!

અને પછી કલાકો વહી ગયા—કલાકો, કે જેનું સુખ જ્યાંન કરીને વાંચનારને સમજવાને આખી દુન્યાની કલમો પુગી પડવાની નથી. કેવી રીતે મેં તેને તે માહરી પરનો ગુજરેલો હેવાલ કહ્યો, કેવી રીતે હું ઉમીદભર ગ્લેન આવ્યો ને કતલ થઇ ગયો—કેવી રીતે તેણીનો આગમન—એક ખીદમતગાર થઇ તેણીની પવિત્ર હાજરીમાં સદા હું નોકર રહ્યો—કેવી રીતે બેલી નોંધપોથી વાંચી લઇ તે વહાલી પ્રિયાના પાક પવિત્ર આચારવિચારોથી હું આગહ થયો તે

ઉંચકી તે આવકા માહયુગ્ત્રા રોશણ દીદા લણી જોઈ વરીક શક્યો નહીં !

તે પુલ જેવાં નરમ કદમે તે, દીવાનખાનાંમાં દાંખલ થઈ, અને જો તેના જમીનપર પડતા પોશાકનો સણસણાટ માહરે કાને આવ્યો ન હોત તો હું જાણું જાણુંતે ખી નહીં કે તે પવિત્ર અખળા છેક એટલી માહરી લગોલગમાં આવી ઉભી હતી. તેણીનાં દાંખલ થવા સાથે તે આખું દીવાનખાનું દીલખુશ તખ્તતના એક એક એક એક તથી બધું મધમધ અને પમરપમર થઈ રહ્યું !

હવે તેણીએ આવતાં સાથે એક બાદશાહગદીના દમામ પણ એક બાળકીને ખી જેબ આપે એવી નમ્રતાથી બાજુમાંની સોફા મને હાથ હલાવી જતાવ્યો ને બેસવા ફરમાવ્યું, અને પછી સામેની એક ખુરસીમાં પોતે જગ્યા લેતાં કહ્યું, “તમે મને મલવા માંગો છો ? હું લેડી ગ્લેન છું.”

હું અદ્યથી નમ્યો.

હું સુશ્રીલીથીજ માહરી લાગણીઓ કાણુમાં રાખી શકતો હતો ! એકદમ તેના પગપર પડવા કે તેને માહરી ગોદમાં દાખવા માહરે હૃદય અંદરખાને જાણે ચીસ પાડી બંદ મચાવી રહ્યું હતું. “ રેડ લાનસર્સ રીજમીટમાં એક આસાગી જે હિંદુસ્તાન ખાતે કપાઈ મુઝો, અને જેનાં લલ્લામાં તમે બાંનું—”

પણ તે પોતેજ તેટલાં તો ચીસ પાડી પોતાની બેઠકમાંથી ચમકી ઉઠી !

હવે દેડવીને બેસા પછી ને માહરી ઉપર તેણીની પવિત્ર ચટ્ટો

હવે પછીથી એક લેહનમાં તેણીએ મને ઓલખી લીધો, ને તેથી તે બેઅખત્યાર પોતાની બેહકમાંથી ચીસ પાડી એકદમ ચમકી ઉઠી.

“તમે કાણ છેઓ ? ઓ, મને એકદમ ખરેખર કહી દેઓ કે તમે કાણ છેઓ ?” મીઠી મેઝે માહા ગભરાતમાં ગરબડાત કરી મેલ્યો.

હું શો જવાબ કરું ? હું માહરી બેશુમાર, બેઅંદાજ, બેઅખત્યાર લાગણીઓના સળબે તેણીની સામે બેજગ્યાંન ચુપ ઉભો રહ્યો.

“તમે ઓલતા નથી પણ હું તમેને પીછાંણી ચુકીછ,” તેણીએ માહા ઉશ્કેરણી સાથે થરથર ધુજતાં કહ્યું; “હેનરી, માહરા હેનરી, માહરા પ્યાર, માહરા પ્રીતમ એ તમેજ છેઓ, પણ તમે એટલુંજ મને કહો કે તમે મુવેલાંઓ વચ્ચેથી નહીં પણ જીવતાંઓ વચ્ચેથી જીવતા જગતા મને સુખી કરવા અંત્રે પાછા ફર્યાંછ !”—અને તેણીને હું રોકું અથવા જવાબ કરું તે પેહેલાં તો ખુશી ને ગમીનાં આંસુઓનો એક મસ દરયાવ રડતી તે માહરી ગોદમાં આવી પડી !!

અને પછી કલાકો વહી ગયા—કલાકો, કે જેતું સુખ જ્યાંન કરીને વાંચનારને સમજવાને આખી દુન્યાની કલમે પુગી પડવાની નથી. કેવી રીતે મેં તેને તે માહરી પરનો ગુજરેલો હેવાલ કહ્યો, કેવી રીતે હું ઉમીદભર ગદેન આવ્યો ને કતલ થઇ ગયો—કેવી રીતે તેણીનો બાગ્યાન—એક ખીદમતગાર થઇ તેણીની પવિત્ર હાજરીમાં સદા હું નોકર રહ્યો—કેવી રીતે પેલી નોંધપોથી વાંચી લઇ તે વહાલી પ્રિયાના પાક પવિત્ર આચારવિચારોથી હું આગહ થયો તે

ઉંચકી તે આવકા માહયુગ્ત્રા રોશણ દીદા લણી જોઈ વટીક શક્યો નહીં !

તે પુલ જેવાં નરમ કદમે તે, દીવાનખાનાંમાં દાંખત થઈ, અને જો તેના જમીનપર પડતા પોશાકનો સણસણાટ માહરે કાને આવ્યો ન હોત તો હું જાણે જાણતે ખી નહીં કે તે પવિત્ર અખળા છેક એટલી માહરી લગોલગમાં આવી ઉભી હતી. તેણીનાં દાંખત થવા સાથે તે આખું દીવાનખાનું દીલખુશ તખ્તતના એક બેઠેક-બેઠેકાતથી બધું મધમધ અને પમરપમર થઈ રહ્યું !

હવે તેણીએ આવતાં સાથે એક બાદશાહખદીના દમામ પણ એક બાળકીને ખી જેબ આપે એવી નમ્રતાથી બાળુમાંનો સોફા મને હાથ હલાવી બતાવ્યો ને બેસવા ફરમાવ્યું, અને પછી સામેની એક ખુરસીમાં પોતે જગ્યા લેતાં કહ્યું, “તમે મને મલવા માંગો છ ? હું લેડી ગ્લેન છેઉ.”

હું અદ્વયથી નમ્યો.

હું મુસ્કીલીથીજ માહરી લાગણીઓ કાજુમાં રાખી શકતો હતો ! એકદમ તેના પગપર પડવા કે તેને માહરી ગોદમાં દાખવા માહરું હૃદય અંદરખાને જાણે ચીસ પાડી બંદ મચાવી રહ્યું હતું.

“ રેડ લાનસર્સ રીજમીટમાં એક આસામી જે હિંદુસ્તાન ખાતે કપાઈ મુઝો, અને જેનાં લલાંમાં તમે બાંનુ—”

પણ તે પોતેજ તેટલાં તો ચીસ પાડી પોતાની બેઠકમાંથી ચમકી ઉઠી !

છવ દેડવીને બેઠા પછી ને માહરી ઉપર તેણીની પવિત્ર ચસ્મે

હવે પછીથી એક લેહનમાં તેણીએ મને ઓલખી લીધો, ને તેથી તે બેચબત્યાર પોતાની બેઠકમાંથી ચીસ પાડી એકદમ ચમકી ઉઠી.

“તમે કાણુ છેઓ ? ઓ, મને એકદમ ખરેખર કહી દેઓ કે તમે કાણુ છેઓ ?” મીડી મેચે માહા ગલરાતમાં ગરબડાત કરી મેલ્યો.

હું શો જવાબ કરું ? હું માહરી બેશુમાર, બેચંદાજ, બેચબત્યાર લાગણીઓના સખબે તેણીની સામે બેજબાન ચુપ ઉભો રહ્યો.

“તમે બોલતા નથી પણ હું તમોને પીછાંણી ચુકીછ, ” તેણીએ માહા ઉસ્કેરણી સાથે થરથર ધુજતાં કહ્યું; “હેનરી, માહરા હેનરી, માહરા પ્યાર, માહરા પ્રીતમ એ તમેજ છેઓ, પણ તમે એટલુંજ મને કેહો કે તમે મુવેલાંઓ વચ્ચેથી નહીં પણ જીવતાંઓ વચ્ચેથી જીવતા જાગતા મને સુખી કરવા અંત્રે પાછા ફર્યાછ !” — અને તેણીને હું રોકું અથવા જવાબ કરું તે પેહેલાં તો ખુશી ને ગમીનાં આંસુઓનો એક મસ દરયાવ રડતી તે માહરી ગોદમાં આવી પડી !!

અને પછી કલાકો વહી ગયા—કલાકો, કે જેતું સુખ ખ્યાન કરીને વાંચનારને સમજાવતે આખી દુન્યાની કલમો પુગી પડવાની નથી. કેવી રીતે મેં તેને તે માહરી પરનો ગુજરેલો હેવાલ કહ્યો કેવી રીતે હું ઉમીદલર જ્ઞેન આવ્યો ને કતલ થઈ ગયો—કેવી રીતે તેણીનો બાગબાન—એક ખીદમતગાર થઈ તેણીની પવિત્ર સ્ત્રી સદા હું નોકર રહ્યો—કેવી રીતે બેલી થોથી વાંચી વહાલી પ્રિયાના પાક પવિત્ર આગા

બધું—ઓ તે બધું મેં તે મીઠી મહાબળને કહ્યું, ને તે કેહતાં કલાકો ક્યાં ગબડી ગયા તે અમો ખેમાથી કોઈએ જાણ્યું નહીં.

કલાકો ! કલાકો કે જે દરમ્યાન એક પરાયાની મીલાકાતનાં એકાંતમાં તે નામાકીત બાંનું એકલી રહી હતી, અને તેને ખી તેને ખેદ, ડર કે ગમ થયો નહીં. થાએજ નહીં. થાએજ ક્યાંથી ? તે એવી સદગુણમાં શુદ્ધ હતી ને આચારવિચારની એવી પાકજાદ અખળા પુરવાર થઇ ચુકી હતી કે તે જે ખાકપર ચાલતી હતી તે ખાક વટીક માનથી ચુમવાને ગમે એવા ગલીચમાંગલીચ નીંદકો પણ રાજી અને તૈયાર થાએ;—અને, તેથી, જ્યારે જાહેરમાં સઘળા ખરા ખુલાસા થયા ને હું કોણ હતો તે સત્તાવાર રવેસે આખાં જ્ઞેન ગામડામાં જાહેર થયું ત્યારે લોકો સામાં અમો બંનેનાં એ અપર-મપાર સુભાગ્યમાં સુખ માની અમારાં શરીર ક્યાં—અમને બુરં ખોલનાર કે અમને બુરં ચાહનાર આખાં જ્ઞેનમાં કોઈ એક ખી આદમી હસ્તી ધરાવતું મોલમ પડ્યું નહીં !

અને મીઠી મેની માતા ? તે માહરો મીલાપ થવાથી તેની મરતી જૈશીમાં પાછી જવાંત થઇ—એટલી બધી તે મને ખરાં દીલની ચાહવાવાલી હતી, ને એટલી બધી તે ભલી બુઢ્યા એ મીલાકાતથી રાજી-રાજી થઇ ગઇ હતી.

અને માહરી પોતાની માતા ? તેને પણ પાક વફાઇ સાથે મેં માહરાં સુખમાં વીસારી નહીં. માહરી મે સાથે સુખમાં થર પડવા પછીથી સઘળી હકીકત લંબાણથી લખી વાલા મ તેને અમારે આમરે તેડાવી લીધી, ને માહરી નમ્ર મેએ તેણીની માહરા ને માહરા

નેકલદ મેનો સુખી સંસાર.

[જીઓ સફો ૧૫૩]

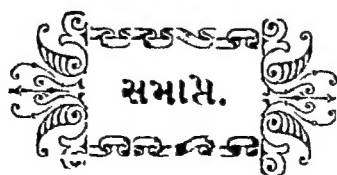
પીતા જોડેની આગલી કેટલીક અકુદરતી ચાલ છતાં તેણીનો ખુદા
ઠેરવવાનો છેવટ સુધી દરેક પવિત્ર પરીશ્રમ આદર્યો.

‘અને, એ રીતે, બહાલાં વાંચનારાંઓ, અંતે અમે પાછાં સુ
થયાં. સુખમાં સુખી રહેલાંઓને સુખ એટલું પ્રિય થઈ પડતું ન
જેટલું દુખ ને હાંદેસાઓની ગીરફતારી પછીથી પાછું જેમને ફા
સુખ આવે છે—અને, તેથી, અમે હાલમાં આગત કરતાં ખરેખ
જાણે બેવડાં ને એવડાં સુખી હતાં !

લલી મેંએ મરનાર સર એલેક્ઝાન્ડરની યાદનું દરેક માન રાખ્યું.
એક વરસ તક અમારાં લગન અમેાંએ ખુશીની સમતીથી મુલતવી
રાખ્યાં, અને પછીથી વળી વળતી કિસમસ ડેને દાહડેજ જ્યા
અમારી શેહાદીની ખુશખબતીથી અમારાં ગ્લેન ગામડાંના દેવળન
ઘંટ ખુશાલીમાં વાગી રહ્યા, ત્યારે કેહેવાની જરૂર છે કે નહાતાં
મોટાં, અદના કે આલા આખાં ગ્લેન—તે ગામડાંની તમામ ખલક
ખરાં દીલની ખુશનુદીમાં અમારી એ હદ વનાની ખુશીખુરમીમ
શામીલ થવા પામી હતી ?

૩૧, ૧૩૩

હું હવે માહરી પાકખદ મેના આગેબેહેસ્ત જેવા પ્યારમાં
બેહેસ્તથી આલા દરજ્જાનું સુખ આ ધરતી પર ભોગવું છું. મેને
સર એલેક્ઝાન્ડર તવલુદ થયેલી એક બેટીને હું વાંચનારાંઓ સાથ
ઓળખાવી ચુક્યો છું, ને હાલમાં અમારે ત્યાં એક ગલગોટો—એક
ગુલેગુલાબ જેવો બેટો અવતર્યો છે, જે બે પ્યારાં પટપટયાંઓની
દીલખુશ ગરમડથી અમારો બંગલો બેવડો ગાજતો વાંજતો થયેલો છે.

“ગુલશન માસિક.”

એક હાઇ ક્લાસ અંગ્રેજી ગુજરાતી ચોપાન્યુ’.

ડીટેક્ટીવ વાર્તાનાં જાણીતા એક્ષપર્ટ

મી. ભાગદયા એનાં અધીપતી છે.

“સ્વતંત્ર અઠવાડીક.”

નામ નવસારીનું પણ ખરેખરતો મુંબાઇ તેમજ
દેશવરોની છેલ્લામાં છેલ્લી ખંખરોથી પ્રગટ થાય છે.

સાથે વળી ભેટ?

ગુલશન અને સ્વતંત્રના ઘરાકોને પોતાની ડીટેક્ટીવ
વાર્તાની જુદી જુદી ભેટ આપે છે.

અને કીંમત શુ?

સ્વતંત્ર ભેટ સાથે રૂ. ૨—૧૨

ગુલશન ભેટ સાથે રૂ. ૩—૧૨

લખો—મેનેજર ગુલશન પ્રીન્ટીંગ વર્ક્સ
નવસારી.

તૈયાર છે. “નીના.”

આ અતી ધણી જોરાવર ને દીલપઝીર વારતાનું પુસ્તક તૈયાર છે. મી० કાબરાજનાં પુસ્તકોની હારમાળામાં આએ એક ધણો દીલકસ વધારો છે, અને તે ૩૫૦) સફાનું એક મોટું દસ્તાવેજ, સરેસ્તાની સુંદર સજ્જાદ છપાઇ ને બધાનું પુસ્તક થયું છે.

આ વારતા એક તમામ શુદ્ધ બાળાની એક એવી દીલજીત કાંઠાણી રજુ કરે છે કે જે આંખોમાં આંસુ વગર વાંચી શકાતીજ નથી. હાસ્ય પણ વળી, તેમાં અવારનવાર ધણું છે, ને નસીહતના ચાખકાણી લખાણોની એક બી લીટી વગર આખી વારતા જીંદગીની એક ધણી નમુનેદાર નસીહત રજુ કરે છે. દરેક કુટુંબે એકેક નકલ વાંચવી ને રાખવી ઘટે છે.

કીમત, ટપાલ ખરચ સુધાં, રૂ. ૨૫
વી. પી, ના ૦) = જાસ્તી.
બહુમનજી ન. કાબરાજ,
ફીઝર રોડ, કોટ.

ઢોંગ—સોંગ

પુરાણું માસીક ચોપાન્યું
રમુજી ઢોંગ—સોંગ ચોપાન્યું—
મુંબઈ તેમજ દેશાવરોમાં સારો ફેલાવો
પામેલુ છે.

૧૯૧૫ ના પતેટી નંબરની
જરૂર તપાસ લેજો.

પતેટી નંબરથી એક નવી વારતા શરૂ
થશે.

વારસીક લવાજમ રૂ. ૨૥

(વી. પી. અને પોસ્ટેજ ખર્ચ સાથે.)

લખો મેનેજર ઢોંગ—સોંગ,

ગ્રાંટરોડ—મુંબઈ.